

1983:4

Beskrifning öfver Luleå

Beskrifning
öfver
Luleå

NÅGRA ÄLDRE BESKRIVNINGAR OCH KARTOR
ÖVER LULEÅ, NEDERLULEÅ OCH RÅNEÅ

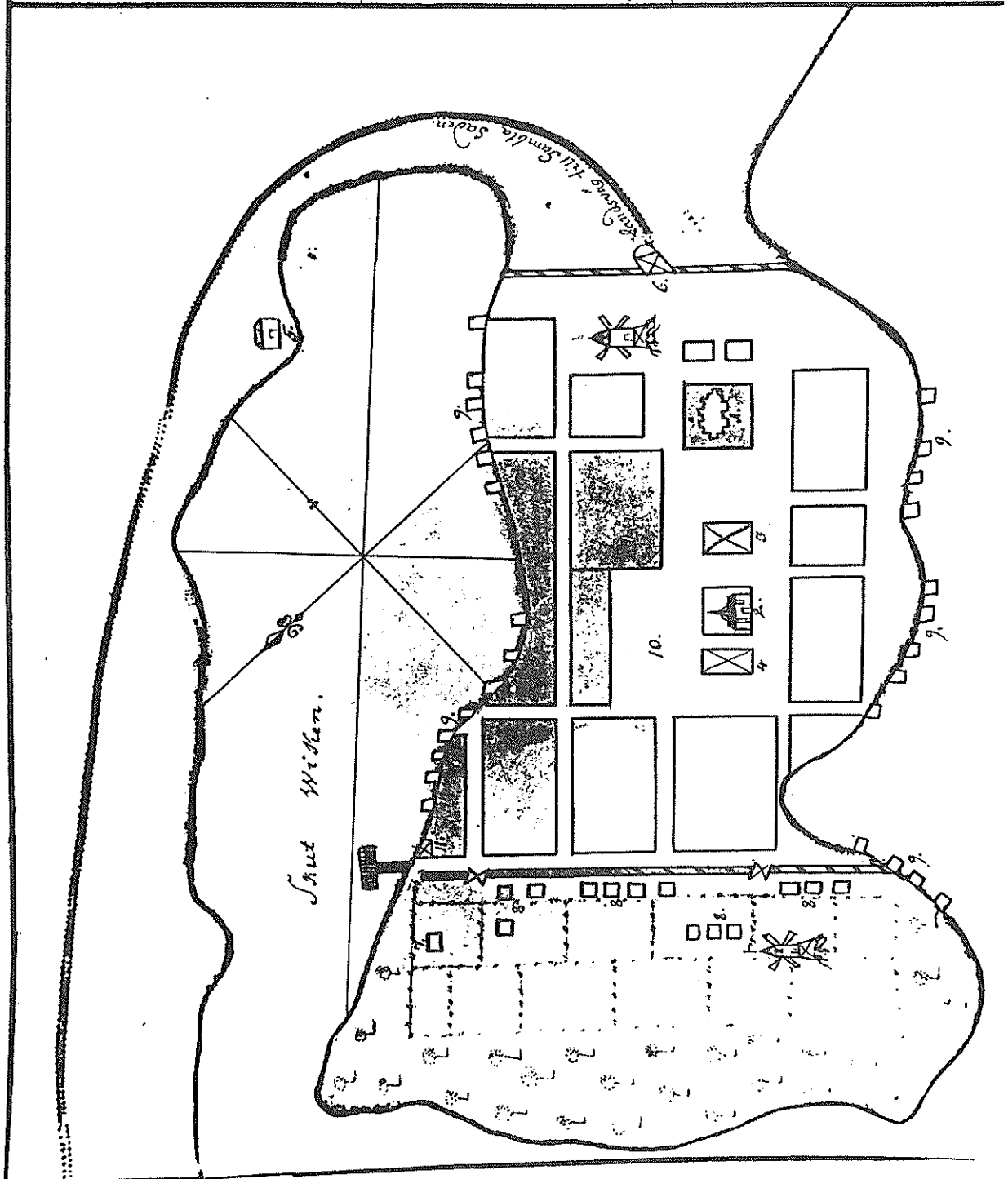
SAMMANSTÄLLDA ÅR 1983 AV GEORG PALMGREN

Geometrisk charta öfver Luleå Stads och Prästegårds ägor. Författad år 1645 av Eric Er:son Widman	63
Charta öfver Luleå Gammel Stad, upprättad år 1817 av L. P. Bergner	65
Utdrag ur geometrisk karta från år 1817	89
Bilder av Luleå landskyrka. Detaljer ur kartor från år 1789 och 1816	91
Rånbyn år 1645. Ur geometrisk jordebok. E. E:son Widman	117
Charta öfver Råneå Sokn Kyrkoplats med derå Befintelig Åbyggnad. Upprättad år 1794 av Olof N Clausén	119
Karta öfver gamla och nya begravningsplatsen vid Råneå kyrka. Upprättad år 1860 av C.G.Hollström	121
Beskrivning till d:o	122

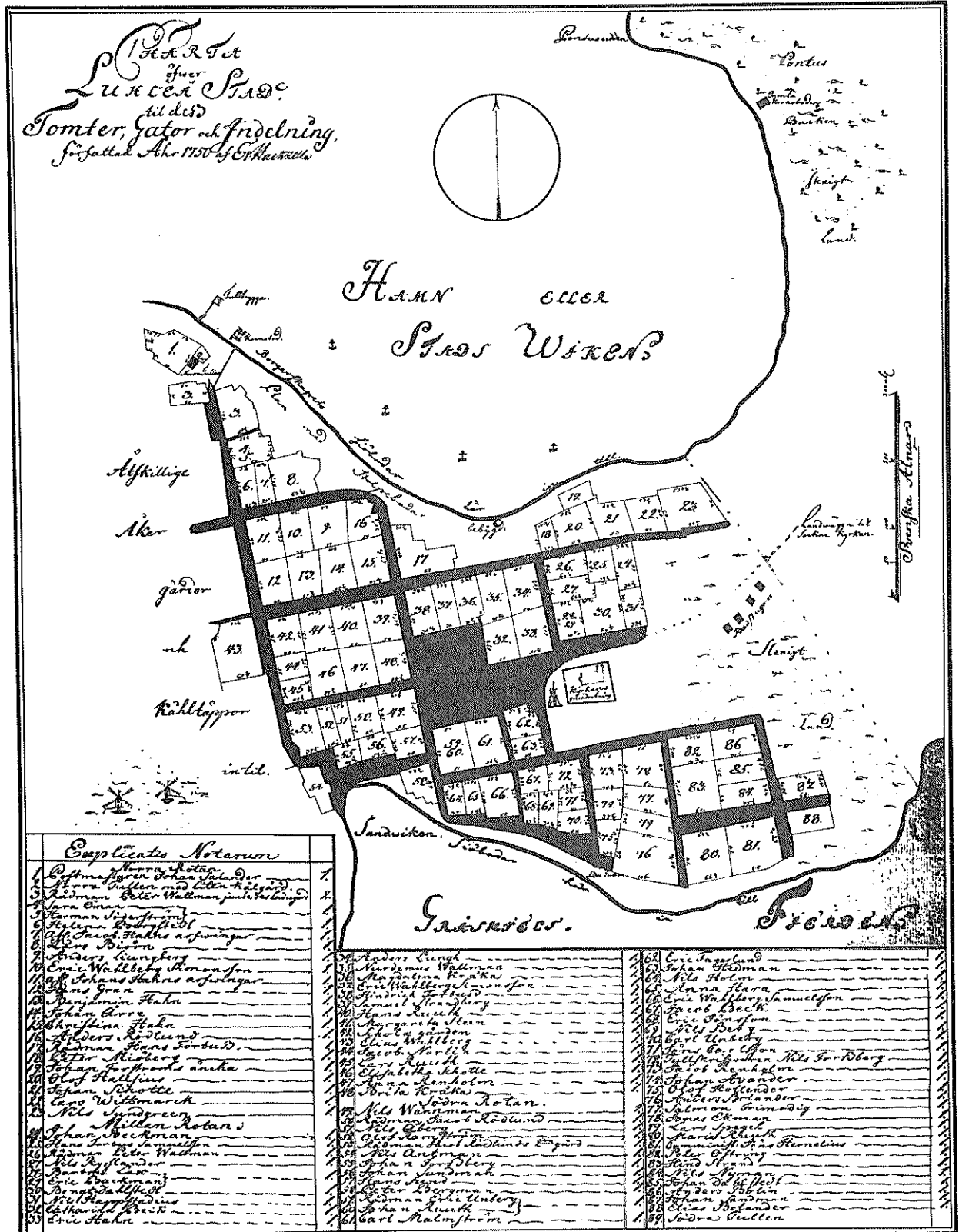
Grundritning öfver LULEÅ Stadh.

1. Kyrkostian.
2. Stadskyrket.
3. Skolan.
4. Kvarnquartern.
5. Magasinet.
6. Tullen. vid "Fra ändan.
7. Krukkkyrket.
8. Matthus & Böder.
9. Sjö Böder.
10. Torget.
11. Norr Tull.

- 5 -

Grundritning öfver Luleå Stadh. Upprättad år 1758/60.
Originalakt: Krigsarkivet, karta nr 5 öfver Luleå.

Utgiven av Lantmätningkontoret år 1971

Charta öfver Luhleå Stad, til dess Tomter, Gator och Indelning, författad år 1750 av Esaias Hackzell. Reproduktion utgiven av stadsmätningkontoret år 1971. Originalakt: Å 19 1:2 i lantmäteriverkets arkiv i Gävle.

BESKRIVNING ÖVER LULEA STAD ÅR 1737

Ur Magistratens handlingar:

"110 Af Högst Sal. Hans Maj^t Konung Gustaf Adolph har Staden efter undfångne aller nådigste Privilegier d. 12 Juni 1621 först erhållit i Donation vidh gl. Stadens anläggande af Sochne Kyrikio vallen nödigt utrymme til bebyggande och af Prestebordet, fiskeri, Muhl-bete samt ett Mantahls ägor till Åker och Äng så väl som desutom öijarna Germundöön och Sandöön. Jemte ett Laxfiske Cronan tilhörigt Hollmen kallat, Hvilken Donation åhr 1628 d. 9 Januari icke allenast af Högst bem^{te} Konung utan jemväl under den 10 October 1645 och d. 1 October Ao 1650 af Hennes Maj^t Drottning Christina Confermerader är, samt den 24 Nov. 1652 än vydare förbättrad med tilökning af Peninsulen Bodöhn och Pårtsön samt ett helt i Biörsbyn och 1 ./13 ödeliggande Mantahl i Östra Hertzön item holmarna Likskiähret med Svartön och andra sådana der till liggande, förutom strömingis Fiskehambnen Småskiähren. Af hvilka lägenheter ännu några intet äro Staden fullkomb. inrymbda.

Af Högst Sal. Hans Maj^t Konung Carl Gustaf är denna Staden såsom andra uti Ryket meddelst nådig Resolution af den 2 Juni 1655 om dess undfångne Privilegier försäkrad och A:o 1660 den 24 November är af Hennes Högst Sal. Maj^{ts} Änke drottningen och Regeringen i lyka måtto denna Stadsens ändå befundne svaga villkor förbättrade meddelst Conformation af 1654 åhrs donation uppå Laxfisket Räfskatan och Sikfisket Nothvyken, och andra dertil lydande lägenheter så i strand och vatten som skoug och muhlbete, och 1698 den 22 Nov. äro under Stadsens aflöning staats Confermerade desse donerade lägenheter af Högst Sal. Kungl. Maj^t Konung Carl d XII uptagne Staden tilgodo och åthniutande, hvartill och i underdånighet afvachtas framdehles vår nu allernådigste Regerande Konung och Herres mildhet medelst villfarande ytterligare förbättrande uti hvad som til handelen hörer.

120 Och emedan de uti föregående § Donerade ägor ganska ringa emot anseendet importerar Staden, så att det litet til staatens underhållande förslå kan, så är til dess understöd äfven donerat nogon Källare fryhet samt Giärningsören af landsens och Sochnarnas Handtverkare, förutan det efter 1621 Åhrs Privilegier Staden och så äger Halfva delen af Sakören som här i Staden falla; I det öfriga kommer ock Staden til inkombst Torg och Ståndsp., vägare- och mätarep., Burskapsmedlen, Handels Genanten och Tomtören, hvilket alt sammansällan för aflöning staten med Extraordinarie Uthgifterna och Publique Byggningarnas reparationer tilräckeligit vara plägar.

130 I forna tyder hafva uthgifterna til Cronan här som annorstädes varit bestående uti Mantahls, Boskaps och Båtsmansp. tyllika med Drabante Inquarterings hielp.

Men uti de sednare får denna Staden dessutom mest Åhrl. vidkännas alla nya contributioner hvilka nogsamnt kunniga äro och för den skull ej nödige att upräknas, varandes äfvenväl den Åhrl. summan mycket omskiftelig så att något mest intet utsättias kan, allenast att förledet Åhr Summan af Cronoutlegorna sig bestigit til 860 C.

14° Af första Stadsens Foundation har Staden innehaft och ännu brukar 3:ne Strömnings fiskehabnar, nl. Småskären, Klutarne och Stenskähret med den fryhet att Invånarne alla efter behag der fiska utan afgift. Varandes samma fiskeryer sällan så rikeliga att de kostnaden betala, sedan Lyn, Hampa och Salt så dyrt uti Stockholm kommit att förkiöpas. Alla Stadsens Inevånare idka strömningsfiske åthminstone til husbehofet så att man förslagsvis kan anföra uti Småskährshabnen 50, Kluntarna 10 och Stenskähret 20 notar. De öfriga av Borgerskapet som i dessa hambnar intet hafva sitt tilhåld äro här och der i Skärgården vistande såsom lägligheten det medgifver.

15° Förutan det som i 1. § om Luleå Stads första Foundation och någorlunda om dess lägenhet berettadt är, kan man icke häller efter undfångne Höggunstige order uti denna § förbigå att vidare förmähla det den af Högstbemt. och Sahl Hans Maj^t Konung Gustaf Adolph igenom D^{ro} Bureo anlagde gl Staden vid Sochn Kiyrkian är belägen på ett Berg som å alla sydor ifrån Kiörrikan /:hvilken der mitt uti bygder är:/ sig nedföre slutar, och således gör des anseende täml. syneligt. I synnerhet som den uppå södra sydan med vackra boställen och Stadsägord samt på norra sydan af det välbekanta Luleå Sochns Stora Prestebord, med dess vidlöftiga gröna ängar och Åkrar omgifven är. Förutom det att den in til Skutön sig sträckande gl. Hambnen, Gl. Stadsvyken kallad, uppå östra sydan, och Luleå Fierden med Luleå Elf samt den så kallade, men nu mestandehls uti äng upgrundade Sunderbyvyken på vestra sydan, bemelte orth alla pryda.

Denna gla Stadens bygnad är utan någon serdeles reguladitet och nu för tyden mesta dehlen innehafves af Bönder som ifrån Kiörkan längre boende äro, och hvilka hafva dersammanstädes sina så kallade Kiörkiöhus el. logementen under högtyderna inrättade så att anthalet af sådana Hus och Borgerskapets med andra derstädes vistande StåndsPersoners Gårdar sig ungefärl. in emot 400:drade lärer bestiga, dock utan afdehning uti vissa Quarter, allenast med ett Torg jemte Kiörkiö wallen mitt uti Staden beläget.

Men nya Staden är såsom förbemt situerat uppå den här midt i Öster Söder fasthängande Peninsulen Bodöön, som af ålder burit namn af Berendtzöo *), sedermera Brändöo af orsak der vid pass för 200:drade Åhr sedan enl. som sombl. mena uti Kunig Johans tyd afbrunnit och nu sist af det mulebete som efter samma brand upväxt varder har med fäbodas blifvit bebyggd fått namn af Bodöön, hvilkens yttersta udde i sudvest, 3/4 dehls myl ifrån Gl. Staden, kallas Räfskatan, hvar uppå merbemd Nya Stadh nu Byggder är och egentl. af dess höga situation samt å alla sydor in til strykande vatten och anliggande Hollmar, men i synnerhet af dess Hambn och Skepps redd, lärer äga förmohner för de andra Städerna här i Provincen.

*) Fil dr Alf Axelson i Piteå har framfört den intressanta teorin att namnet Berendtzöön skulle kunna härledas från norrbottensfogden Berend Berendsson, som är omnämnd i ett dombrev från Luleå år 1489 (Se "Övre Norrlands Historia I", sid 238)

Denna nya Staden, som endast af Borgerskapet innehafves och bebyggd blifver, är mestadelen uti vissa Quarter inrättadt, hvilka quarter utan besynnerl. namn komma efter nummer uti antahlet til 11. Beståendes uti 2:ne större och 2:ne mindre längst igenom Staden ifrån öster til vester löpande gator, förutom Strandgatorne på södra och norra sydan äfven så långa som Staden sig sträckande. Tvärgatorna ifrån söder til norr tvärs öfver Staden liggande äro til antahlet af de större 3 och mindre lyka många, förutom små Gränder som Quarteren har och dem fördela, samt för vidlöftighetens skull nu intet upräknas.

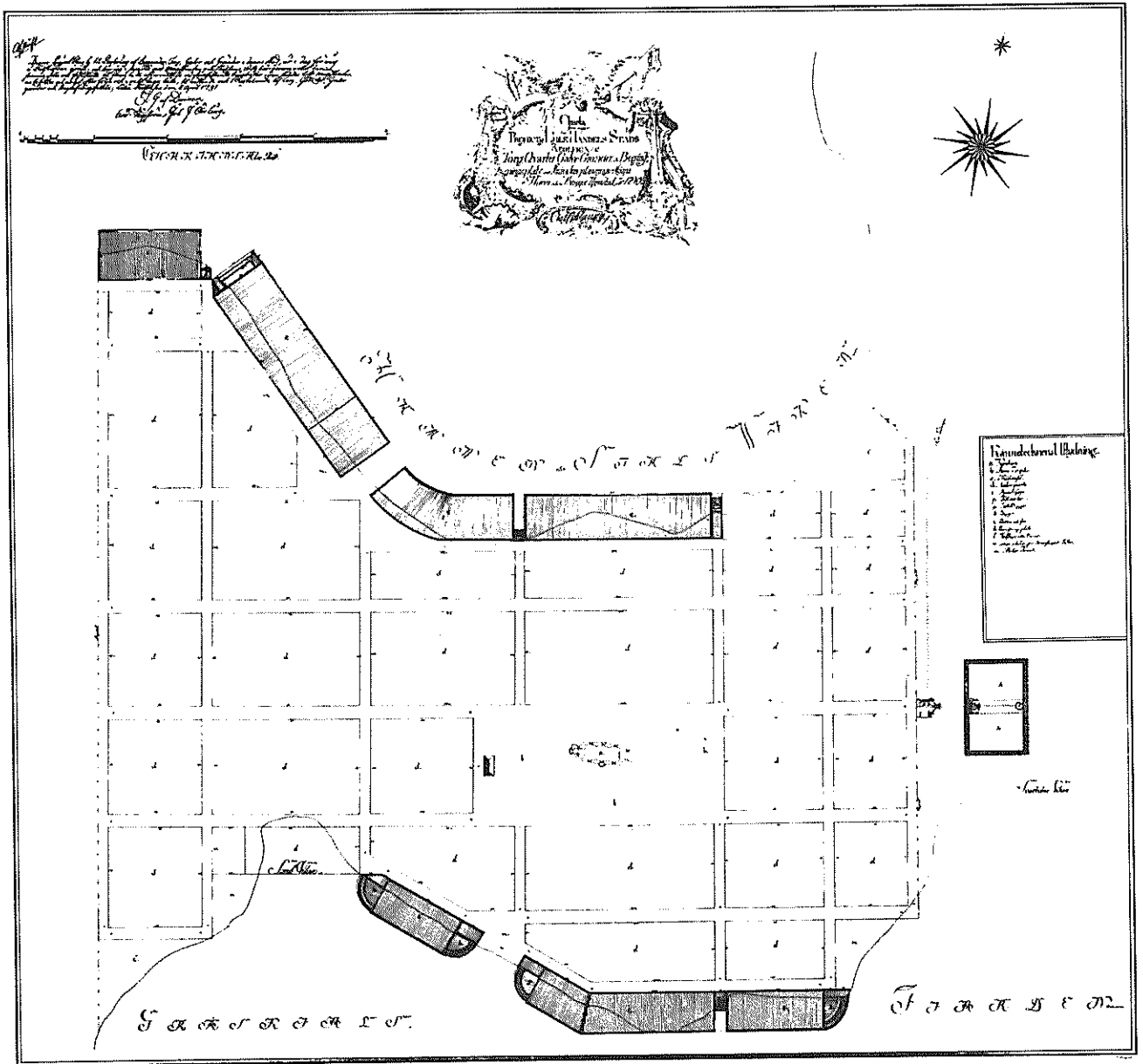
Vid stora Gatorna, så som med en dehl af de ansenl. Gränderna, äro nu merendehls dubbla el änkla trävåningar bygda, som ellerst Staden också endast för det öfriga af trähus består; Men emellan Strandgatorna och sielfva vattnet äro Borgerskapets och i synnerhet de Handlandes Pack- och Salt samt Siöbodas belägne, hvarintil uti sielfva Hambnen på norra sydan om Staden stora Skepp och fartyg kunna til in- el. utskeppning anläggas, hvarföres ock vid norra Tullen en brygga är utbyggd til de främmandes tjenst, när de til Staden anlända, att med så mycket större bekvämlighet kunna undergå visitation af Tullbetienterna.

Hela Staden består allenast af 90 Rökar el. Gårdar, dehls hela dehls halfva Tomter som bebyggda äro.

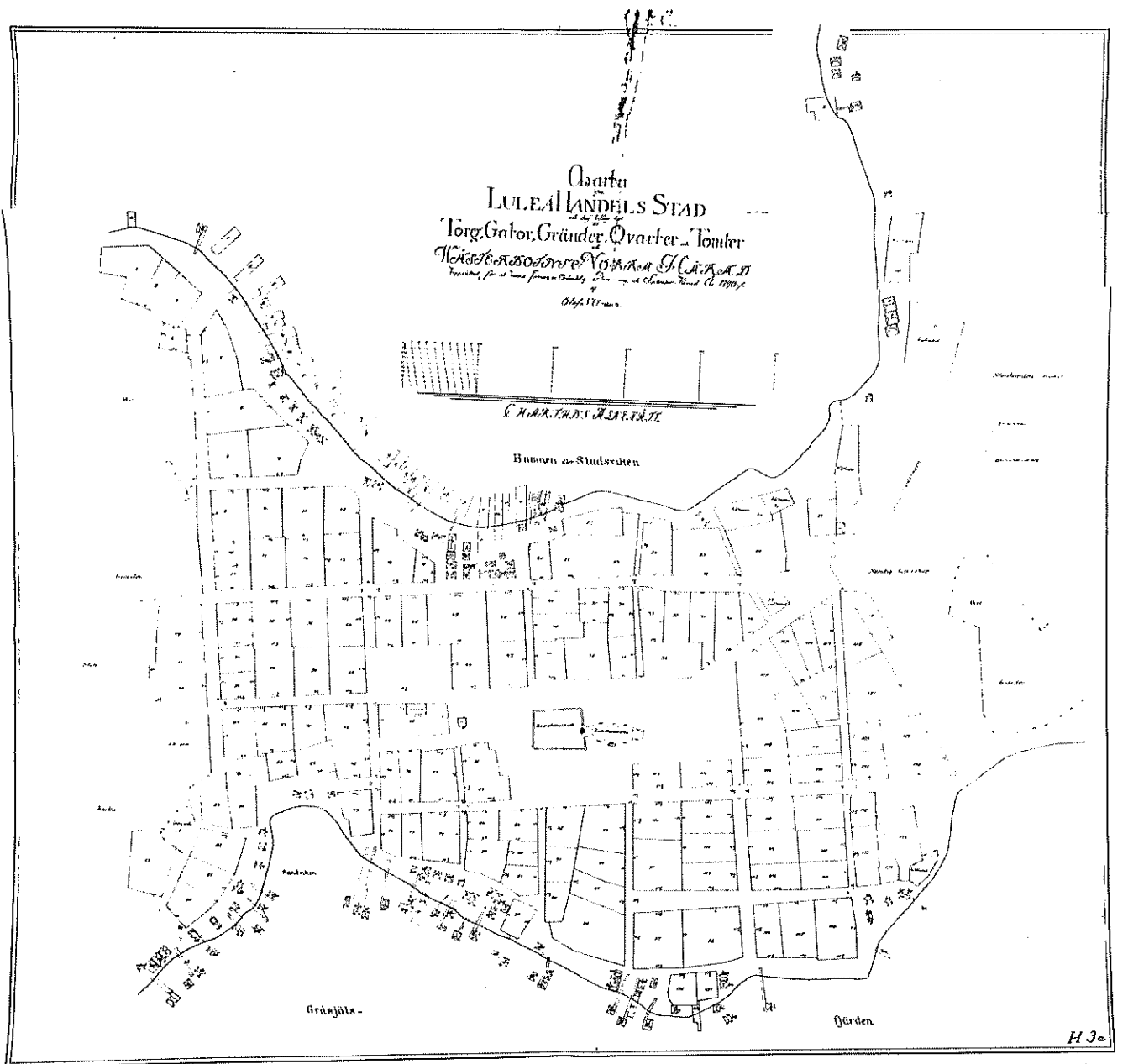
Luleå de 21 Nov A^o 1737 "

Detalj ur 1790 års stadsplanekarta.
Reproduktion utgiven av stadsmättningskontoret år 1970.

Charta som visar Project af Lule Handels Stads reglering til Torg, Qvarter, Gator, Gränder och Begravningsplats samt Stränders planering til Skjeps Hamn och Brygggor. Upprättad år 1790 av Olof N. Clausén. Reproduktion utgiven av stadsmättningskontoret år 1970.

Charta öfver Luleå Handels Stad och dess belägenhet til
Torg, Gator, Gränder, Qvarter och Tomter.
Upprättad för att kunna formera en Ordentlig Planritning
uti September Månad År 1790 af Olof N. Clausén.
Originalkarta: akt H 3 a i stadsmättningskontorets arkiv.

LULEÅ STADS UPPMÄTNING OCH STADSPLAN ÅR 1790

LULEÅ HANDELS STADS REGLERING TIL TORG, QVARTER, GATOR GRÄNDER OCH BEGRAFNINGSPLATS SAMT STRÄNDERS PLANERING TIL SKJEPS HAMN OCH BRYGGOR

"Hos Kongl. Maj:ts Befallningshafvande har Luleå Wällof^e Magistrat under den 15de nästveke Juli anhållit, at Luleå Handelsstad, ej allenast måtte blifva Geometrice afmätt, til Torg, Gator, Qvarter och Tomter, med Skjepshamn och Bryggor, utan äfven at Landtmätaren i samråd med välbemälte Magistrat, therefter borde afgiva förslag til en ordenttelig Planritning, på Torg, Gator, Qvarter och skjeps Bryggor samt Begravnings Plats; I anledning, hvaraf undertecknade Ordinarie Landtmätare den 20de uti samma månad förordnades, ofvanberörde förrättning at värkställa:- Hvilken efter förut afgifven Termin börjades den 13de September och fullföljdes sedermera intil thess then äskade affattningen var til slut bragt.

Therefter sammanträdde Luleå Magistrat och Stadssens Äldste på Rådhuset då den upprättade Consept Chartan ej allenast uppvistes, utan äfven Rådpläningar uti the delar som rörde Regleringen af Staden och Begravnings Platsens flyttning utom Staden, förehadet; som alt nogsamt finnes vara utfördt uti Wällofl: Rådhusrättens samma dag eller den 27de September rörande detta ämne; hållna Protocoll, hvilket sluteligen skall i afskrift bifogas.

Stadens Äldste hade ej något synnerligit at ärhindra, - emot den Projecterade Regleringen, af Torg, Gator och Qvarter men bestridde aldeles Begravnings Platsens flyttning - utom Staden, med Påståendet at den borde inrättas vid Kyrckan, samt sträcka sig til den af sten på torget, genom Handelsmannen Herr Eric Simonsson Wahlbergs försorg och på dess bekostnad upförde graf, samt föreslogs til den ändan 2^{ne} särskildte förslag til dess form och utseende, det ena bifogat Löst med den regl^{de} Chartan under Litt :Z:. af alla öfriga Stadens Äldsta erkänt, utom Herr Handelsman Jöns Ekman; och den sistnämndes Projekt åter Löst, under Litt :X: Men theremot har Luleå Wällofl^e Magistrat som endast åsyftar, at vid nu varande Regleringen af Byggnader i Staden, rödja sådant utur vägen, som skulle vanställa en Stad then ther efter gifven ordenttelig Planritning borde vara uppbyggd, hvarför sin del funnit för godt, at föreslå, thett ställe utom Staden inder Litt :K: til Begravnings-Plats, som nu förtiden består af några små Åkerstycken, och obrukad mark med sandaktig jordmohn, samt at nu varande Rådhus borde flyttas gent emot Kyrkans Västra gafvel, der den samma med sitt Torn lämnarbästa utseendet, då den til Begravnning förut nyttjade plats, emellan Kyrckan och Rådhuset skulle utgjöra Stadens Torg. I alt öfrigt var välbemälte Magistrat til alla delar nöjd med thet upvista förslaget rörande Regleringen af hvarje Qvarter, samt större Gator och Tvärgränder.

Slutligen beslöts at alla genom Staden löpande större Gator skulle på den Reglerade Chartan utsättas til 18 alnars Bredd, och deremot alla Tvärgränder utgjöra allenast 14: alnar i bredden.

Luleå den 28 Oct 1790

På Embetets Wägnar

Olof N. Clausén

Utdrag af protocollet hållet å
Luleå Stads Rådhus den 27de Sep-
tember 1790.

S:D: I närvaro af Magistraten och Stadens Äldste, upviste Ordinarie Landtmätaren, Ädel och Högaktad Herr Olof Clausén den öfver denne Stad författade Charta, med förmälan at i den händelse vid nu skje-ende Reglering, hufvud gatorne som stryka genom Staden på ömse sidor om Kyrkan skola bibehålla den sträckning de hitintills innehaft, angågo Herr Landtmätaren otjenligit, om ej omöjeligit, Begravnings Platsens anläggande invid och omkring Kyrckan, i synnerhet om Borggård -?- skulle densamma äfven som Kyrckan ställas i snedden mot gatorne och således vanställa; skulle åter Borggården sättas i jemnlighet med gatorne blefve äfven detta stötande för ögat, i anseende til Kyrckan som med Borggården hade olika sträckning hvarigenom den missvisning mot gatorne, som Kyrckan nu har, blefve än mer synbar, hvarförutan ett obetydeligt och ganska trångt rum, blefvo för Begravnings Platsen, men om det lilla fält som nu omgifver Kyrckan, bibehöllos såsom Torg, vore Kyrckans missvisning mot gatorne knappast synbar; Hållandes Herr Landtmätaren före, at Torget uti en framtid vore tillräckeligit med gent emot Kyrkans Västra Flygel Stadens Rådhus uppsattes på den Plan Scholan nu står, hvarigenom det Torg som frammanföre nu varande Rådhus vore inrättadt kunde användas til de der nedanföre varande små Tomters behof.

Om åter gatorne rättades i den Linia som Kyrckan, förordsakade detta rubbningar af hela Staden, och de fleste gator blefve igen-byggde, innan någon rättelse kunde ärhållas.

Ehuru underrättelse härom, ville dock Stadens Äldste ej medgifva Begravnings Platsens flyttning, utan trodde den kunna inrättas således, at Kyrckan på Norra sidan efter gatan, och på Södra sidan i Linia med Handelsman Eric Wallberg Simonssons graf-vård, samt västra gafvelen omringades af Borggård, som toge sin början ifrån tvärgatan, framman för gamla Klockstapel Tomten, samt slutades vid östra gafvelen, af Kyrckan, der Borggården vid Sacristimuren sammanfogades.

Handelsmannen Jöns Ekman, åter trodde för sin del at Begravnings Plats kunde inom Staden inrättas framman om Kyrckans Västra gafvel, som borde formera en åttkantig Borggård, med tvänne postar den ena åt Kyrckan, samt den andra gent emot, som dock af de öfriga bestriddes.

Och ehuru Borgerskapet, och Stadens Äldste således bestridt den föreslagne flyttningen af Begravnings Platsen å det ställe på östra sidan utom Staden som Herr Landtmätaren efter Magistratens begäran

å Charta lagfaret dock Magistraten detta så nära förknippad med det ändamål, som med Stadens affattning åsyftes, at Herr Landtmätaren anmodades uppsättja Plan til Reglering af Staden, så til Torg och Rådstufva Tomt samt Qvarter, gator och Gränder, som Herr Landtmätaren behagat föreslå, samt thervid i Charté Beskrifningen uptaga, then til Begravnings ställe föreslagne platsen utom Staden, såsom tjenligast, som sedermera, då Charta å vederbörlig ort, til stadfästelse kommer att företes, kan blifva antagen.

Sedan på Herr Landtmätarens tillfrågan blifvit belevvat, att bredden på gatorne antages til Sex famnar, och på gränder Fyra två tredjedels famn, åtskildes så väl Herr Landmätaren som Magistraten och Stadens Äldeste.

År och dag, som förr skrifvet står
In Fidem Protocolli
A. Sundborg

Med Originallet lika lydande, - utom hvad Summeringen för Gårdstomterna angår, som orätt blifvit af misstag utfördt, til 376.191 kvadrat alnar, men skall rätteligen vara 375.036 kvadrat alnar, - samt Bryggor och Bodar på fasta landet, utfördt til 12.901 kvadrat alnar, - som bör vara 12.971 kvadrat alnar. Det intygandes

Luleå den 4 november 1819
På Embetets Vägnar
M. Boström

Vid affattningen af Luleå Handelsstad år 1790 innehades af hvarje stadens Innevånare Tomtland med Bryggor och Bodar til den vidd och storlek som finnes utfördta uti följande Beskrifning:

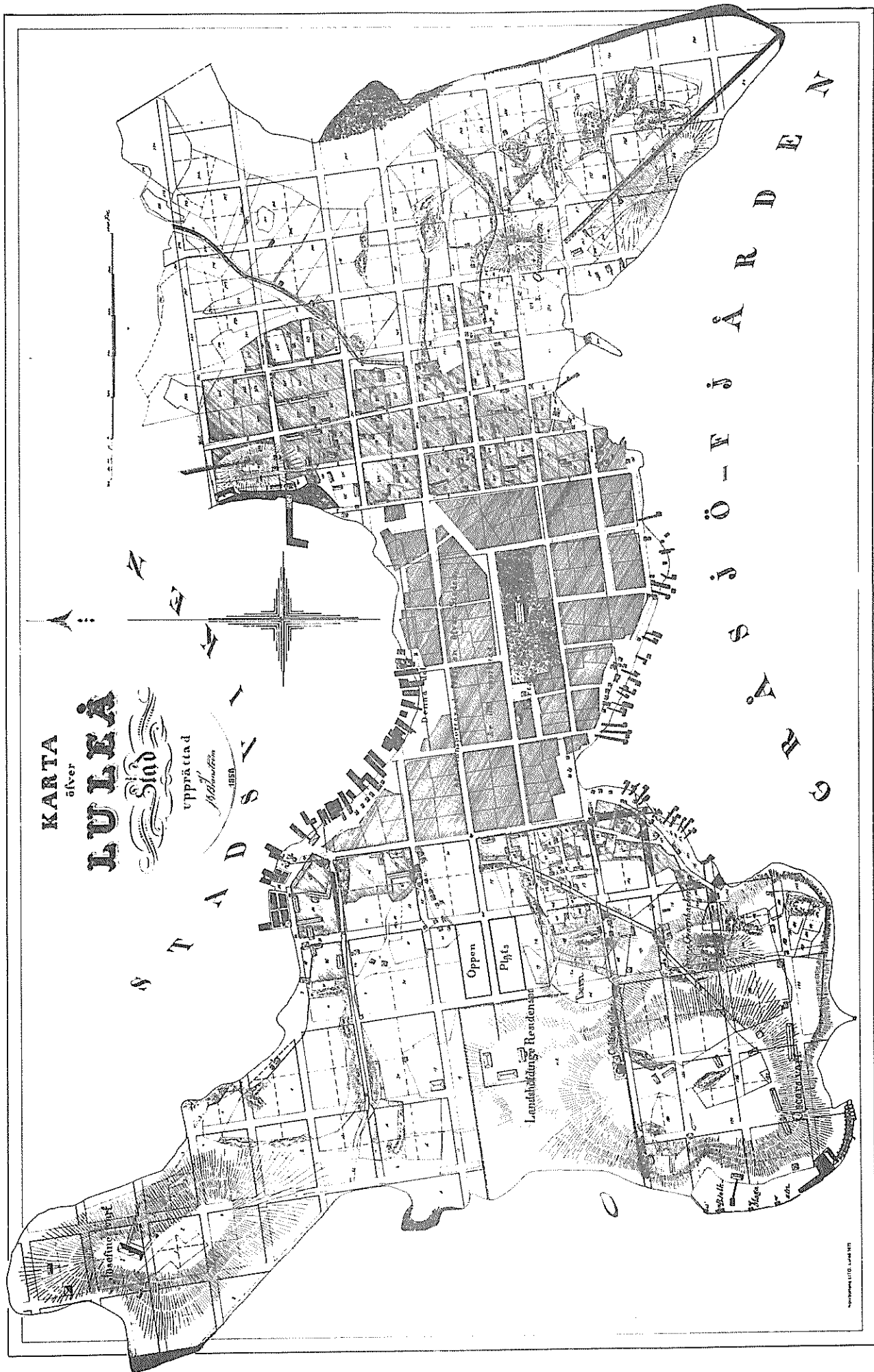
Röd Litter	Tomt nummer	Tomt-ägarnes Namn.	Kvadrattalen- talet för hvar- je Tomt.	På fasta landodel		På vatten stående.	
				Antalet/ /	Bryggor och bodar /	Antalet/ /	Bryggor och bodar /
a	1	Färgaren Mich: Röckner	3828	-	65	1	452
	2	Fiscalen Hedman	1461	-	-	-	-
	3	Svarfvaren Hallsius	2553	-	-	-	-
d	4	Norra Tullen	1054	-	44	1	509
m	5	Handelsman Carl Govenius	4128	2	248	1	384
o	6	Borgaren Nils Wilh. Forssberg	4454	2	133	-	-
f	7	Handelsman Olof Bohlin	4419	-	276	-	955
	8	Borgaren Jacob Bergmans Enka	3245	-	-	-	-
L	9	Regementsskrifvaren Joh. Thalín	3267	-	579	-	1403
n	10	Handelsman Anders Ruth	2925	-	298	-	480
	11	Organisten Marckström	3780	-	-	-	-
	12	Borgaren Nyman	3871	-	-	-	-
?	13	Rådman Fabricii Enka	3400	-	57	1	325
?	14	Rådman Paul Govenius	3344	-	96	-	824
?	15	Handelsman Conrad Hahn	3182	-	260	-	1667
Transport			47911		2056		7199

		Transport	47911	2056	7199
	16	Borgaren Grans Enka	1617	-	-
ab	17	Borgaren Petter Brännberg	1600	1 72	-
cg	18	Handelsman Isaac Hahn	3708	- 145	- 58?
f	19	Handelsman Olof Bohlin	884	- 1245	-
	20	Skjepparen Olof Mjöberg	1372	-	-
	21	Enkan Helena Sundin	3186	-	-
	22	Sjöman Pehr Sundström	2373	-	-
	23	Lars Forsberg & Lars Öström	3672	-	-
	24	Logarfvarn Lars Unbom	3046	-	-
	25	Nils Gustaf Sundgren	4637	-	-
	26	Besökaren Nils Åström	4576	-	-
	27	Smeden Lars Sundell	1824	-	-
	28	Östra Tullhuset	820	-	-
	29	Tullskrifvaren Nils Björnbom	1313	-	-
	30	Borgaren David Åhman	2772	-	-
	31	Afskjedade Tullskrifvaren Nils Unbom	2782	-	-
	32	Borgaren Abraham Hahn	2345	-	-
	33	Borgaren Joh. Witmark	2343	-	-
ch	34	Handelsman Pehr Häggman	3817	-	2 231
bh	35	Klockaren Bolins Enka	2045	- 135	- 13?
	36	Lax-Fiskaren Olof Durckman	2244	-	-
	37	Guld- och Silfver arbetaren Abr. Bergman	1794	-	-
	38	Borgaren Jacob Dahlstedt	3970	-	-
	39	Olof Hahns Enka	2320	-	-
au	40	Handelsman Johan Nordström	2252	- 556	- 573
ci	41	Guldsmiden Löfvanders Enka	2084	1 58	-
r	42	Handelsman Fredric Lungh	3494	- 547	- 1448
		På Pontusudden belägne	-	- 403	- 865
c	43	Handelsman Claes Classon Govenius	3264	- 600	- 1238
	44	Regementsskrifvaren Johan Thulin	3198	-	-
s	45	Rådman Fredric Stenhagen	5485	- 1005	- 1234
		Dito på Pontus udden	-	- 453	- 1057
	46	Handelsman Olof Bohlin	2458	-	-
ck	47	Handelsman Montells Enka	2502	1 72	-
h	48	Rådman Eric Kråka	3234	- 156	- 385
i	49	Handelsman Herman Söderström	3168	- 170	- 129
	50	Borgaren Anders Sörenström	3201	-	-
	51	Glasmästaren Eric Wikström	3125	-	-
z	52	Sjöman Eric Blombäck & Handelsman Johan	3204	1 64	-
p	-	Wahlberg	-	- 338	- 364
af	53	Borgaren Jöns Ekman Skotte	3363	- 30	1 120
=====					
		Transport	153003	2105	15565

		Transport	153003		2105		15565
k	54	Handelsman Johan Ruth	1637	1	144	1	444
ag	55	Borgaren Nils Sundström	1660	3	323	-	-
	56	Schole gården	2726	-	-	-	-
ah	57	Borgaren Mårten Lindström & Elias Wahlbergs sterbhus	4636	-	111	-	132
ac	58	Borgmästaren Nils Petter Bergström	5835	-	81	-	-
al	59	Sjöman Henric Åberg	4237	-	20	-	35
	60	Borgaren Petter Bergsten	2250	-	-	-	-
	61	Styrman Anders Malmström	2294	-	-	-	-
y	62	Borgaren Olof Halin	2967	2	169	-	-
	63	Sjöman Olof Höglund	1715	-	-	-	-
ai	64	Borgaren Nils Andtman	2625	1	57	1	214
	65	Borgmästaren Nils Petter Bergström	2948	-	-	-	-
ak	66	Borgaren Eric Holmgren	1512	1	54	1	111
	67	Borgaren Henric Åberg	1500	-	-	-	-
x	68	Nils Halins Enka	1330	1	80	-	-
aa	69	Glasmästaren And Sundman	1944	1	54	1	138
ac	70	Borgaren Carl Rödlund	2295	1	60	1	176
an	71	Handels-Betjenten Nils Wennman	3316	1	52	1	380
uo	72	Stadsinvånaren Paul Sundqvist	2068	1	64	1	277
t	73	Handelsman Petter Bergman	2236	2	104	2	231
u	74	Sjöman Jacob Sandström	1472	2	109	1	655
ap	75	Borgaren Petter Hara	1598	1	56	-	-
	76	Handelsman Johan Wahlberg	3391	-	-	-	-
	77	Pharmacop: Studiosius Lars Sörling	3266	-	-	-	-
	78	Borgaren Gabriel Bergmans Enka	1911	-	-	-	-
u	79	Fruent: Skräddaren Jöns Strandberg	1812	2	190	-	-
bu	80	Luleå Stads Rådhus Tomt	4048	1	96	-	-
	81	Scholan	132	-	-	-	-
am	82	Kyrko-Byggmästaren Jacob Rûf	2375	3	342	1	278
q	83	Handelsman Eric Wahlberg	1920	4	573	2	968
ar	84	Borgaren Olof Bäck	1636	1	60	-	-
ax	85	Rådman Nils Stare	2210	1	16	1	206
ay	86	Sjöman Johan Höglund	1346	-	4	1	118
at	87	Skräddaren Pehr Höglund	1708	4	388	1	184
as	88	Handels-Betjenten Nils Jonsson Sundberg	2637	3	211	1	100
	89	Brandvackts Karlen Anders Holmberg	1382	-	-	-	-
av	90	Borgaren Nils Sandberg	1578	1	68	1	167
	91	Sjöman Nils Sandström & Jacob Åström	1875	-	-	-	-
	92	Sjöman Jacob Nordström	2622	-	-	-	-
bb	93	Borgaren Carl Sundström	4122	1	60	-	-
	94	Skräddaren Olof Strandberg	2537	-	-	-	-
	95	Johan Petter Segerstrand	2436	-	-	-	-
	96	Messinfslagaren Nils Nordgren	6193	-	-	-	-
=====							
		Transport	258941		11651		20379

		Transport	258941	11651	20379
	97	Handelsman Eric Wallberg	4950	-	-
bm	98	Postmästaren Anders Sundborg	5778	1	80
bc	99	Handelsman Nils Sundberg	4370	1	132
bd	100	Handelsman Jöns Ersson Ekman	3321	1	167
	101	Borgarne Jacob Ståhlberg & Daniel Bolin	3150	-	-
bk	102	Sjöman Eric Engström	2788	-	1
	103	And: Häggströms Enka & Sjöman Söderman	2772	-	-
	104	Tullskrifvaren Joh: Renman	2440	-	-
	105	Kopparslagaren Isaac Holmström	3382	-	-
bo	106	Tull Inspektoren Abraham Hahn	4174	1	112
	107	Hans Flygares Enka och Sjöman Jöns Sundvall	2304	$\frac{1}{2}$	36
bb	108	Johan Smedmans Barn	2310	-	30
	109	Styrman And: Degerström och Sjöman Hans Norman	2990	-	-
bp	110	Svarfvaren Nils Sandman	2808	$\frac{1}{2}$	36
	111	Borgaren Eric Boströms Enka	3075	-	-
	112	Sjöman Eric Hallbom & Jacob Åberg	2808	-	-
bc	113	Skomakaren Tjärnlund	2226	1	117
	114	Guld- och Silfver Arbetaren Olof Wikström	2389	-	-
	115	Borgaren Lars Högberg	2226	-	-
	116	Byggmästaren Jacob Bergbom	2600	-	-
	117	Sjöman Hans Lidbom	2560	-	-
ba	118	Petter Enbergs Enka	1932	1	90
	119	Sjöman Anders Thore Rödlund	2278	-	-
	120	Sjöman Jacob Rödlund	2153	-	-
	121	Repslagaren Johan Boberg	2724	-	-
	122	Borgare Sonen Jacob Renholm	4432	-	-
	123	Brandvackts Enkan Stina Bergstedt	2407	-	-
	124	Brandvackts Karlen Pehr Åström	2024	-	-
	125	Stadswacktmästaren Pehr Nyberg	2257	-	-
	126	Tullbesökaren Carl Harrström	3060	-	-
	127	Timmerman Hans Beckman	6360	-	-
	128	Enbergs nu Repsl. Asplund	1711	-	-
	129	Tullskrifvaren Johan Renmansson	2759	-	-
e	130	Tullskrifvaren Nils Löfqvist	3224	1	72
	131	Snickaren Olof Utterberg	1824	-	-
	132	Kurrmästaren Smedmans Enka	1473	-	-
bt	133	Borgaren Johan Dahlstedt	2598	1	49
br	134	Sjöman Lars Engberg	1332	1	56
bs	135	Tullbesökaren Anders Berg	3429	1	51
bg	136	Styrman Abraham Ahlberg	1710	2	168
az					
bi	137	Kyrkovagtaren Maths Östman	987	-	1
bt	-	Afskjedade Tullskrifvaren Olof Collin	-	1	64
ad	-	Henric Kalin	-	-	60
		Summa	376191	12901	21899

Luleå den 28 October 1790

Karta öfver Luleå Stad , upprättad av J. G. Bränström år 1858.
Reproduktion utgiven av stadmättningskontoret år 1973.

KARTA öfver STADEN

L U L E Ä

med dertill lydande
egor

på föranstaltande af Committéen för undersökning af
grunderna till Städernas beskattning, efter vederbör-
ligt förordnande, upprättad år 1857 af

Gustaf Liunggren.

Ingenjör vid Kongl. General Landtm. Kontoret.

Summarisk Beskrifning.

Jordars och Lägenheters namn:	Äker, Ängar och Gräsgårdar		Skog och betesmark		Summa	
	Tunt ¹	Kpl.	Tunt ¹	Kpl.	Tunt ¹	Kpl.
Ön med Wikängen, Skutan och Hermansängen	510	29,6	—	—	510	29,6
Hemegorne ifrån rågången mot Nötrikshemmanet till och med Svartholms och Skata uddarne	698	20,0	582	20,0	1280	8,0
Hertsöheden	87	4,0	1357	20,0	1444	24,0
Grädviks- eller Nordantillheden	—	—	26,0	4,82	30	4,83
Kallasheden	1	4,0	1226	7,0	1227	8,0
Småskärsklipporna eller Rammelholmen & efter afdrag af den odugligaste marken utlörs med Nötrikshemmanet utom jurisdictionen	—	—	350	—	350	—
Inpedimenter inom egorne de omgivande vat- nen & häruti inräknade	—	—	—	—	—	—
Stadsplanens areal	—	—	—	—	—	—
Summa	1394	27,6	1308	26,0	2702	26,9

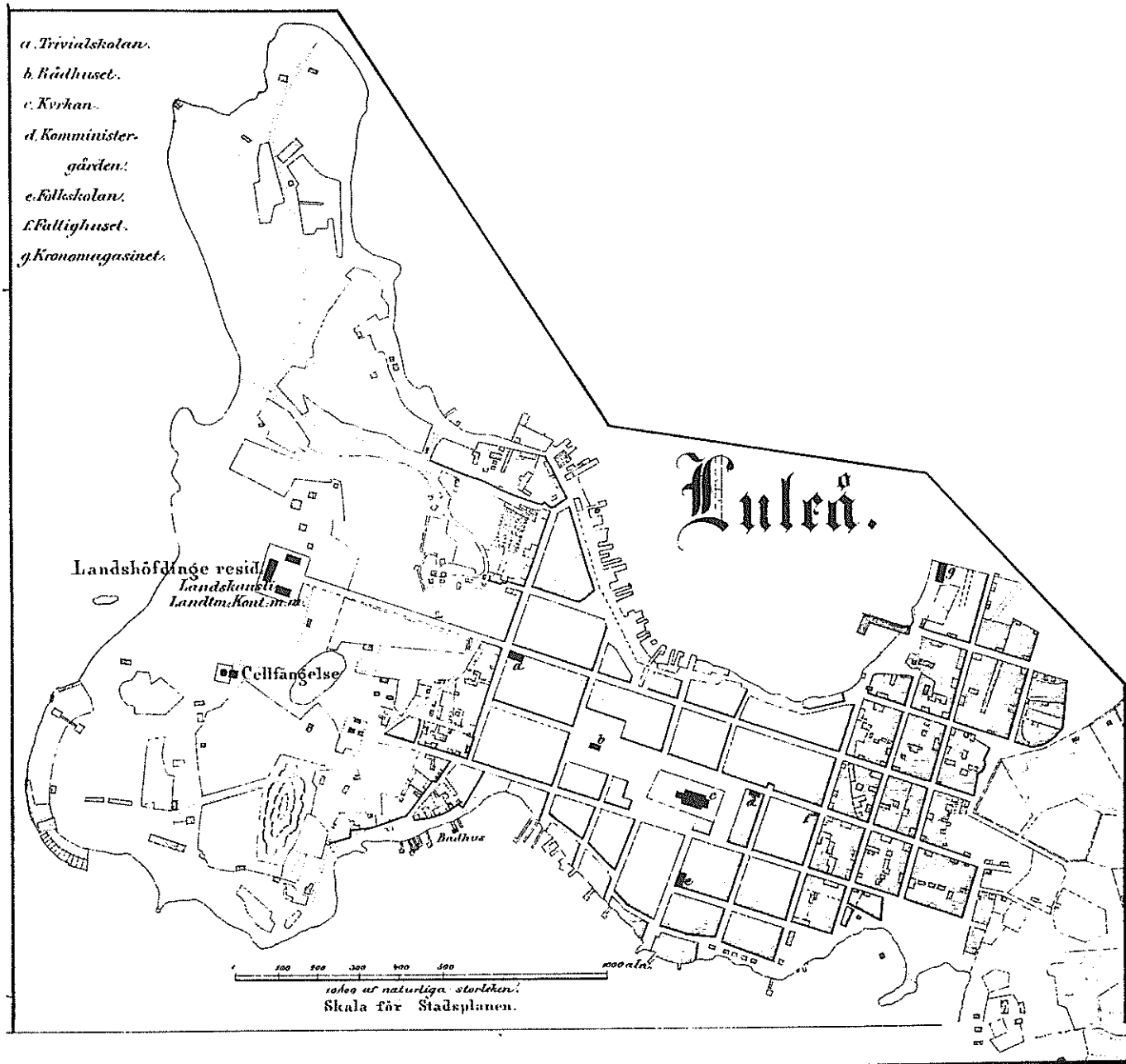
Åkerjorden består af sand, Skog och betesmarken af ringa värdighet
är till stor del öfvervärd med ljung och renmossa

Öfversedd och så vidt jag känner och er-
fara kunnat är denna Charta upprättad
i överensstämmelse med verkliga förhållan-
det. Luleå Stad den 29 Juli 1857.

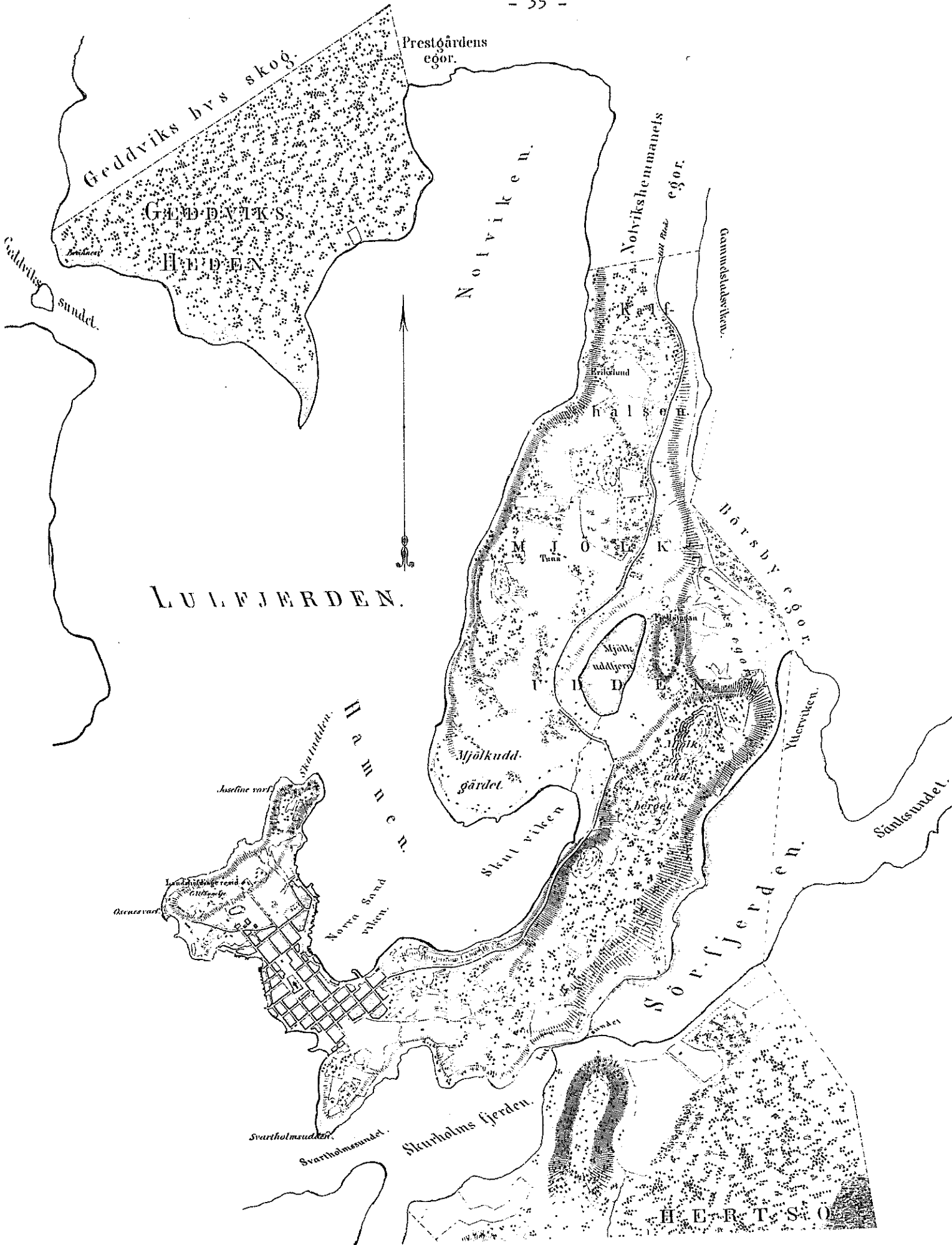
E. A. Carlelius

Folkmängden År 1857.

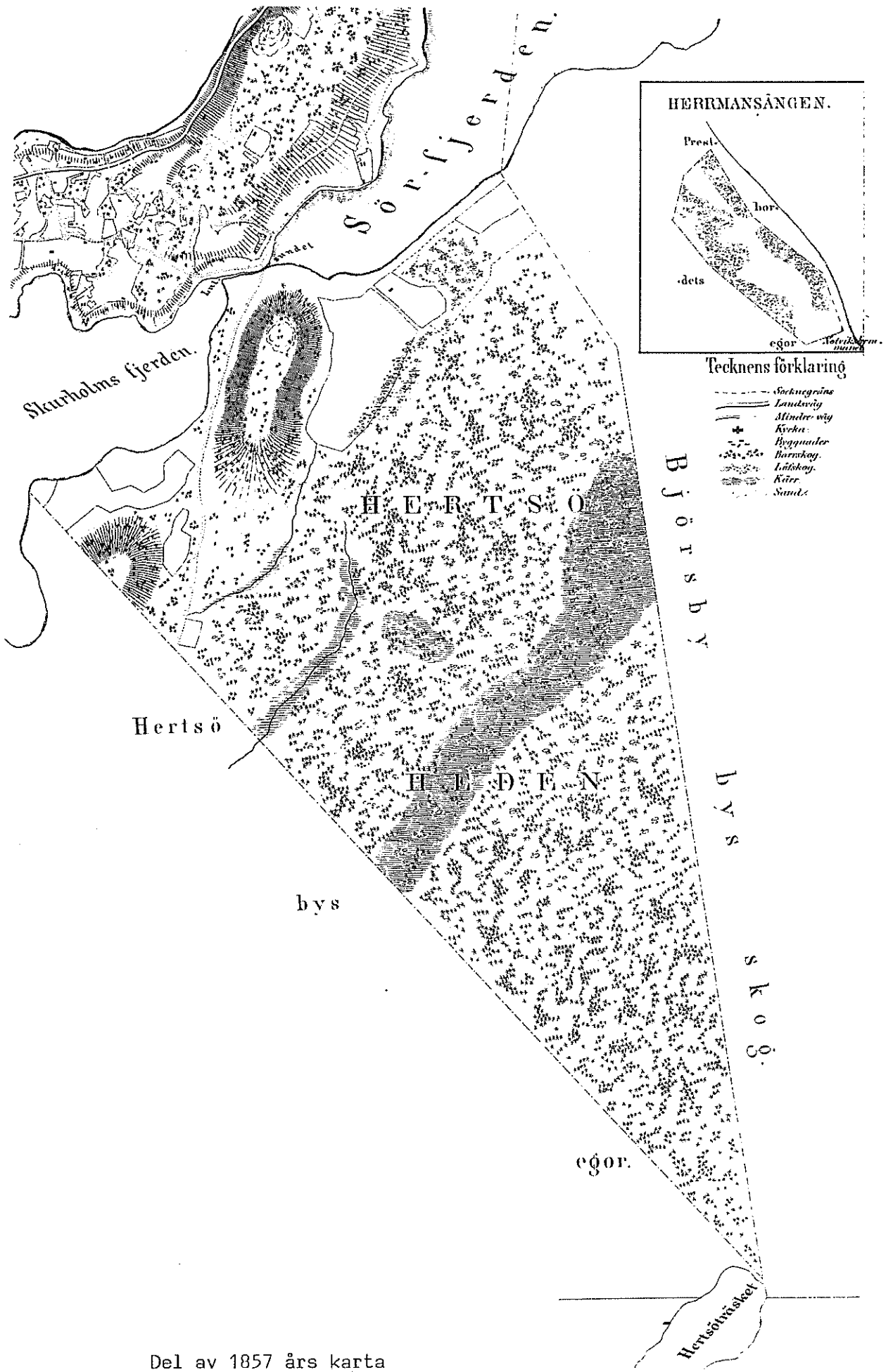
Manhön 585.
Qvinnhön 775.
Summa 1360.

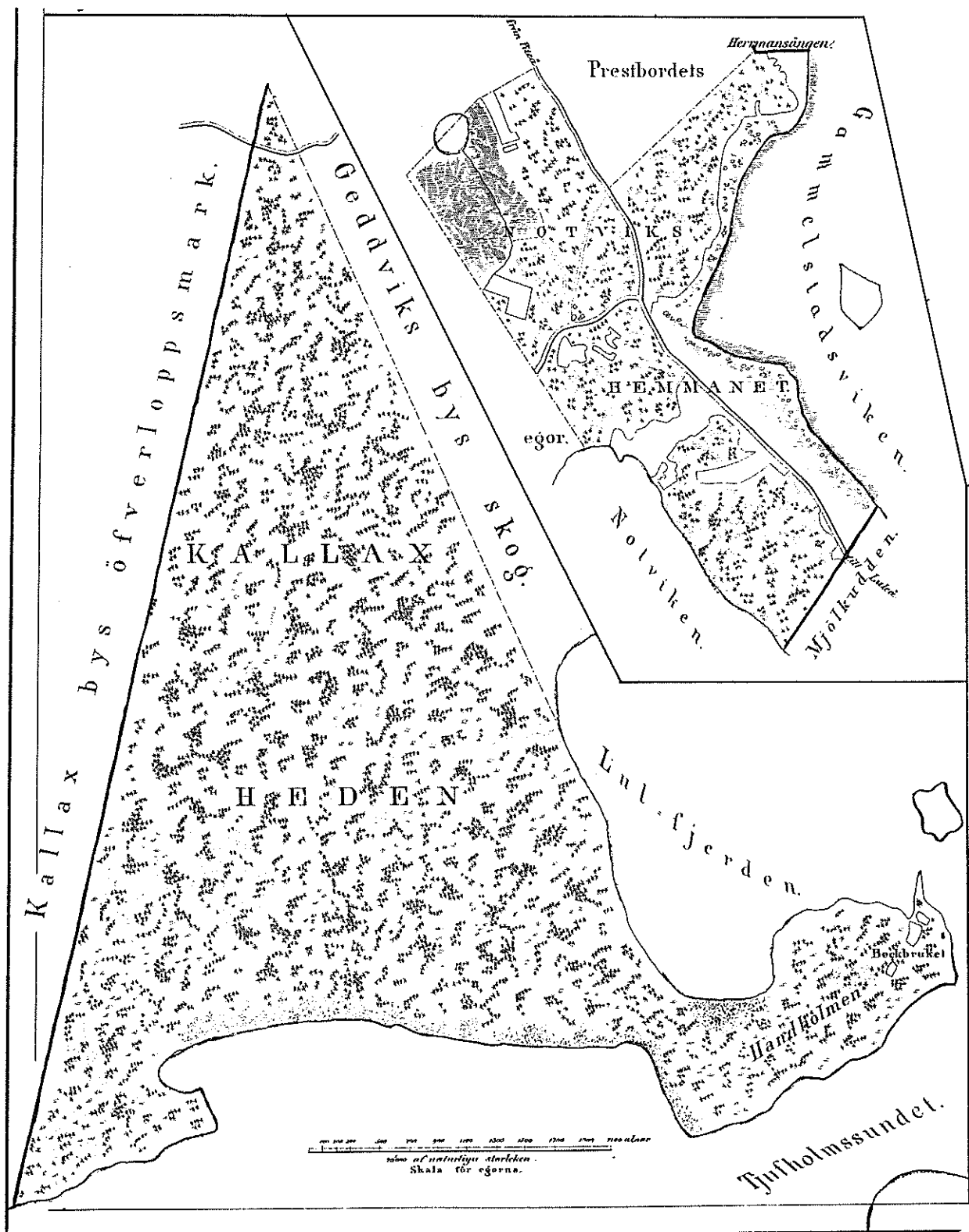
Del av 1857 års karta

Del av 1857 års karta

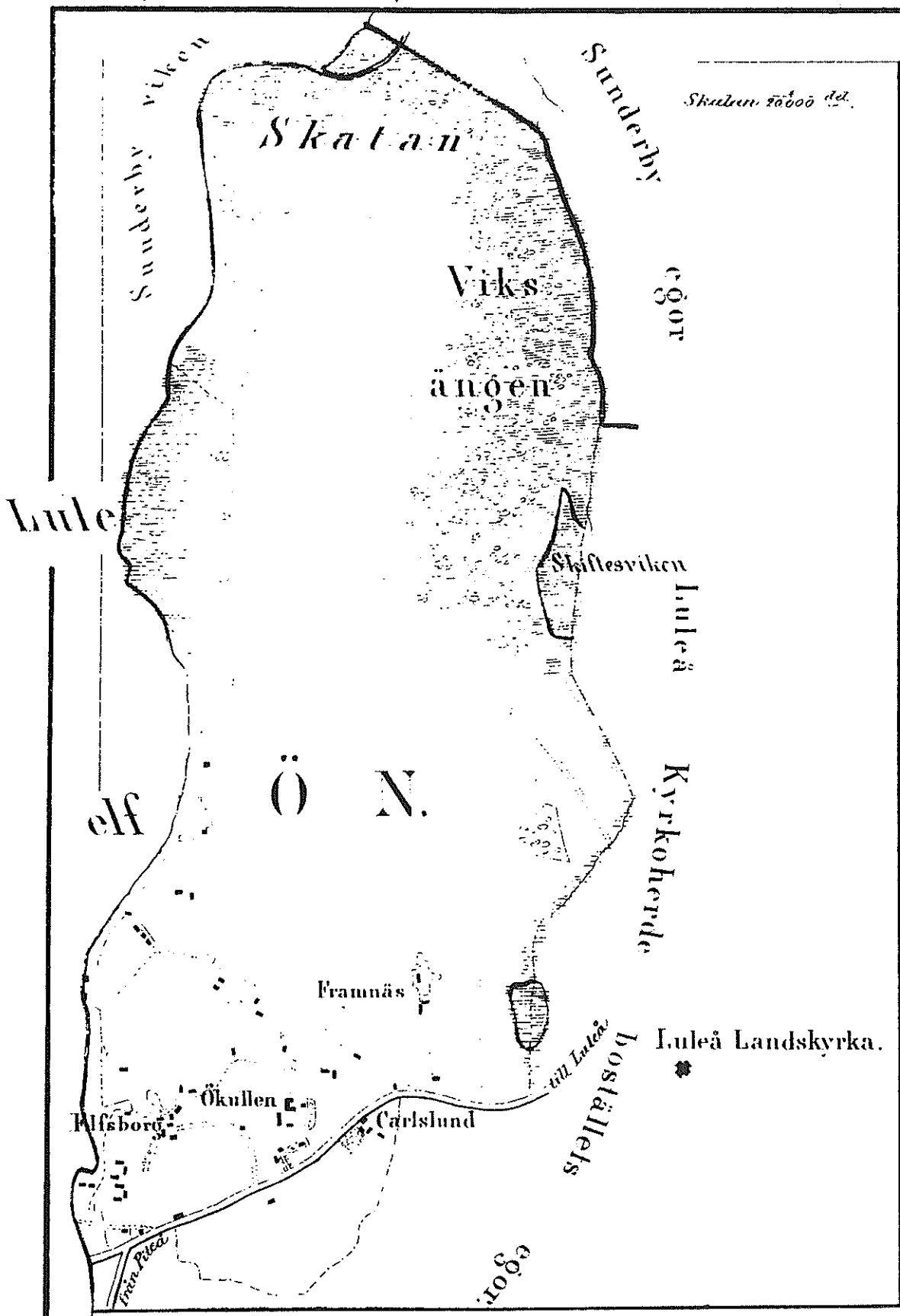
Del av 1857 års karta

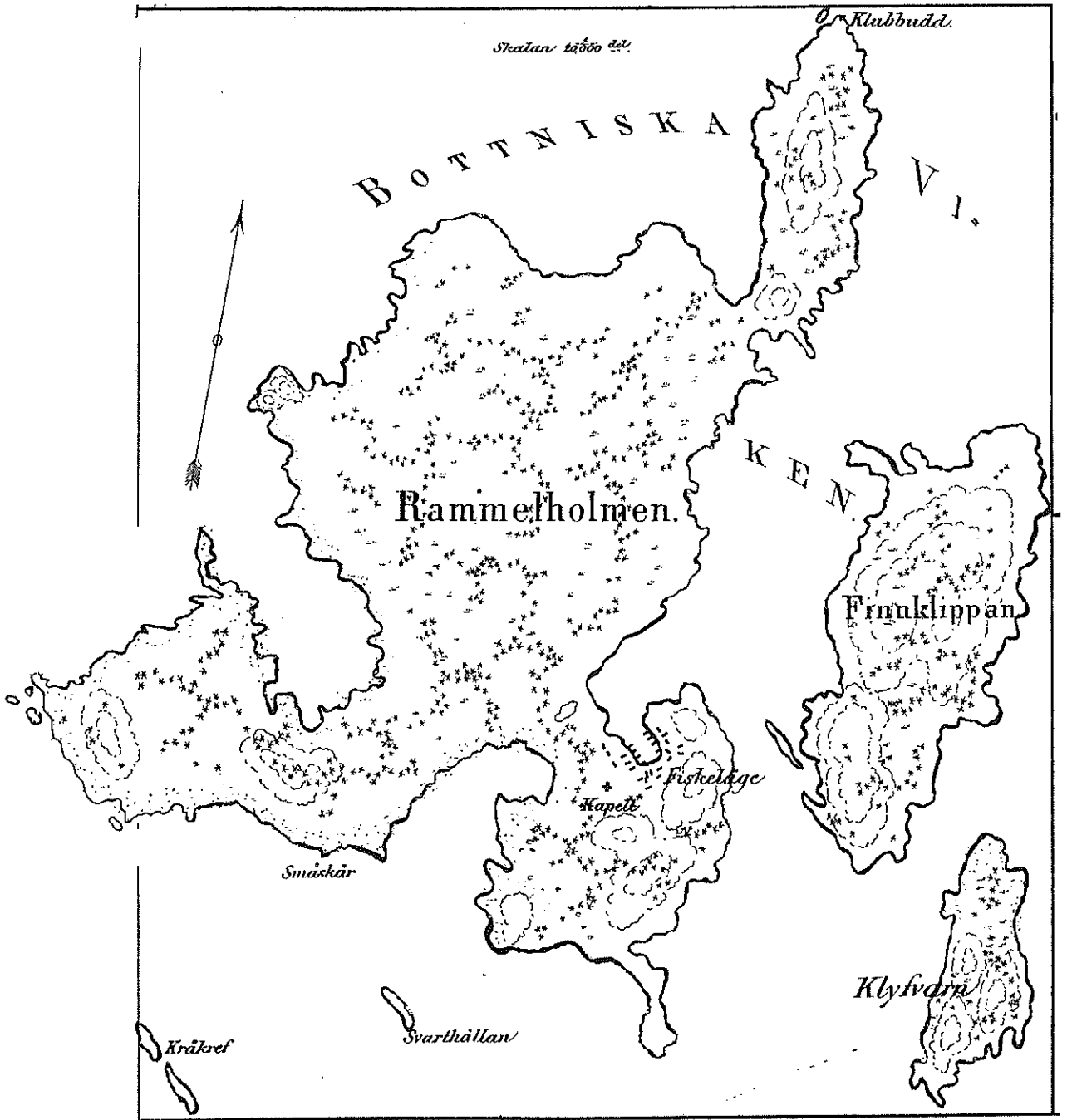
Bl. A. Bonniers förlag.

Del av 1857 års karta

G. Ljunggrens Kartor öfver Sveriges Städer.

Del av 1857 års karta

Del av 1857 års karta

BESKRIFNING
ÖFVER
LULEÅ STAD

UPPRÄTTAD I NOVEMBER 1852 AF
C.G.T.HOLLSTRÖM N.P.BODEN E.M.HORTLUND

KÄLLA: AKT A 19 LULEÅ STAD 1:10
I LANTMÄTERIVERKETS ARKIV I GÄVLE

BESKRIFNING ÖFVER LULEÅ STAD

Luleå stad, belägen vid $65^{\circ} 36'$ nordlig latitud och $40^{\circ} 17 \frac{1}{4}'$ öster om Stockholms Observatorium, ligger omkring 100 mil ifrån Stockholm, $6 \frac{3}{4}$ mil ifrån Piteå, $16 \frac{3}{8}$ mil ifrån Haparanda samt 1 mil i Sydost ifrån Neder Luleå Sockens kyrka. Staden, som är anlagd på en halfö nära Luleå Elfs utlopp i Bottniska viken, är omgifven af en stor fjärd med djup, säker och god hamn. Dess läge vid den största flod med den bördigaste och mest befolkade dalsträckningen i orten, är för handeln det fördelaktigaste inom detta Län, isynnerhet som Staden af ålder haft god communication med hafvet och den omgivande landsbygden. Genom landets upphöjning hafva dock segellederna till hafvet försämrats, så att endast ena farvattnet genom så kallade Finnklipporna kan för mindre, eller ej öfver 14 fots djupgående fartyg begagnas, hvaremot den andra och i flera afseenden bättre farleden genom Tjufholms sundet ej kan för seglation användas - Sedan vid sednaste Riksdag ett anslag af 8.000 Rd Banco för detta ändamål blifvit beviljadt, har uppmuddring af sistnämnde segelled blifvit af Staden beslutad och kommer ofördröjligen att företagas. Uppgräfningen af det likaledes igengrundade Norrom Staden belägna Lulsundet, som för några år sedan påbörjades, har numera afstannat.

1. STADENS ÄGORS ALLMÄNNA BESKAFFENHET

De ägor, som lyda under Staden, ligga på 6 särskilda ställen, nemligen

- a) Ägora vid Staden, utgörande mest en halfö, hvars största längd utgör 9.800 alnar och bredd 3.320 alnar, gränsande vid så kallade Kalfhalsen emot Neder Luleå Prestebord samt emellan Gammelstads-viken och Sörfjärden till Björsbyn, i öfrigt till sistnämnde vattendrag samt Notviken, Luleå Elf och Lulfjärden.
- b) Ägora å Gammelstads ön: 5.300 alnar i längd och 1.700 alnar i bredd, gränsa emot Prestebordet och Sunderbyn samt Luleå Elf.
- c) Ägora å Hertzön: 8.650 alnar i längd och 4.330 alnar i bredd, stötande till Björsby och Hertzö byars områden samt emot Sörfjärden, Lulsundet och Lulfjärden.
- d) Ägora å Kalaxheden sydvest om Lulfjärden och Tjufholms sundet mellan Kalax och Gäddviks byars områden; Största längden utgör 7.740 alnar och bredden 5.970 alnar.
- e) Ägora å Gäddviksheden, upptagande 4.200 alnars längd och 3.070 alnars bredd. Stöter till Gäddviks och Kyrkobordets områden samt emot Gäddvikssundet och Notviken.
- f) Rammelholmen som äfven kallas Småskärsklipporna i yttre skärgården $2 \frac{3}{4}$ mil ifrån Staden, är 5.200 alnar lång och 3.800 alnar bred.

Alla dessa ställen upptaga en vidd af 5.378 Tunnländ eller 0,23 Qvadrat mil.

Ägora vid Staden äro i allmänhet svårt stenbundna och bestå hufvudsakligen af Sandjord. All den jord som med fördel kan odlas till Åker eller Äng, är redan intagen och den öfriga ouppodlade marken består af Stenbackar eller torra Sandhedar, beväxta med små buskar af barrskog. Ägora å Gammelstads ön äro till största delen odlade; den högländare marken som begagnas till Åker eller Lindor består dels af sandjord, dels af lerjord, mer och mindre sandblandad, den lågländare jorden utgör naturlig men föga växtlig sidvalls äng och den ringa skogsmarken, hvars uppodling oafbrutet fortgår, är beväxt med små buskar af Gran och Björk.

Å Hertzön bestå de odlade ägora vid sjöstranden af Sandjord till någon del uppblandad med lera; den öfriga delen af marken utgör dels en bergsträckning närmare sjön, dels lågländ och stenbunden samt för odling otjenlig skogsmark beväxt med gran samt något tall och björk, hvarinom några ofruktbara mossar jemväl förekomma.

Ägora å Kalax- och Gäddviksheden utgöra en torr Sandhed beväxt med små tall, hvarå, utom de verkställda obetydliga odlingarne, någon vidare odling ej kan äga rum.

Rammelholmen är Sandig och steril och endast till mindre delen beväxt med små tall samt för odling alldeles oduglig.

Med afseende å beskaffenheten af befintliga Stenslag och Mineralier, Djurarter, träd och växter samt klimat och andra naturförhållanden m.m. gäller till alla delar hvad härutinnan i beskrifningen öfver Neder Luleå Socken nämnt är.

2. INVÅNARE

Enligt femårstabellerna utgjorde folkmängden år 1845 1.215 personer, deraf 574 Mankön och 641 Qvinkön samt år 1850 1.257 personer, nemligen 573 af Mankön och 684 af Qvinkön så att årliga tillökningen under denna tid i medeltal utgör 0,68 procent af hela folkmängden. - För sistnämnde år erlades Mantalspenningar af 335 män och 408 qvinnor, hvaremot 238 af mankön samt 276 af qvinkön voro derifrån befriade. - Hushållens antal utgjorde 245.

Till upplysning om invånarnes antal efter stånd m.m. upptages efter 1850 års folkmängdstabeller:

	Gifte		Mankön		Ogifte öf 15 år		Ungdom und 15 år		Summa		
	m	qv	m	qv	m	qv	m	qv	m	qv	
Presteståndet	1	1		2	2	1	1	5	4	9	13
Ståndspersoner	19	15	1	10	10	8	19	12	49	45	94
Borgarståndet	64	59	15	25	45	42	52	58	176	184	360
Alla andra	95	95	10	59	156	205	83	87	344	446	790
Summa	179	170	26	96	213	256	155	162	573	684	1257

Häribland finnas 25 Handlande hvaraf 12 idka försäljning af varor i minut och gross, och de öfriga endast minuthandel. Betjeningen vid Handeln utgör 16 personer. Handtverkare som äro Mästare utgöra 36 med 22 Gesäller, Lärlingar och arbetare. Antalet af personer som äga rättighet att idka Handtverk såsom försörjningsmedel utgör 16 hvaribland 4 qvinnor. Derjemte finnas 14 Timmermän och 64 arbetskarlar.

Med afseende på folkets lefnadsförhållanden, dess lynne och plägseder m.m. förekommer ingenting anmärkningsvärt; Men hvad kläddräkt och boningssätt vidkommer äro dessa förhållanden i allmänhet mycket olika, och hufvudsakligen beroende af innebyggarnes olika ställning i samhället eller i økonomiskt hänseende.

Tjenstefolket, hvars antal uppgår till 128, utgöres af ogifta personer som äro i husbondens hus och bröd; Och är vanliga årslönen för en dräng från 50 till och med 66 $\frac{2}{3}$ Rd samt för en piga 18 à 25 Rd. Priset på ett Mans dagsverke med egen kost under den mörka årstiden är 24 à 32 sk samt under Vår och Sommar Månaderna 36 à 44 sk allt Banco.

3. NÄRINGAR

Handeln och Handtverkerierna utgöra väl Stadens förnämsta hufvudnärings och inbringa den väsendtliga inkomsten; men flertalet af Stadens innevånare ega dock sin hufvudsakliga inkomst af Åkerbruket och Boskapsskötseln som idkas med omsorg och lämna en god behållning. - Äfvenledes är det etticke obetydligt antal invånare som af fiske i skärgården hämta sin hufvudsakliga näring. - Som byarnes aflägsna och vidt kringspredda läge icke medgifver jemn tillförsel af landtmanna producter för Stadsinvånarnes eget behof äro de sistnämnda näringarnas upptagande och bedrifvande inom Staden icke allenast enliga med dess egna naturliga förhållanden, utan jämväl af sjelfva nödvändigheten betingade.

Handel och Sjöfart: Stadens egna fartyg, som utgöra 11 stycken, hvaraf 7 däckade om 519,41 sv. läster och 4 odäckade om 60,62 sv. läster, användas dels till sjöfart på inrikes orter, förnämligast Stockholm, och dels till fraktfart på utrikes orter. - Inrikes Handel och Sjöfart är den vigtigaste och drifves mest på Stockholm, hvarifrån de flesta varor importeras. Direkt ifrån utrikes orter införes något Spannmål ifrån Finnland, Salt ifrån Portugal samt Winer, Spritdrycker och åtskillige andra varor ifrån Lybeck. Exporten till Utrikes orter utgöres af Stångjern, Tjära och trädvaror, som hufvudsakligen afsändas till Danmark, England och Frankrike. Till Stockholm utskeppas icke allenast större delen af Tjära och en betydlig mängd Skogseffekter utan äfven Viktualier, Fisk, Skinnvaror, Limm och andra produkter ifrån orten.

Sistlidet år 1851 afgingo till utrikes orter 53 Fartyg om tillsammans 5.549,12 sv. läster. Exporten utgjordes af 148 Tunnor Beck, 1607 Skp Stångjern, 3.879 Tunnor Tjära, 5.220 stycken Sparrar, 8.388 stycken Bjälkar, 24.578 Tolfter Bräder och Plankor, 392 stycken större och mindre Spiror, 22 $\frac{3}{4}$ famnar Ved och 102 par Årämmen, deraf allt Jern och en stor del Bräder och Plankor afsändes för Gällivara Verkens räkning, samt en mängd Bräder, Plankor och andra trädvaror för Mjösunds Sågverk och Handlande i Råneå Socken.

Till inrikes orter afgingo sistnämde år 121 Fartyg, deraf 43 med barlast, om tillsammans 3.305 sv. läster med hvilka utskeppades 95 Tunnor Beck, 15 Tunnor Beckolja, 29 lispund Torra Gäddor, 26½ Tunnor Gädda och Sik, 374 1/4 Tunnor Lax, 55 1/4 Tor Strömming, 38 1/4 lispund Fjäder, 947 lispund Renhorn, 5.660 st. Harskinn, 175 st. Kalfskinn, 4.149 st Renhudar, 300 st. Renkalfskinn, 706 skeppund Stångjern, 706 skeppund Stångjern, 459 skeppund Tackjern, 12 skeppund Gjutgods, 349 lispund Rökt kött, 2 3/4 Tunnor Salt kött, 30 ^{Or} Skälspeck, 2.132 lispund Smör, 8.739 Tunnor Tjära, 838 stycken Sparrar, 686 st. Bjälkar, 118½ stycken handspakar, 12 st. Spiror, 70 3/4 Famnar Ved, 18 par Årännen, 5.382 2/3 Tolfter Bräder och Plankor och 139 lispund Limm; Äfven här af tillhör allt Jern och en del trädvaror Bruk och Sågverk utom Staden.

Importen ifrån Utrikes orter för ifrågavarande år, bedrifven med 57 Fartyg om tillsammans 5.738,41 sv. läster, utgjorde 125 kannor Arrac, 1.281 kannor Romm, 2.349 kannor Vin, 5.520 Tunnor Salt, 865½ Tunnor Korn, 252 3/4 Tunnor Råg, 3.021 lispund Rågmjöl och 35 lispund Talg.

Ifrån Inrikes orter under samma år inkommit 100 Fartyg, hvar af 15 med barlast, om tillhopa 2.967 sv. läster. - Af de förnämsta varuartiklar, som ifrån Inrikes orter blifvit införda må nämnas: 36.579 kannor Brännvin, 1.123 kannor Arrac, 761 kannor Cognac, 3.183 kannor Romm, 3.913 kannor Vin, 195.293 skålpund Caffé, 70.353 skålpund Socker af alla slag, 19.638 skålpund Sirap 7.371 Tunnor Spannmål, 4.572 lispund Hvetemjöl, 23.208 lispund Rågmjöl, 132 ^T Salt, 32.921 skålpund Bommulgarn, 27.509 skålpund Läder, 72 skeppund Hampa, 42.182 skålpund Tobak af alla slag och 20.800 skålpund Snus.

Vid importen ifrån så väl In- som Utrikes orter må anmärkas, att en betydlig mängd af de införda varorna inkommit dels för Bruk och Sågverk, dels för åtskilliga Handlande å landet. - För öfrigt är Exporten af trädvaror, såsom beroende af olika conjuncturer, mycket varierande, äfvensom införseln af Spannmål, hvilken sistlidet år i anseende till den mindre goda årsväxten uppgick till betydlig mängd, i goda och medelmåttiga år är mycket mindre.

Tull, Lastpengar, Fyr och Båkafigt för år 1851 uppgingo till 8.655 Rd 24 sk. och Tolag, Genant, Våg, Vräkare, Mätare och Hamnpengar till 682 Rd 18 sk allt Banco.

Bevillningsafgiften för rörelse af Stadens alla Handlande utgjorde nämnde år 398 1/3 Rd Banco.

Handtverkerierna kunna jemväl som en af Stadens hufvudnäringar anses. De 36 Mästare, som hålla verkstäder tillhöra 19 särskilda professioner, hvar af Bagare, Glasmästare, Målare, Sadelmakare, Skräddare, Smeder, Snickare och Urmakare hufvudsakligen endast arbeta för Stadens behof; men Bokbindare, Garfvare, Guldsmeder, Gelbgjutare, Hattmakare, Kopparslagare, Kardmakare, Kakelugnsmakare, Repslagare, Skomakare och Svarfvare äfven i mer och mindre mon hafva att påräkna afsättning å landsbygden i omgifvande Socknar. Tillverkningsvärdet af de produkter som äro föremål för Handtverkerierna kan ej med någon säkerhet uppgifvas, men alla Handtverkares sammanlagda bevillning för rörelse uppgår endast till 154 1/3 Rd Banco. I allmänhet kunna dock Handtverkerierna anses vara i tilltagande.

Åkerbruket inom Staden bedrifves med nit och omsorg och lemnar i allmänhet god afkastning. Ägölotterna äro här mindre hvarigenom de kunna erhålla bättre skötsel och gödseltillgången rikare än på landsbygden. Sedan den bättre och mindre svårödlade marken längesedan blifvit intagen, återstår endast svårt stenbunden och mager Sandjord för nya odlingsföretag, till följe hvaraf dessa allt mer måste aftaga.

Åkern brukas i ensäde på det sätt, att den flera år år rad besås med Korn eller någon mindre del med Råg och hvarje eller hvartannat begödslas samt deremellan hvar 4. eller 5:te år trädes eller besås med potatis. Om hösten efter sädens inbergning vändes jorden med plog och harfvas, följande vår uppluckras jorden med gräfahl en eller flera gånger före sådden, hvarigenom på de begödslade fälten, gödseln äfven nedköres, och slutligen nedmyllas säden med sistnämnde redskap. Vid trädning upplöjes jorden som vanligt om hösten och bearbetas flitigt under följande sommar med gräfahl eller årder.

Korn är allmännaste utsädet. Råg odlas till mindre del och upptager omkring 1/12 af den besådda åkervidden. Äfven Hafra odlas här ganska litet, men odlingen af Potatis har i sednare tider ansenligare tilltagit och visar sig ganska lönnande.

Flera af Stadens innevånare, särdeles Embetsmän, Ståndspersoner och Handlande hafva Kryddgårdar för odling af åtskilliga Köksväxter.

Åkerjorden såsom i allmänhet sandig är till följe deraf äfven lättbrukad. Jordblandningar och mineraliska förbättringsmedel användes icke, och äfven artificiella gödselblandningar förekomma i ringa mängd.

I afseende på Sånings och Skördetider, bergningssätt och Åkerbruksredskap hänvisas till hvad derom i Beskrifningen öfver Neder Luleå Socken sagt är.

Ängarna bestå för det mesta af Ängslindor eller uppodlad mark, som ett eller flera år besås med säd och derunder väl begödslas samt sedan igenlägges till gräsväxt, hvilken allt efter jordens bördighet kan fortfara i 10 à 15 års tid, hvarefter lindan å nyo uppodlas och begödslas. Till ringa del besås sådana lindor vid igenläggningen med Timotej eller andra fleråriga foderväxter, utan öfverlämnas jorden genom sjelfsåning åt sådana gräs- och foderväxter som å naturlig hårdvallsäng allmännast förekomma. Afkastningen å fullt vextliga lindor kan beräknas till 200 Lispund torrt hö på tunnlandet.

Af naturliga ängar förekomma nästan endast åtskilliga kärrartade sidvallsängar vid sjöstränderna som lämna ett sämre foder bestående mest af Starrarter, och hvarå höafkastningen högst kan beräknas till 40 Lispund på Tunnlandet. Dessa ängar kan ej förbättras annorlunda än genom dikning, plöjning och begödsling.

Oaktat Ängsmarken genom odlingen af artificiella Ängar, lämnar en i förhållande till dess vidd och naturliga jordmon, betydlig afkastning, är densamma likväl icke på långt när tillräcklig för underhållandet af den mängd kreatur som tabellen för Staden upptager, utan måste årligen 1200 à 1300 vinterskrindor Hö ifrån landet inköpas.

Betesmarken utgöres af skogsmarken och Sjöstränderna vid de ägor som tillhöra Staden, der Kreaturen gå fria under Sommarmånaderna. Men betet å dessa trakter är svagt och otillräckligt, så att boskapen derjemte under en stor del af sommaren måste genom stallfodring understöddas.

Hornboskap, Hästar och Får äro af samma slag som inom Neder Luleå Socken, hvadan härom till Beskrifningen öfver nämnde Socken hänvisas.

Skogen som tillhör Staden samfällt, består af Tall, Gran och något Löf skog. - Den stora afbrukningen förmedelst blädning har så ruinerat skogen, att de största träden knapt uppnå en ålder af 30 à 40 år. - Genom det starka betandet på den afbrukade marken antingen förhindras alldeles ungskogens återväxt, eller blifver densamma kort, vresig och buskartad. Till följe häraf är skogen på långt när icke tillräcklig till vedbrand och stängsel, och Timmer eller större virke saknas alldeles.

Förutom andra orsaker utgör bristen på betesmark, som tvingar Stadens invånare att dertill upplåta skogsmarkerna, ett stort hinder mot införandet af ett bättre skogshushållningssätt, förmedelst de afbrukade trakternas instängande och besåning; och emedan detta och många andra hinder för en rationel skogshushållning åtminstone för närvarande synes oöfvervinnerliga, hotar den redan för handen varande skogsbristen att snart blifva lika fullständig som varaktig.

Det vanliga stängselsättet med granstör och klufvet eller oklufvet virke af Tall och Gran, begagnas ännu, dock har, synnerligast i sednare tider, stenvägg blifvit allt mera bruklig, så att en stor del af stängseln deraf utgöres.

Vanliga priset för en famn ved om 3 alnars längd, 3 alnars höjd och 1 1/4 alns bredd är för Tall och Gran 2 Rd 3 sk och för Björk 3 Rd 36 sk Rgs.

Fabriker, Bruk och dylika näringar. I Staden finnas 4 Färgerier med lika många egare, men endast 3 ^{ne} arbetare utom husbönderna. Hela tillverkningsvärdet är beräknadt till 2.200 Rd Banco och bevillingen derföre utgjorde år 1851 25 Rd 16 sk.

Vid och omkring Staden finnas 5 Skeppsvarf, tillhörande enskilda personer, hvarest flera Fartygsbyggnader blifvit utförda. Endast Oscars Varf och Josefine Varf hafva särskilda och nödiga åbyggnader för Varfvens behof, men någon Skeppsbyggnad har hvarken derstädes eller å de öfriga Varfven de 3 ^{ne} sednaste åren egt rum.

Ett Ångbränneri af 1 ^a Klassen med 31 Kannors pannrymd anlades sommaren och hösten 1851 å Stadens ägor vid Gäddvikssundet och tillhör ett bolag i Staden.

Beckbruket å Stadens ägor på Kalax heden tillhör likaledes ett Bolag. Tillverkningen är ringa och mycket olika, samt lärer uppgå till högst 100 tunnor.

Ibland binäringar är strömmingsfisket i skärgården den viktigaste och idkas icke allenast af många ibland Stadens inbyggare såsom ett hufvudsakligt medel för deras utkomst, utan äfven af en stor del handverkare. Produkterna häraf afsättas dock mest i Staden och de omgifvande byarne.

Stadens Laxfiske vid Edefors i Öfver Luleå Socken, donerad vid Stadens grundläggning af Konung Gustaf II Adolph lemna en betydlig afkastning, som vissa år uppgår till 100 tunnor Lax och bedrifves omedelbart för Stadens räkning.

Af arbetsförtjenster vid byggnader och andra arbeten inom Staden samt arbetsbiträden åt enskilda, hafva många af Stadens invånare sin förnämsta bergning.

Jagt efter Harar och Änder idkas endast till förströelser.

4. POLITISK FÖRFATTNING

Luleå Stad utgör särskild Jurisdiction; hörer i administrativt hänseende under Norrbottens län samt i ecclisiastivt till Neder Luleå Regala Pastorat af Hernösands Stift.

Stadens förnämsta inkomster bestå af Jordskatt, som erlægges med 16 sk Banco årligen för hvarje tunnland af den under enskilt ägo varande jorden, som utgör 1.251 Tunnland; Arrenden för Källare och Gästgifveri rörelser m.m., Inkomster af Laxfisket, Tolag och Handelsgenant, Mätare, Vräkare, Hamn och Vågpenningar, Burskapspenningar, Sakören, Bro och Packhushyra m.m. Beloppet af alla dessa inkomster, hvilket är mycket olika och ej kan med säkerhet uppgifvas, ingår i Stadens Cassa och användes till betalande af kostnad för Stadens styrelse, utskylder för stadens gemensamma jord och egendom, underhåll af Råhagar, Rådhuset med inventarier, Fängelset, Packhus och Våghus med vigter och balanser, Skolhuset, Tornuret, till Ved och Ljus för Rådhuset och Drätselkammaren, Hållskjuts, Fångvården, Domböcker m.m. hvilka utgifter uti Kongl. Maj:ts i Nåder fastställda Aflönings- och Omkostnads Stat för Staden af den 27 Mars 1852 äro beräknade till 2.400 Rd Banco årligen, hvaraf kostnaden för Stadens styrelse hädanefter kommer att utgå med 1.600 Rd Banco istället för den i Tabellen upptagna Summan. - De öfverskjutande inkomsterna skola besparas och förräntas och uppgå dessa besparingar för närvarande till omkring 14.000 Rd Banco.

Genom insyningar och Magistratens tillstånd till intagor å den gemensamma ouppodlade Skogsmarken, har största delen af den nu odlade marken öfvergått till enskildt äga och kan såsom sådan ägas och besittas af hvem som helst - äfven utom Staden. - Dessa afsöndringar ifrån den gemensamma utmarken fortgå ännu på samma sätt. Genom Arf, Skifte, Köp och Gåfvor har denna enskilda jord blifvit på mångfaldigt sätt sönderstyckad, men något skifte deraf har aldrig ägt rum. Den gemensamma änges- och skogsmarken vid gla Staden utarrenderas för Stadens gemensamma räkning och inkomsten ingår i Stadens Cassa. Utom Staden boende personer äga omkring 1/4 af den under enskilt äga varande jorden.

Statsbidrag: Med afseende å Stadens betydliga inkomster, hvarmed, såsom nämndt är, icke allenast kostnaden för Stadens styrelse, utan äfven hufvudsakligaste delen af de kommunala utgifterna bestridas, äro Statsbidragen ej alltför betungande, helst desamma, såsom till största delen utgörande bevillning, äro någorlunda jemt och rättvist fördelade.

Enligt den särskilta Tabellen utgör

1:o Bevillning B:co R:d 2.094 41 3

2:o Ständiga räntor 237 31

Boskapspenningar och kronotioende utgöra 31 Rd 12 sk beräknade efter medium af 5 års markegång från och med 1846.

3:o Kostnad för rustning och rotering B:co R:d 74 4 3

Staden är roterad till 2:ne Båtsmän, hvarför Båtsmansvacanceafgift blifvit beräknad efter medium af 10 år från och med 1841.

4:o Kostnad för Stadens Styrelse B:co R:d 1.168 16

Denna kostnad utgör som ofvan nämndt är hädanefter 1.600 R:d, oberäknadt afkastningen af Borgmästarens Embetsjord som är 4 Tunmland 1 kappland i vidd. Bouppptecknings- och Arfskiftes-procenter tillfaller äfven Magistratens ledamöter, men har ej kunnat af Magistratens uppgifvas.

5:o Clericio-statens underhåll B:co R:d 778 16

Lön till Pastor utgår efter öfverenskommelse med 230 R:d dels i förhållande till bevillning för hus, gårdar och borgerlig rörelse, dels efter innehafvande jord. Lön till Comminister och Kyrkobetjening uttaxeras af Stadens samtliga och på dess mark boende personer efter den för året gällande röst- eller öreslängd. Comminister åtnjuta jemväl boställe, som underhålles efter bevillning af Borgelig rörelse samt hus och tomt i Staden.

6:o Fattigförsörjning B:co R:d 635 23

Härtill användes årliga räntan af 4 Testamentariska donationer om tillsammans 1.675 R:d B:co och resten uttaxeras.

7:o Skjuts B:co R:d 142

Hållskjutsningen vid Stadens Gästgifveri bestrides genom entreprenad och kostnaden därför utgår af Stads-Cassan.

8:o Väghållning B:co R:d 200

Allmänna Landsvägen inom Stadens område utgör 7/12:dels mil och är fördelad efter Taxeringsvärdet af hus och jordegendom.

9:o Diverse Onera och Allmänna besvär B:co R:d 903

Härunder inbegripes Läkare lön 100 R:d, Lön till 4 Brandvakter à 25 R:d 100 R:d, Omkostnader vid Folkskolan jemte lön åt Läraren 353 R:d, Lön till Barnmorska 50 R:d samt åtskilliga extra utgifter 300 R:d.

Markegångspriserna för de förnämsta Ränte persedlar under sednaste 5 åren kunna ses under Beskrifningen öfver Neder Luleå Socken.

POLITI: I Staden finnes Apologist Skola med Rector och en Collega. Af krono Tionden i Luleå Socken äro 18 Tunnor Korn till detta Läroverk anordnade. För Barnundervisningen är derjemte en fast Folk-skola inrättad enligt 1842 års Folkskole Stadga. Läraren vid denna Skola utnjuter husrum och 300 R:d i årlig lön.

Apothek finnes i Staden, och Helsovården ombesörjes af den derstädes boende Provincial Läkaren. Koppymningen verkställes af dertill utsedde personer.

Stadens särskilda Byggnads- och Brand-ordningar äro utfärdade af Kongl. Maj:t den 4 Juni 1828. Derjemte har Kongl. Maj:t den 27 Mars detta år i Nåder fastställt ny Aflönings- och Omkostnads-Stat för Staden med Reglemente för en Drätselkammare derstädes.

I Historiskt afseende förekommer ingenting annat som kan förtjena att anföras, än att Ryssarna år 1716 plundrat Staden och dervid bortfört några invånare samt egendom på 40 lass.

Luleå Stad anlades 1621 vid Kyrkostaden i Neder Luleå, som ännu kallas Luleå gamla Stad, och dess äldsta privilegier äro utfärdade af Konung Gustaf II Adolph den 12 Juli nämde år. 1649 flyttades Staden till dess nuvarande ställe och Kongl. Resolutioner med nya privilegier eller stadfästade och förtydligande af de äldre, äro utfärdade Åren 1650, 1652, 1675 och 1680. Redan år 1653 hade en del, och 1657 alltsammans af den nya anläggningen blifvit genom vådeld förstört. Efter denna sednare eldsvåda, flyttade många derifrån och Stadens uppbyggande dröjde en längre tid; Men sedan Konung Karl XI under den 10 November 1686 och den 18 Maj 1689 utfärdadt stränga Resolutioner derom, att Handlande, Handverkare och de som hörde till Staden skulle afflytta ifrån gamla Staden och sig i Staden nedsätta, hade denna omsider på 1690-talet blifvit någorlunda fullbordad. 1762 den 24 Maj inträffade en ny och förskräcklig eldsvåda som lade största och bästa delen af Staden i aska och hvarvid mycken annan egendom äfven gick förlorad. Efter denna tid har ingen större brandskada inträffat.

Handeln för Luleå Stad, likasom för öfriga Vesterbottniske Städer, var i början begränsad till vissa districter eller gebiter på landet, hvilket genom Kongl. Resolution den 3:e December 1779 upphäfdes. Stapelstads rätt har Staden vunnit den 3 December 1765 och rättighet att i sina hamnar emottaga främmande natjoners fartyg den 13 Juli 1812. Genom Nådigt Bref den 29 April 1851 har Kongl. Maj:t förordnat att Läns Styrelsen öfver Norrbotten skulle till Luleå Stad förflyttas och ny Residens byggnad derstädes uppföras; denna byggnad som i sommar blifvit påbörjad bör till 1856 års slut vara fullbordad. Byggnad af ett nytt Cellfängelse af sten derstädes är jemväl beslutad och har denna sommare tagit sin början.

Stadsplanen är högländ, stenbunden och ojämn, samt gatorna till en del mindre reguliera. Alla husen äro af träd en eller två våningar höga.

Kyrkan är bygd af sten i modern stil med torn på ena och Sacristia på andra ändan och fullbordad år 1790. Längden, förutom Tornet och Sacristian, som hvardera innehålla 15 alnar i fyrkant, är 54 och bredden 26 alnar; tornets höjd är 73 alnar. Predikostolen, väl arbetad med äkta förgyllning och vackert bildhuggeri arbete, är skänkt till Kyrkan år 1791 af Handl. Eric Wahlberg Simonsson.

Orgelverket af 11 Stämmor är byggt år 1847 utaf Direktör Ek från Torps Pastorat i Medelpad. Till dess byggnad har Enkefru Magdalena Hedström förärat 3.000 R:d Banco, hvaraf hon under sin lifstid upp- bär räntan. Altarprydnaden, som jemte Altarbetäckning och Mässhake blifvit skänkt af Enkefru L. G. Söderholm år 1848, är af träd med stark förgyllning, föreställande öfverst en Sol, derunder ett Kors med en Slöja, ett Hjerta och ett ankare.

Ljuskronor, Silfver och annan vanlig prydnad som finnes i Kyrkan, är ej af någon särdeles märkvärdighet.

Kyrkogården, på alla sidor om Kyrkan är omgifven af en år 1831 upp- förd stenmur. Märkliga Grafvar eller Griftstenar saknas.

Den större Kyrkoklockan väger 5 skeppund $8\frac{1}{2}$ lispund. Inscriptionen är: "Gloria in exelsis Deo, et in terra pax" samt nedanföre i brädden "Laudate Dominum in Cymbalis. In Cymbalis bene sonantibus. Holmiæ me fundebat Joh. Meijer 1672". Den mindre Klockan hvars vigt är 2 skeppund 8 lispund har i brädden inscriptionen: "Gloria in exelsis Deo, et in terra pax, hominibus bona voluntas" och ofvanföre: "Laudate Deum in Cymbalis: in Cymbalis bene sonantibus. Holmiæ me fundebat Joh. Meijer 1667. A refundebat Johan Jacob Mårtensson anno 1776".

Till grund för detta arbete äro följande material begagnade:

För Kartans upprättande: I Province Landtmäteri Contoret befintlige Kartor öfver Stadsplanen och Inägorna jemte egna verkställda mät- ningar öfver Stadens utmark.

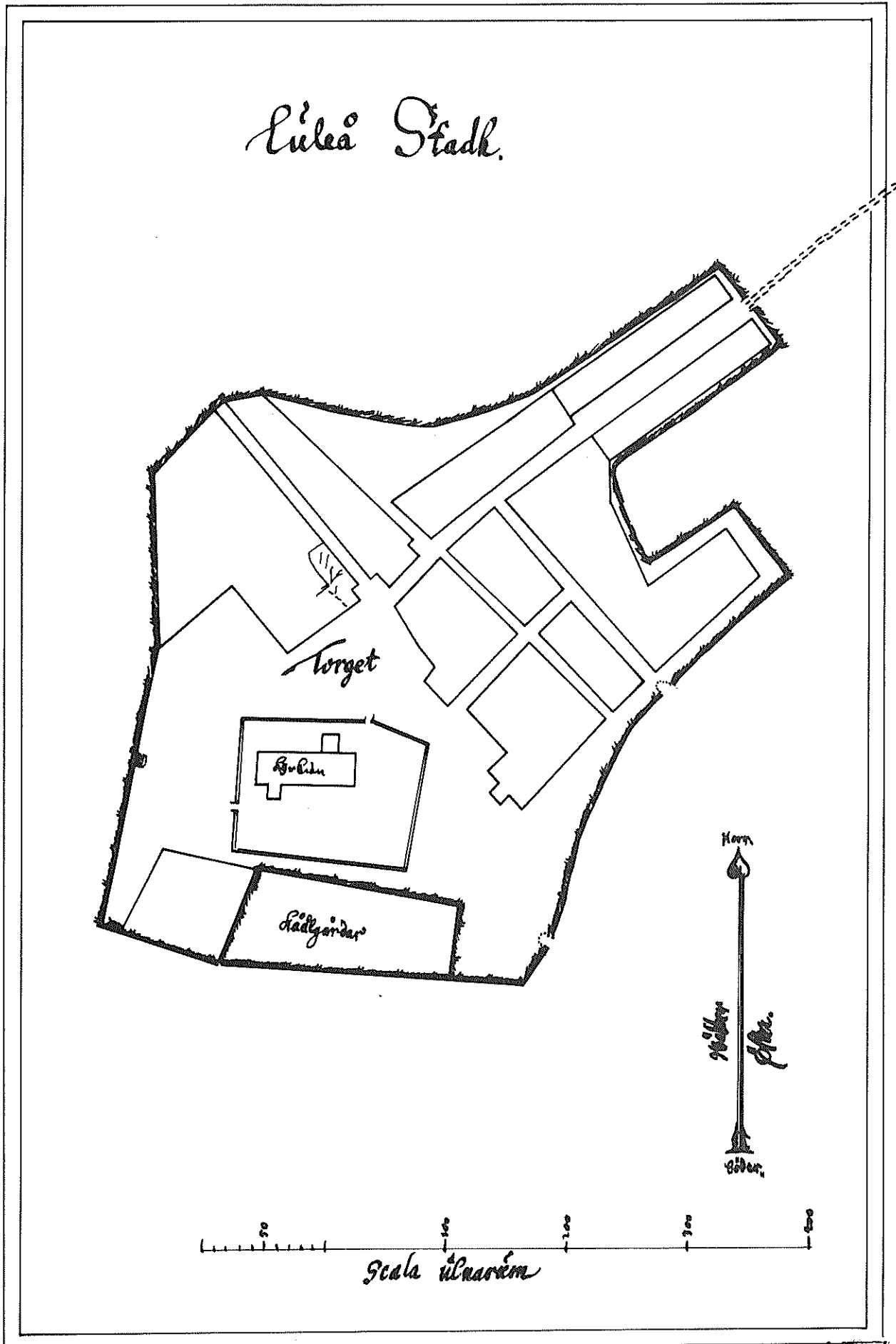
För Beskrifningens författande: Dels officiela meddelande dels egna å stället samlade underrättelser och gjorda iakttagelser.

Neder Luleå i November 1852

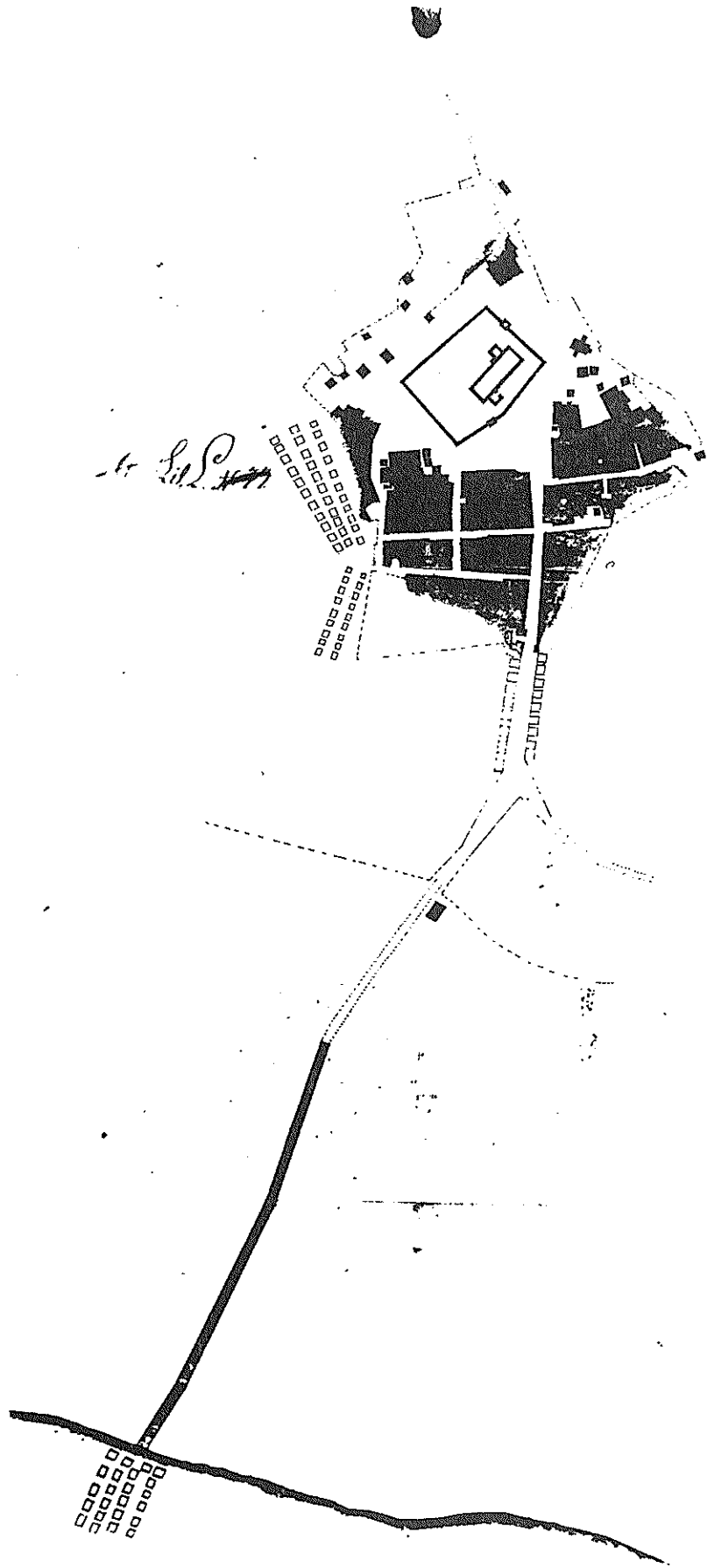
C.G.T.Hollström N.P.Bodén E.M.Hortlund

Ur de till beskrivningen hörande tabellerna, som inte återges här, kan bl a utläsas följande uppgifter om antalet kreatur inom staden:

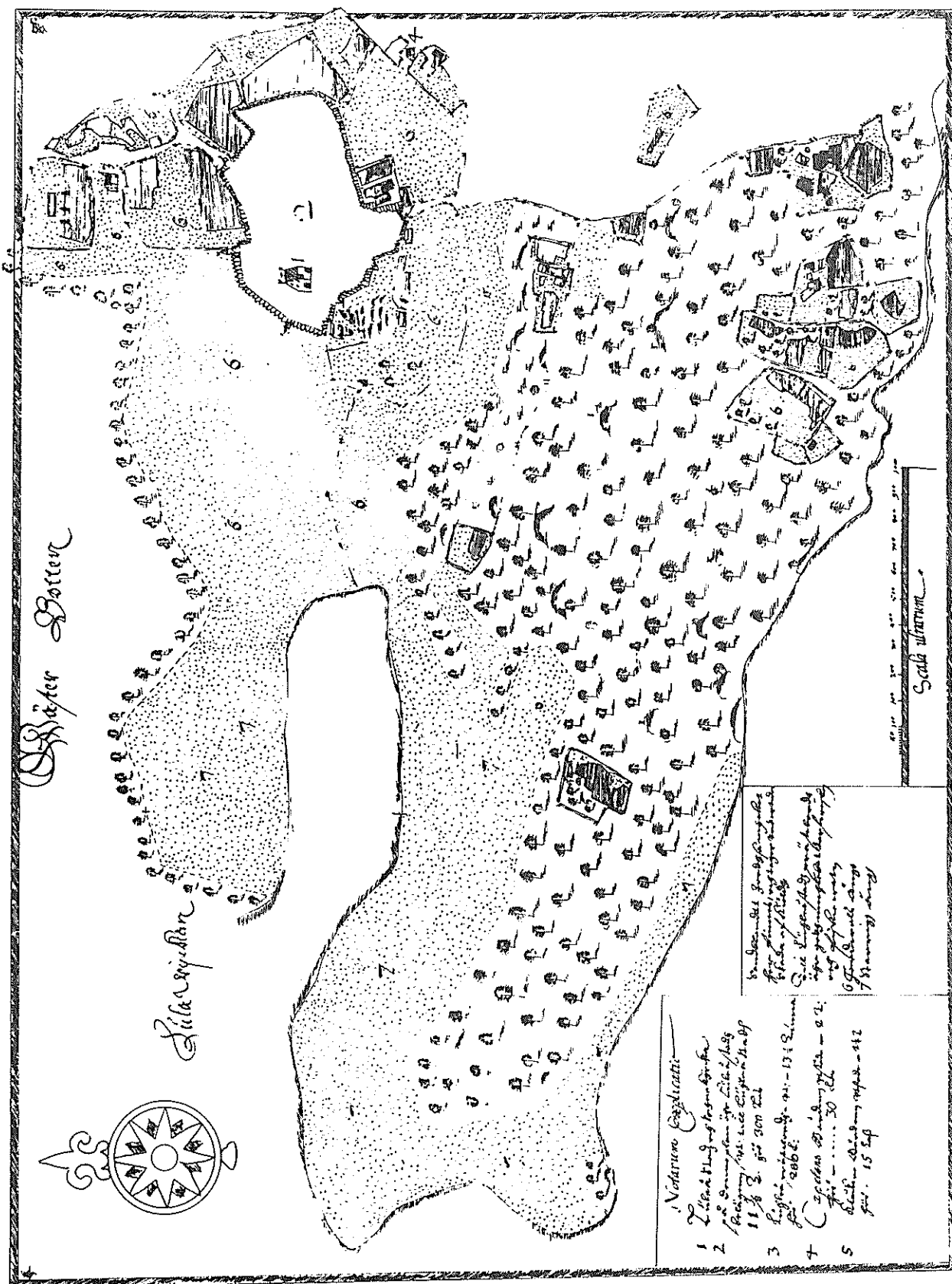
Hästar	57
Oxar	6
Kor	314
Ungboskap	27
Får	88
Getter	42
Svin	13

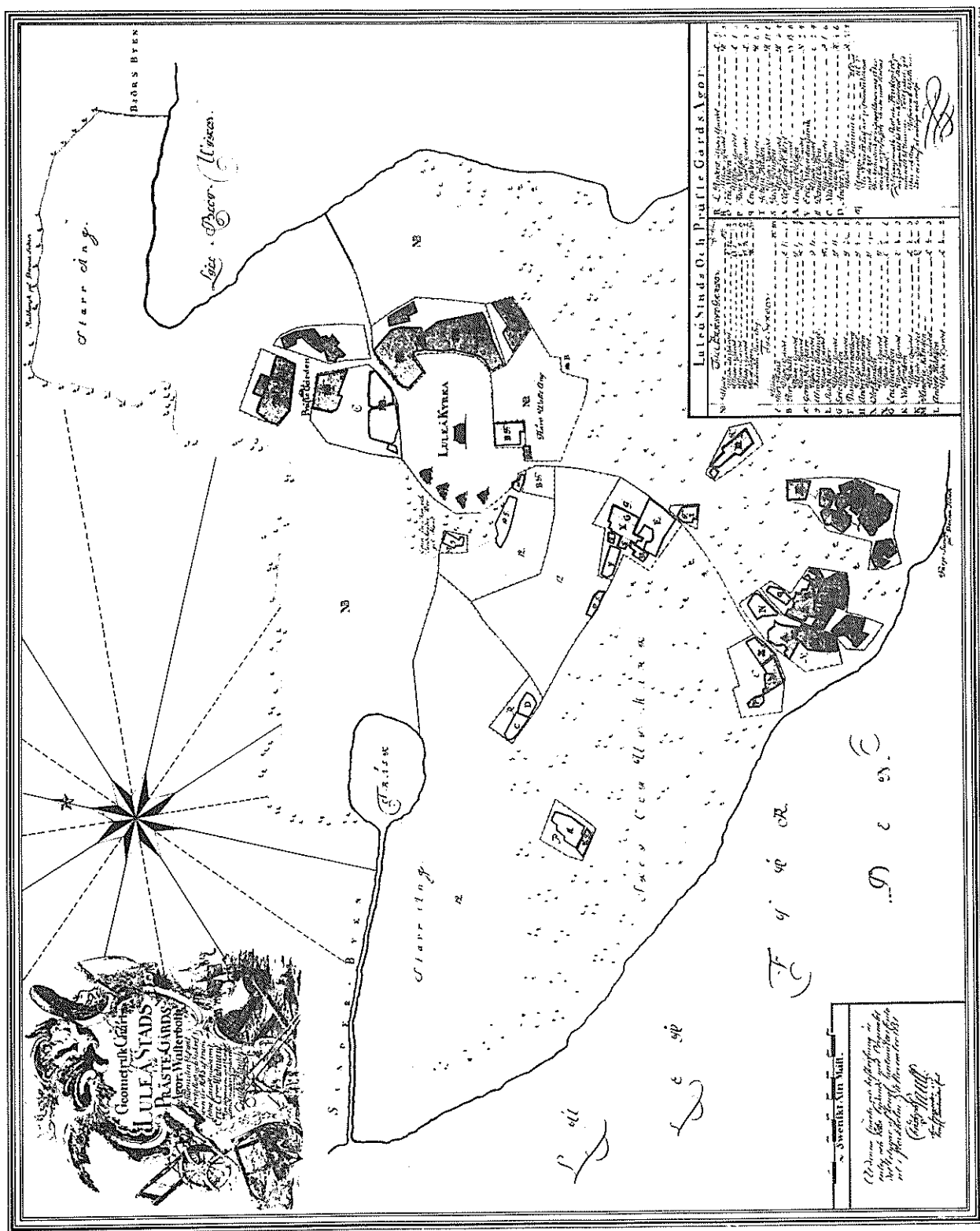
Avmätning av Luleå Gamla stad. Avritning av akt A 19 1:1 i lantmäteriverkets arkiv. Författare och årtal okänt.

Luleå gamla stad år 1648.
Originalakt: Krigsarkivet, karta nr 3 över Luleå.

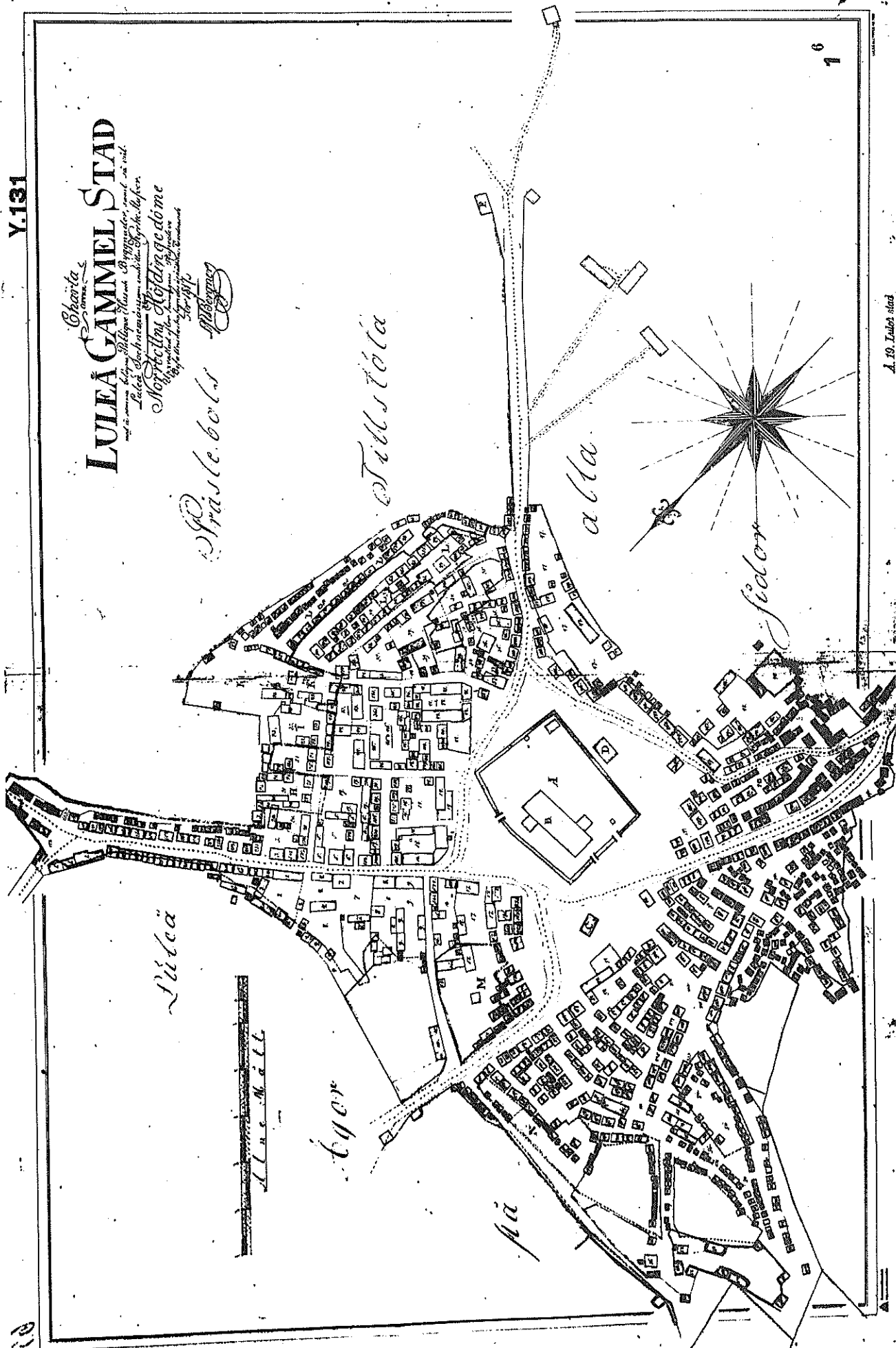
Avmätning å en del ägor till staden. Författad av Olof Tresk år 1642. Avritning av akt Z1:84-5 i lantmäteriverkets arkiv.

Geometrisk charta öfver Luleå Stads och Prästegårds ägor.
Författad år 1645 av Eric Er:son Widman.
Reproduktion av kopia, utgiven av stadsmättningskontoret år 1968.

Y.131

Charta
LULEÅ GAMMEL STAD
 med en öfversigt af de i Luleå Gamla Stads Byggnader, samt af stadens och dess områdes Historik, som utgafvens
 Författare, och som utgafvens
 Högskolebibliothekets
 1871

A. 19. Luleå stad

Charta öfver Luleå Gammel Stad, upprättad år 1817 av L. P. Bergner.
 Originalakt: A 19 1:6 i lantmäteriverkets arkiv. Reproduktion ut-

BESKRIFNING ÖFVER
NEDERLULEÅ SOCKEN

UPPRÄTTAD I AUGUSTI 1852 AF

C.G.T.HOLLSTRÖM N.P.BODEN E.M.HORTLUND

KÄLLA: AKT Å 23 NEDERLULEÅ SN NR 1:18
I LANTMÄTERIVERKETS ARKIV I GÄVLE

1. SOCKNENS ALLMÄNNA BESKAFFENHET

Neder Luleå Socken, hvars kyrka är belägen vid 65 grader 39 $\frac{1}{2}$ minut nordlig latitud och 4 grader 10 $\frac{3}{4}$ min. östlig longitud från Stockholms observatorium och ligger i norr 99 mil landsväg ifrån Stockholm, samt nära 6 mil ifrån Piteå och 1 mil ifrån Luleå Stad, gränssar i nordost till Råneå, i nordvest till Öfver-Luleå, i sydvest till Piteå Socken samt i sydost till Bottniska Viken. Socknens största längd är i nordvest och sydost efter gränsen emot Piteå Socken 6 mil, hvaraf fasta landet utgör 3 $\frac{5}{6}$ mil. Största bredden i sydvest och nordost är 4 $\frac{1}{4}$ mil mellan de puncter der allmänna landsvägen genomskär råskillnaderna emot angränsande Piteå och Råneå Socknar.

Socknen, hvaraf omkring $\frac{5}{6}$ utgör fast land och $\frac{1}{6}$ del öar, holmar och skär, uptager inom rågångarna en areal af 228,446 tunnland eller 9,87 kvadrat mil.

Luleå Socken anses allmänt för den äldsta i Länet. Den nu varande folkstammen vid öfra delen af Bottniska Viken antages hafva inkommit i 12:te Seklet och utgöra dels Norrmän, hvilka laxfisket lockat öfver fjällen till elfvarnes utlopp, dels uppflyttade Svenskar, hvilka sedan drifvit Lapparne, landets förra inbyggare ifrån kusten längre och längre upp emot fjällen. Utom Råneå och Öfver-Luleå skola äfven Piteå och Calix Socknar i början hört under denna Socken, men redan i 14:de år-hundradet blifvit egna församlingar. Råneå, efter att en tid hafva varit Capell under Luleå, blef avskild församling 1654 och Öfver-Luleå först 1831, före hvilken tid Socknen kallades blott Luleå. Öfver-Luleå socken är till arealen nära tredubbelt så stor som Neder-Luleå, men till folkmängd och hemmantal likväl betydligt den sednare underlägsen. Neder-Luleå socken är ännu till folkmängden näst Piteå, den största i Länet, och i förhållande till vidden den mäst befolkade.

Socknens utseende. Fasta landet utmärker en emot hafvet sluttande kuststräcka, genomskuren af många fjärdar, eller hafsvikar och vattendrag, samt begänsad af en myckenhet till större delen skogbevuxna öar, holmar och skär, som bilda en vidlyftig skärgård. Insjöarna, som ligga föga upphöjda öfver hafvet, utgöra ett antal af mer än etthundra, hvaraf Persöfjärden, Bålingsträsk, Bjursträsk och Hollsvattnet äro de förnämsta, och upptaga tillsammans en areal af 10,807 tunnland.

Fremst ibland vattendragen märkes Lule elf, som har sin upprinnelse från fjällen i Jockmocks Lappmark och löper ner genom Öfver-Luleå Socken samt vidare genom Neder-Luleå och utfaller i Bottniska Viken. Denna elf, näst Ångerman elfven den största i Riket, har gifvit Socknen dess namn. Efter inträdet i Socknen framflyter elfven långsamt utan forsar, och bildar endast vid den holme, som ligger i Gäddvikssundet nära 2.000 alnar nederom färjstället ett starkare strömdrag, som likväl ej förmår hindra segelfarten. Sjöfart med större fartyg drifves dock sällan längre upp efter elfven än till Luleå stad. Bland öfriga vattendrag, förtjenar att märkas Selets å, som äfven kommer ifrån Öfver-Luleå Socken, och uti hvars fall Selets Bruk med masugn, Såg och qvarn är beläget. Detta vattendrag, som sedan antager namn af Ahleån och Ahlviksån efter de likbenämnda byar, hvars

områden det genomflyter, utfaller i Ernäs fjärden. Persöfjärden, den största insjö i Socknen, innehållande en yta af nära 4.000 tunnland och med en mindre del sträckande sig inom Öfver-Luleå Socken, upptager åtskilliga vattendrag, det förnämsta från Öfver-Luleå, och utfaller genom Altersundet, en å med ringa fall, i Brändöfjärden. De nu beskrifna vattendragen bilda 3:ne nära lika stora dalsträckningar, som innefatta mest hela den bebyggda och odlade delen af Socknen. Den återstående delen af den odlade jorden inom Socknen utgöres af spridda byar och hemman, dels vid sjökusten och dels vid insjöar och mindre vattendrag. Nämnade dalsträckningar åtskiljas af stora sammanhängande skogstracter, uppfylde med sjöar, kärr, mossar samt större och mindre höjder och bergsträckningar, hvilka sistnämnda mest gå i samma hufvudriktning som vattendragen, eller ifrån nordvest till sydost. Bergen, som här vid kusten icke uppnå någon anmärkningsvärd höjd, äro till största delen beklädda med skog, ehuru flera af dem uppträda i fast klyft. Måttsundsberget, Bälingsberget etc. äro de största och anmärkningsvärdaste.

Ifrån flera höjder vid Socknens Hufvud-dalar överraskas åskådaren af en angenäm utsigt öfver många stora och i allmänhet väl bebyggda byar med odlade fält, som med den i fjerran öfver alt begränsade synkretsen af skogbekränta berg och kullar erbjuder ögat en vacker till och med storartad anblick. Men de milslånga ofruktbara skogsmarker, som åtskilja dessa bygder, återföra snart tanken till ett landskap i närheten af Polarcirkeln, der både land och sjö, mer än halfva året ligga insvepta i sin vinterbädd under det kölden ej sällan går till 40 grader. Naturen i dessa nordliga tracter bär i allmänhet en prägel af kraft och ihärdighet, af ett oändligt dystert och högtidligt allvar; egenskaper, som äfven blifvit karaktärsdrag hos den befolkning, som under outhärlig strid måste bekämpa och öfvervinna denna hårda natur.

Jordmonen, är väl mycket omvexlande, men den odlade delen af denna Socken kan dock i allmänhet anses såsom en af de för sädesproduction bäst lottade tracter i Norrbotten. Åkerjorden vid de större dalsträckningarne utgöres till betydlig del af lera, mer och mindre uppblandad med sand, eller mylla, dels på lös och dels på fast botten. Öfverallt förekomma dock höjder, backar och åsar, mer och mindre stenbundna, uti hvilka sandjorden nästan uteslutande är rådande. Södra stranden af Lule elf har i allmänhet sandigare och mindre bördig jord än den motsvarande norra, hvarifrån dock åkerjorden för Afva-by utgör ett undantag. Uti de byar och hemman som ligga vid kusten eller i skärgården är Åkerjorden vanligen stenbunden och hufvudsakligen bestående af sand. Att kalken på något ställe i Socknen förekommer till nog stor del i jorden, för att på dess vegetation kraft utöfva något märkligt inflytande, har ej kunnat upptäckas, men att ibland de vidsträckta och mäktiga lager af lera, som på några ställen förekomma, mergel skall vara till finnandes, är allt skäl att antaga, ehuru uppmärksamheten ännu icke blifvit rigtad åt dess uppsökande.

Ängsmarken öfverstiger åkern flerfaldigt i vidd, men är till en stor del af sämre beskaffenhet, såsom bestående af släta eller naturliga slätter, myrar och upparbetade kärrängar, samt uppländningar. Bättre hård och sidvallsängar utgöra mindre delen af ängen, men odlingen af ängslindor har, i sednare tider, så betydligt tilltagit, att många byar och hemman ifrån afkastningen af de samma kunna påräkna en väsentlig del af sin foder tillgång. De vidlyftiga skogsmarkerna äro öfverallt upfyllda med en otalig mängd skoglösa eller med små, gles går-tall bevuxna myror och mossar, bestående af mer eller mindre djupa lager af föga förvändlad sphagnum och andra mossväxter, oftast på sand, grus eller stenbotten. För öfrigt är skogsmarken, utom den

jemförelsevis ringa odlingsbara delen deraf, dels högländ och dels sidländ med större och mindre stenar, grus, sand och torfjord.

Dessa båda slag af skogsmark omvexla så ofta öfveralt med bergbackar och höjder samt mossar och kärr, att någon omständlig beskrifning öfver de olika trakternas sträckning å marken ej kan lämnas. Härinom finnes dock ännu många trakter, som med fördel kunna odlas till Åker och äng, och intagandet af sådana trakter fortgår jemväl ehuru småningom.

Bergarten utgöres så vidt känt är af gråsten, hvaruti gneissen är den mest rådande beståndsdel, men äfven fältspat och glimmerskiffer samt kvarts till betydlig mängd förekomma. Ehuru bergen således synas vara plutoniska eller tillkommit under värmets inflytande, finnas dock många jemväl högt belägna ställen, som bära tydliga spår af vattnets medverkan till jordytans daning. I saknad af geologiska forskningar öfver denna landsort är dock detta lika viktiga som intressanta ämne ännu för litet utredt, för att härutinnan med framgång kunna beträda någon annan väg än gissningarnas obegränsade fält.

En för några år sedan hos befolkningen i denna och angränsande socknar allmänt upvaknad hog och ifver för grufvors uppsökande, föranledde till flera malm anledningar, som syntes skulle innehålla ej blott jern utan äfven koppar och silfver och hvaraf uppfinnarne gjort sig stora förhoppningar, men sedan har det visat sig, att ingen af dessa anledningar varit lönande att förarbeta, hvarefter allt vidare eftersökande afstannat och hågen för nya upptäckter svalnat: Att de nämnde metallerna, ehuru till ganska obetydlig del, på flera ställen förekomma inom denna Socken, är emedlertid otvifvelaktigt.

Inom denna Socken finns inga andra djur eller arter än de som allmänt förekomma i provinsen. Bland rofdjur hafva några björnar, som en lång tid förut icke visat sig härstädes, de sista åren infunnit sig på norra sidan om Lule elf och flera gånger gjort skada inom Socken. Vargar äro sällsynta och förekomma nästan endast om vintertiden, då en och annan åtföljer lapparnes renhjordar vid deras flyttningar ifrån Lappmarken till Kustlandet. Järfven (*Gulo borealis*) finnes äfven ehuru icke i någon mängd och gör ibland skada på mindre boskap. Vissa år hitkommer fjälllemmeln (*Lemmus borealis*), då dessa djur i otaliga skarer ifrån fjällen nedtåga emot hafvet, hvilket sednaste gången inträffade i April och Maj månader 1840, lyckligtvis innan någon gröda ännu uppkommit på marken, och vid detta tillfälle voro dessa skadekräk i hopar samlade till ett oräkneligt antal, hvaraf en del qvarstodnade öfver sommaren och gjorde skada på årsväxten, men under följande vinter försvunno de aldeles.

I historiskt afseende förekommer här ingenting af särdeles märkvärdighet. År 1716 hade Ryssarne härjat på flera ställen i skärgården, men 1721, då desse fiender infunnit sig i Piteå, förskonades Socken från dem, emedan underrättelsen om freden i Nystad skall hafva träffat plundrarne innan de ifrån Piteå hunnit aftåga till denna Socken. Under sednaste Kriget mellan Sverige och Ryssland genomtågade en Rysk Armé landet både på fram och återmarchen, men några träffningar föreföllo dervid icke inom denna Socken. Till följe af den stränga disciplin och ordning, som handhafdes vid denna Armé, förskonades väl inbyggarna denna gång från våld och plundring, men Socknens invånare ledo ändå mycken skada och förlust genom inqvarteringar och stölder af fienderna, samt transporter och lefverancer för deras behof.

Mineral källor finnas på flera ställen i Socknen, och en sådan belägen nära landsvägen en knapp åttondels mil norrom Kyrkan begagnas årligen som hälsobrunn. Springkällor med godt sött vatten förekomma på många ställen.

I afseende på climatiska förhållanden torde böra anmärkas, att största värmen inträffar i Julii och Augusti månader och kan gå till + 28 à 30 grader Celsii i skuggan, likväl inträffar under den sednare månaden ofta nog förstörande nattfroster, som här utgöra förnämsta anledningen till missväxter på sädesslagen. Under sednare delen af October, ofta tidigare, tillfryser jorden, och i slutet af denna eller början af November månad faller vanligen snö, som blir liggande för vintern, och Elfven samt insjöarne beläggas med is. Skarpaste kölden inträffar under Januari eller början af Februari månad och går nästan alla år till - 35° à 40 grader Celsii. Att snön smälter och marken blir bar före medio af April månad inträffar nästan alldrig, och flera af de sednare åren har dermed dragit ut långt in på Maij månad, i medio och slutet af hvilken månad Islossningen för Elfven och insjöarne vanligen inträffar, fastän den yttre skärgården sällan är isfri förrän någon vecka inpå Junii. Största nederbörden faller om hösten i September och October, samt om vintern i Januarii och Februarii, hvaremot tiden före och efter sommarsolståndet alltid är den torraste, så att vegetationen ej sällan deraf lider. Några fullständiga Meteorologiska observationer öfver nederbörden eller luftens medeltemperatur för året, hafva icke, åtminstone i sednare tider blifvit hållna.

Hälsotillståndet är godt i allmänhet, och inga svåra sjukdomar äro endemiska för orten. Också äro exempel på hög ålder ingalunda sällsynta, så att för närvarande finnes ej mindre än 62 personer öfver 80 års ålder, deraf 4 äro öfver 90 år.

2. INVÄNARE

Enligt sammandragen öfver Mantals längderna utgjorde befolkningen för Neder och Öfver Luleå tillsammans vid Socknarnes delning år 1831 9.183 personer, samt för Neder-Luleå ensamt efter denna tid:

År	Mankön	Qvinkön	Summa
1832	2.733	3.119	5.852
1835	2.818	3.219	6.037
1840	2.978	3.215	6.193
1845	3.101	3.520	6.621

Efter femårstabellerna utgör folkmängden efter sistnämnde år:

1846	3.277	3.714	6.991
1847	3.331	3.768	7.099
1848	3.382	3.809	7.191
1849	3.469	3.867	7.336
1850	3.543	3.910	7.453

hvaraf synes att folkmängden under hela denna tid varit i jemn tillökning. Åren 1846 - 1850 har denna tillökning i medeltal utgjort 120,4 för hvarje år. Befolkningens tillväxt under detta qvinqvenium, föranledd endast genom nativitets och mortalitetsförhållanden,

enär flyttningarne till och ifrån Socknen på en person nära motsvara hvarandra, uppgår i medeltal till 1,67 procent af hela folkmängden, hvilken således efter 100 år med samma tillökningsprocent skulle komma att uppgå till icke mindre än 39.024 personer.

Till upplysning om innvånarnes antal efter stånd m.m. upptages efter sista femårs tabellerne, deri hushållens antal finnes beräknade till 1.128:

	Gifte		Enkl. .	Enkor	Ogifte öf 15 år		Ungdom und. 15 år		Summa		
	m	qv			m	qv	m	qv	m	qv	summa
Ridderskap och adel	2	2	-	1	2	2	3	4	7	9	16
Preste Ståndet	3	3	-	2	4	6	3	2	10	13	23
Ståndspersoner o Borgare på Landet	23	23	-	6	28	22	7	22	58	73	131
Bondeståndet	742	742	80	144	683	821	850	897	2355	2604	4959
Alla andra *)	379	379	34	153	248	304	452	375	1113	1211	2324
Summa	1149	1149	114	306	965	1155	1315	1300	3543	3910	7453

*) Hit räknas Soldater, Hantverkare, torpare, Backstugusittare, Inhyshjon m fl.

Enligt Häradsskrifvarens uppgifter, som blifvit följda vid tabellens upprättande utgör folkmängden 6.762 personer, hvaraf 1.508 män och 1.800 qvinnor erlægga Mantalspenningar, samt 1.567 af mankön och 1.827 af qvinkön äro derifrån befriade. Den stora skillnad af icke mindre än 691 personer, som förekommer mellan sistnämnde uppgifter och de ifrån Kyrkoboken utdragna femårstabellerna måste härleda sig ifrån något misstag såvida ej någon äldre Mantalslängd för uppgifternas meddelande varit begagnad; hälst som mantalslängderna från år 1850 uppta en vida högre folkmängd, än Kyrkoboken för samma år.

Utom några få fattiga Lappfamiljer, hvilka nedsatt sig i en och annan by, och lifnära sig dels såsom Vallhjon eller på annat sätt, och dels genom tiggeri, utgöres hela Socknens befolkning af Svenskar och kan till största delen anses såsom sysselsatt vid hufvudnäringarne Åkerbruket och Boskapsskötseln. Salpeter-tillverkningen, en af de allmännaste och förnämsta binäringar, finnes endast vid hemman, och sköts med samma arbetare som hufvudnäringen. Det samma är ock i det mästa förhållandet med fiske, skogsförädling, skjutsningar och andra mindre betydande binäringar. Inhyshjon och Backstugusittare, hvaraf en del begagna sig af ett litet jordbruk, lämna mäst arbetsbiträden åt Bönderne eller sysselsätta sig med handverk och slöjder.

Allmogen, hvilken här, lika som öfver alt i länet med få undantag, äger jorden som den odlar, är till följe deraf sjelfständig i hvarje afseende. Lika som hos Norrländningen i allmänhet, utgöra vörndnad för öfverhet och Lagar, Enkelhet i lefnadssätt och Seder, gästfrihet, Arbetsamhet, sparsamhet och omtanke framstående drag hos denna Sockens allmoge; Alfvarsamt och långmodigt till lynnet, hyser folket förkärlek för Fädrens vaner och bruk, och kan icke utan svårighet antaga nyare tiders förbättringar i många afseenden. Till skuggsidorna i Allmogens karakter höra en tilltagande hog för tvister och rättegångar, samt ett inrotadt misstroende emot Ståndspersoner och Embetsmän, hvilket dock alltmer börjar vika för ett humant behandlings-

sätt ifrån de sednares sida.

Läseriet, som en längre tid varit inrotat på åtskilliga ställen i Socknen, har den sednare tiden i vissa byar urartat till en Separatism, hvars anhängare, afskiljande sig ifrån Kyrkan och förkastande dess läror och de nya läroböckerna, under anförare med sjelftagen myndighet, hålla religiösa sammankomster, dervid äfven Sakramenterna utdelas. Dessa Sekterister utmärka sig för intolerans och ofördragsamhet emot andra, utan att genom sina lefnadsförhållanden i öfrigt lämna bevis för någon mera utmärkt inneboende sann Kristelig anda. Auktoriteterna hafva ej, genom vidtagande af strängare åtgärder, sökt sätta en gräns för Separatisternas ofog, i den sannolikt grundade förmodan, att rörelsen lättare afstannar, om ingen deråt lämnar någon upmärksamhet.

För handaslöjder har Allmogen i allmänhet god fallenhet, och tillverkar både af träd och jern Åkerbruks och Körredskap, samt mest alla husgerådspersedlar, som den sjelf behöfver.

Till seder är folket i denna Socken, liksom i allmänhet hela den Svenska befolkningen inom Länet, sannolikt ett ibland de minst förderfvade. Sällan riktas fängelsernas talrika befolkning med nya inbyggare härifrån. Utom 2:ne barnmord i de sednare åren, har något mord eller gröfre rån icke egt rum i mannaminne. Andre större brott emot person äro äfven sällsynta. Oftare förekommer stölder, som ibland Backstugesittare och lösa personer i de större byalagen beklagligen synas vara i tilltagande.

Folket, som i allmänhet har god och sund föda, lefver i sitt hvardagslif nyktert och ordentligt. Visserligen får man vid större folksamlingar i Kyrkostaden, eller vid Marknader, Stadsresor och andra tillfällen se en och annan öfverlastad af bränvin, likasom det i byarna kan träffas sådane, som endast söka efter tillfällen och utvägar, att förskaffa sig rusgifvande drycker, men dessa äro ej många; och ibland den större mängden i öfrigt brukas alldrig bränvin till daglig förtäring, och finnes till och med ganska sällan i de flesta hus, så att, sedan husbehofsbränningen inom Socknen nästan allmänt upphört, och Caffedrickningen blifvit en allmän begärlig njutning, bränvinsupandet något aftagit.

Deremot har förbrukningen af Caffé såsom berördt är, under den sednare tiden tilltagit med en förvånande hastighet. Ifrån det att Caffé för 20 år sedan ansågs såsom en raritet, som endast vankades vid högtidliga tillfällen, har numera denna dryck blifvit så allmän, att Caffépannan utgör ett nödvändigt husgeråd öfver alt. Intet hus, ingen koja finnes, der ej caffè dagligen förtäres, och mången, i synnerhet ibland qvinnfolken, försakar allt annat, till och med det nödvändigaste, hellre än denna älsklingsdryck. Den lindrigaste beräkning utvisar att Allmogen till utgifter för Colonial-varer skattar långt mere än till Staten; Och man kan utan fara att begå alltför stort misstag antaga, att hvart hushåll consumerar 50 à 80 skålpund caffè och Socker årligen.

Bland Skattebönderna finnes ingen större rikedom, likasom ej heller något egentligt armod; dock kallas här en Bonde rik, som i contant och fordringar blott äger ett eller tvåtusen Riksdaler; högst en sjettedel af dem kunna anses förmögna eller äga tillgångar utöfver hvad de till utkomst behöfva, hälften kan anses vara behållna, eller hafva sin utkomst, utan att behöfva försätta sig i någon egentlig skuld, och den återstående tredjedelen eller något mer, utgöres af

sådane, som äro mer eller mindre skuldsatta. Krono- och Landtbönder äro i allmänhet fattiga, och ännu mer Soldater, torpare och Backstugusittare, af hvilka många lefva i stort armod.

Boningshusen, som i allmänhet bära vittne om snygghet och renlighet, äro välbygda ljusa och rymliga. Mannbyggningen med en våning, är merendels indelad i kök jemte 2 à 3 kamrar och en större sal, som endast begagnas vid bröllopp, begrafningar, läsförhör och dylika tillfällen, men deremellan utgör förvaringsrum för helgdags- och bättre sängkläder, samt annat husgeråd. Alla rum äro försedda med eldstäder, som i kamrarna ofta utgöres af kakelugnar, hvarjemte väggarne i de sednare vanligen äro målade med vattenfärg eller beklädda med tapeter. Köket, såsom hela familjens arbets- och sängrum under vintern, är stort och rymligt, försedt med en stor spisel i ena hörnet, hvarifrån en flammande brasa under den mörka årstiden både morgon och afton upplyser och värmer rummet.

Vid de fleste hemman finns derjemte särskild i 2:ne rum inredd bagarstuga, som vanligen begagnas till boningsrum under sommarmånaderne.

Om folkets plägseder vid bröllopp, begrafningar och andra tillfällen finnes icke något egendomligt att anmärka, sedan den gamla plägseden att gifva bröllopps gåfvor numera försvunnit.

Klädedrägten utgör mycket en efterhärming af de bättre klassernas. Ibland männen bära de gifta rockar och de yngre jackor, båda delarne äfvensom benkläderna vanligen af hemväft vadmal, med grå eller mörkblå färg, men någon gång äfven af kläde, hvars allmännare införande ifrån grannsocknen Piteå, snart torde vara att motse. Större lyx råder ibland Qvinnfolken, hvilkas högtidsdräkter, mest utgöres af köpta fabrikstyger och annan grannlåt. Hvardagskläderna för båda könen, äfvensom linne, tillverka Qvinnfolken af bomull, bomullsgarn, ull och lin.

Tjenstefolket består af ogifta personer, som alltid äro i husböndernas hus och bröd. Dess upförande är i allmänhet sedligt, nyktert och ärligt; Vanliga årslönen för en dräng är omkring 40 R:d Banco, och för en piga 15 R:d 32 s Banco i penningar, hvarförutan består såkallade slitkläder, eller åtskilliga hvardagsklädes persedlar, hvilkas sammanräknade värde kan uppskattas till 10 R:d Banco för en dräng och något mindre för en piga.

Priset för ett mansdagsverke med egen kost under den mörka årstiden utgör 16 à 24 s banco och under vår och sommarmånaderna 32 à 40 samma mynt.

3. NÄRINGAR

Åkerbruk och boskapsskötsel, äro såsom redan nämndt är Socknens hufvudnärings.

Åkerbruket i denna Socken, som länge varit försummadt, har i sednare tider genom verkställda nyodlingar och en ändamålsenligareskötsel af den gamla Åkern blifvit utvidgad och förbättradt, så att Socknen i detta afseende står betydligt framföre de norra Socknarne i Länet. I goda och medelmåttiga år, är visserligen sädestillgången tillräklig för befolkningen, och lemnar till och med ibland ett ej ringa öfverskott,

som afyttras till angränsande Socknar, men under missväxter, som här vanligen hvart 4:e och 5:te år inträffar, blir sädesbristen ofta ganska kännbar, äfven ibland Bönderna, och genomgripande förbättringar i både odlings och Åkerbruks sättet fordras ännu, för att bringa jordbruket härstädes till någon grad af fullkomlighet.

Nyodlingar, som i synnerhet tilltagit i de byar der laga skiften äro verkställda, hafva mest egt rum på gärdesbackar, samt högländare ängar, skogs och betesmarker -. Såväl inrotade vaner och fördomar, som bristande tillgångar, och framför allt okunnighet om rätta sättet att utdika och odla ej mindre den låglända eller vattendränkta marken i dällderna, der ofta den bördigaste jorden förekommer, än äfven de på flera ställen förekommande kärr och mossar, som hafva tillräckligt affall och god botten, äro förnämsta orsakerna dertill, att stora sträckor af dylik mark, i stället att prydas af vackra grödor, icke allenast ligga fullkomligt onyttiga, utan äfven, genom den köld och fuktighet de innehålla, föranleda till nattfroster, som ofta i grund förstöra skörden på angränsande Sädesfält. Så snart laga skifte hinner öfvergå byarne och göra jordegaren mindre beroende af grannarne vid sina odlingsföretag, samt i den mån de aftagande biförtjenserna vid skogsförsäljningen, tvinga honom att genom annat arbete söka sin utkomst bör man äfven hoppas, att kännedomen om ett rationelare åkerbrukssätt varder allmännare spridd, isynnerhet sedan nu tillfälle yppat sig, att genom anlitan af Agronomer tillegna sig fördelar af de vigtiga förbättringar, som vetenskapen i nyare tider tillskyndat Åkerbruket, och hvarom allmogen i denna aflägsne landsort ännu är fullkomligt okunnig.

Korn är allmännaste sädet. Råg odlas litet och uptager ej öfver 1/10 del af den besädda åkervidden, och hafva som här sällan mogna, förekommer hos ganska få och på ringa vidder, samt användes blott som foder. Odlingen av Potatis har de sednare åren betydligt tilltagit, sedan ett å Luleå Stads ägor anlagt ångbränneri förskaffat denna rotfrukt en större afsättning till högre pris. Kålrötter odlas endast på en liten serskild täppa om 1 eller 2 kapplands vidd. Hampa odlas äfven ehuru litet, och på långt när icke till husbehof, men linodling, hvarmed försök äfven skedt, har sällan visat sig löna mödan, och derföre uphört.

Humlegårdar finnas icke, och kryddgårdar endast hos Ståndspersoner, som der odla åtskilliga Köksväxter.

Åkerjordens brukningssätt är i ensäde. Åkern besås i flera år å rad med korn, och någon mindre del med råg, och gödes emellanåt vanligen hvartannat och hvart tredje år, men då den blir utmattad och ogräset börjar taga öfverhand, så lägges den i träda för ett år, hvarefter samma omlopp å nyo börjar.

Omkring 1/5 del af den öppna Åkervidden komma på detta sätt årligen att ligga i träde, eller att besås med potatis, som sättes så långt från hvarandra, att Åkern mellan raderna kan brukas med Åkerredskap. De år Åkern svartträdes gödes den icke, men om potatis sätts på trädesjorden brukas ofta att strö litet gödsel i fårorna.

Ett sådant brukningssätt af Åkren, kan icke bära sig annorlunda, än med en i förhållande till Åkervidden jemförelsevis rik gödsel tillgång. Bristerne deruti har nyare tiders vetenskap och erfarenhet fullkomligt ådagalagt. Då jorden fortfarande tvingas att bära halmsäd år efter annat, går jordbrukaren miste om en stor del af de näringskrafter, som, med samma åtgång af gödsel, men en förändrad och natur-

ligare växtföljd, kunde komma flera slags foderväxter till godo, och hvarigenom ladugården, och med detsamma gödseltillgången för underhållande af en större öppen Åkervidd, skulle förökas. Ett hufvudsakligt fel vid Åkerskötseln inom denna Socken är försummad eller felaktig dikning, hvaraf följer att nästan endast högre belägna, och följaktligen oftast magrare ställen, kunna till ständig åker begagnas.

Åkern bearbetas vanligen sålunda, att sedan säden är inbärgad upplöjes jorden om hösten, och köres om våren före sådden en och två gånger med gräfahl, hvarigenom säden med samma redskap nedmyllas. På den Åker som gödslas under året utföres spillningen under vintern eller våren och utsprides på plogfårorne straxt innan jorden första gången myllas med gräfahl. Trädesjorden plöjes på samma sätt om hösten, och bearbetas under följande sommare flitigt med gräfahl, eller myll, alldrig med plog.

Åkerjorden är omvexlande tung- och lättbrukad, allt efter matjordens olika sammansättning. Uti flere byar förekommer i Åkern en mängd jordfasta stenar och rösen, som göra åkrarne irreguliera, till stort hinder för deras skyndsamma och ändamålsenliga bruk.

Mineraliska förbättringsmedel användas här aldrig och artificiella gödselberedningar äro äfven sällsynta, och förekomma endast på få ställen sålunda, att sönderhackad torf eller granris strös under hästarne och sammanblandas med gödseln. De animaliska gödningsämnen ifrån ladugården behandlas utan all omsorg.

Åkerbruksredskapen utgöras af plogen, som här kallas vält, Gräfhälen ett slags extripator med fem nära handsbredda framåt krökta billar, Pinnharf och myll, ett redskap för jordens brukning med en enda bred krökt bill. Åkerbruksredskaperne äro i allmänhet väl gjorda och ändamålsenliga, men vid deras bruk är att anmärka, att plogen vanligen sättes för grundt, så att jorden icke vändes till behöfligt djup.

Kornet utsås vanligen i slutet af Maij och början af Junii, samt skördas i slutet af Augusti och början af September. Vinterrågen utsås i Augusti och skördas följande år samtidigt med kornet. Potatis sås samtidigt med vårsäden, och skördas något sednare än denna.

Det besvärliga och tidsödande bergningssättet att med handskära afskära säden brukas här allmänt. Derefter sammanbindes den i mindre kärftar och torkas på Åkern i såkallad långskyl, emedan torkrior härstädes ännu äro sällsynta. Höafkastningen från ängarne torkas på marken och inbärgas i lador, som öfverallt finnas på ängarne.

Säden tröskas i allmänhet på långa eller runda logar, hvartill användes både handslaga, men förnämligast såkallad tröskvagn, som drages af en häst. En sort nyligen införda små tröskverk för handkraft hafva icke vunnit något särdeles förtroende inom Socken.

Ängarne äro vidsträckta, men såsom redan nämndt, är till större delen af sämre beskaffenhet, så att deras afkastning i medeltal ej kan skattas till högre än $1\frac{1}{2}$ vinterlass eller 60 Lispund på hvarje tunnland. Största delen består af myrar och afröjda kärr, som lämna ett kraftlöst och föga närande foder, såsom utgörande mäst starr (Carex) och något fräken (Equisetum) blandade med ängsull (Eriophorum) På sidovallsängarne, förekommer jemte starren äfven arter af Scirpus, Agrostis, Alopecurus och Poa, och på de få hårdvallsängarne växer utom åtskilliga af de sistnämnde grässlagen äfven arter af Aira, Vicia, Trifolium m fl.

Oaktadt den allmänna Klagan, att de naturliga ängarnes afkastning årligen förminskas, fortfar icke desto mindre deras vanvårdnad och styfmoderliga behandling. Ingenting göres hvarken för att befria dem ifrån den öfveralt inrotade mossan, som förqväfver alla andra växter, eller genom en ändamålsenlig bevattning öka växtligheten, der sådant är verkställbart. Icke nog dermed att ängen hela tiden efter höbergningen upplåtes till bete för kreaturen, hvarigenom bladskotten för följande årets gröda förstöras, och gräsrötterna på sankta ställen söndertrampas, utan äfven om våren vallas boskapen der, ofta långt inpå sommaren, till oersättlig skada för den nya gräsbrodden.

Odlingen af naturliga ängar inskränker sig mäst till nya afrödningar utaf sankländiga kärr- och skogsmarker, som ofta blifva ganska gräsbärande; men om icke öfversvämmade bäckar eller rinnande vatten underhåller växtligheten, aftager denna vanligen efter någon tid, så att afkastningen blir helt ringa. Dessutom äro dylika odlingstillfällena på långt när icke att tillgå vid alla hemman.

Genom anläggande af såkallade Silängar, skulle otvifvelaktigt stora sträckor af de naturlige ängarne kunna bringas till en ojemförligt högre afkastning, men då något försök i den delen ännu icke skett, är allmogen i okunninghet om både sättet vid och fördelarna utaf sådane anläggningar.

Det viktigaste framsteget till höbordets förökande är den tilltagande odlingen af lindor, hvilka odlingar ske dels å skogsmarken dels å utväxta hårdvallsängar, och behandlas sålunda, att marken de första åren efter upodlingen, besås med korn och starkt gödes, samt sedan igenlägges til gräsväxt, hvilken efter jordens olika bördighet kan fortfara 10 à 15 år eller mera, då lindan å nyo måste vändas med plog och gödas. Vid igenläggningen till äng besås jorden sällan med gräsfrön, hvaraf inträffar, att afkastningen under första och andra året utgöres mäst af sådane växter, som förekomma som ogräs i åkern, innan de gräs och foderväxter, som äro allmänna för naturliga hårdvallsängar, hunnit taga jorden i besittning.

Med undantag af Torneå Socknar, har Neder-Luleå den bästa fodertillgång, så att ensamt till Luleå Stad försäljas 1.200 à 1.300 vinter-skrindor hö årligen, hvilket efter ett beräknadt medelpris af 4 1/3 R:d Banco per skrinna inbringar Socknen 5 à 6.000 R:d Banco. Derjemte försäljes ofta hö till andra Socknar i synnerhet Piteå.

Betesmarken utgöres förnämligast af de oinhägnade skogstracterna, der kreaturen dels vallas och dels gå fria under sommarmånaderne. Betet i skogarna eller på myrorna är svagt och föga närande, men de byar, som ligga vid hafskusten eller ega holmar och öar i skärgården hafva godt bete vid stränderna utaf saltsjön. Endast i några få byar hafva Bönderna begynt intaga och upprödja beteshagar för erhållande af ett bättre och tillräckligare bete.

Ladugården är visserligen tillräcklig för underhållande af den ringa åkervidden, äfvensom för Socknens behof af ladugårds producter, men skulle genom förbättrad ängesskötsel ansenligt kunna utvidgas, hvarigenom, jemte en bättre hushållning med mjölken, dessa producter kunde till någon väsendtlig del afyttras utom Socknen, hvilket för närvarande i högst ringa mån äger rum.

Hornboskapen af Socknens egen afvel är i allmänhet småväxt, att dock införa några ädlare och constanta racer synes betänkligt, sålänge betet är svagt och en stor del af höfodret utaf sämre egenskap. Häldre torde uppmärksamheten böra riktas åt det hittills försummade

bemödandet, att genom parning af de vackraste och bästa djuren söka förädla den inhemska Kreatursracen. Boskapen underhålles om vintern uti med eldstäder försedda fähus, af hvilka många äro murade med sten, och i allmänhet rymliga. Utfordringssättet, med afseende å fodrets beskaffenhet, är i allmänhet omsorgsfullt och ändamålsenligt.

Hästarne hvaraf de inhemska äro af en lätt, småväxt och hårdig rac, skötas i allmänhet omsorgsfullt. Genom det i sednare tider betydligt stegrade priset, har en mängd hästar blifvit hit införda dels ifrån Ångermanland, dels ifrån de finska Socknarna, och öfverallt en större upmärksamhet egnats åt hästafvelns förbättrande, här så mycket nödvändigare, som endast hästar vid jordbruket användas.

Fårafveln motsvarar icke fullt Socknens eget behof af ull. Fåren äro små och groffulliga, och lifnäras med dåligt hö, samt äro oftast instängda uti en i fähuset afbalkad kätte, der de lida af kvalm. Genom drifvandet på fuktiga betesmarker, upkomma äfven sjukdomar ibland dem.

Skogen består hufvudsakligen af tall och gran (*Pinus Sylvestris* och *Abies*). Björk (*Betula Alba*) och Asp (*Populus tremula*) förekomma sparsammare och bilda icke några egentliga skogar. Rönn (*Sorbus Aucuparia*), Hägg (*Prunus padus*), Al (*Alnus incana*) och åtskilliga *Salix* arter förekomma mest å gärdesbackar eller vid diken, bäckar, åar och sjöstränder..

Likasom öfver allt i Länet finnes i denna Socken ingen skogshushållning, men väl den största misshushållning. Skogarne blädhuggas öfver allt; de få raka och fullmogna träd, som finnas, utgallras till afsalu eller byggnadstimmer, de öfriga tillgripas till ved, gärdsle eller andra behof, så fort de dertill kunna användas; genom de öfverallt i skogen kvarlämnade vindfällan samt qvistar och toppar af de hemförde träden, förhindras icke blott upkomsten af nya plantor, utan sprida sig äfven skadliga skogsinsekter till de omkring växande träden; Skogsmarkerna betas oinskränkt, hvarigenom de unga plantorna afbetas eller nedtrampas; Skogseldar härja ofta nog stora sträcker af de genom nya odlingar allt mer förminskade skogsvidderna; och sedan genom dessa förenade orsaker skogar och slutna stånd upphört, göra stormar mera skada och träden blifva korta, vresiga och nödvuxna. På detta sätt minskas skogarnas afkastning i samma förhållande som behofven ökas genom en stigande befolkning och landets succesiva bebyggande, och tidpunten för en inträffande skogsbrist, naturliga följderna af detta hushållningssystem, blir allt mindre och mindre aflägsen.

Ordsaken dertill, att Allmogon, detta oaktadt, synes benägen, hvarken att inskränka afverkningen eller genom en ändamålsenligare skötsel öka skogarnes afkastning, torde böra sökas ej mindre uti en fullkomlig okunnighet om sättet för en bättre skogshushållning, än äfven uti en öfverallt förspord bedräflig likgiltighet för framtiden och kommande slägters behof i detta afseende; hvar och en lefver för dagen, och tröstar sig dermed att skogen nog räcker under hans tid; och då ingen vårdar sig att betänka den förfärliga belägenhet, hvaruti inbyggarna i denna kalla landsort genom inträffande skogsbrist skulle försättas, vill ej heller någon ålägga sig hvarken möda eller försakelse för en hushållning, hvaraf den omedelbara vinsten först skulle lända efterkommande till nytta. Genom sparsamhet och förständig hushållning, bör och kan likväl skogen blifva tillräcklig för inbyggarnas eget behof, oaktadt återväxten här är så trög, att tallen behöfver nära 200 år för att blifva mogen till timmer.

Byggnadssättet är det i orten allmänt vanliga, och husen täckas allmänt med näfver och takved. I anseende till mängden af hus, och takvedens korta varaktighet, är detta takläggningssätt ganska förstörande för den unga skogen.

Ännu mer ruineras skogarne genom det här brukliga stängselsättet med oklufven granstör och klufven gärdsel af yngre tall och granskog. Då hvarje hemmansdel har att underhålla ända till flera tusende famnar dylik stängsel, som vanligen ej består längre än 15 år, inser man lätt huru förödande för den växande skogen, denna stängsel måste vara.

I de större byalagen och nära till allmänna landsvägen äro Skogarna så medtagna att huggtimmer alldeles saknas, och vedbrand måste hämtas på betydligt afstånd ifrån bygden. Flera byar och hemman hafva likväl ännu tillräckelig skog för eget behof och afyttra äfven något Skeppsvirke till Varfven och kol till Selets Bruk, äfvensom ved till Luleå Stad och Kyrkostadens invånare, men någon egentlig utskeppning af Skogsproducter ifrån denna Socken är icke att påräkna.

Binäringar. Bland dessa intager Salpetertillverkningen främsta rummet. Under de fem sista åren 1947 - 1851 har denna tillverkning uppgått till 6977 (lispund) 18 (skp), inlöst för 39.541 R:d 20 s 9 3/5 rst, som för hvarje år i medeltal gör en tillverkning af 1.395 (lispund) 11 3/5 (skp) med ett värde af 7.908 R:d 13 s 9 3/25 rst. Tillverkningen är visserligen något i tilltagande, men skulle utan skada för jordbruket kunna updrifvas till mångdubbelt större belopp, om Allmogen allmänt egnade sig åt denna binäring, hvilket på långt när ännu icke är händelsen. I afseende på tillverkningssättet är att anmärka, att varan vanligen lefvereras mycket oren, så att en ganska betydlig rabatt vid uppbörden måste göras; Men sedan tryckta anvisningar om rätta tillverkningssättet, på Salpeter fondens bekostnad allmänt blifvit utdelade, är att förmoda det Allmogen, inseende den betydliga förlust, som genom rabatteringen drabbar tillverkaren, skall förmås till ett bättre tillverkningssätt, som ökar varans godhet, och följakteligen äfven behållningen af tillverkningen.

Fiske idkas i Skärgården förnämligast efter strömming och i Lule Elf efter Lax och Sik. Sandö-, Svartö-, Gäddviks och Afva Laxfisker äro de förnämsta och lemna vissa år en betydlig afkastning, som till största delen afsändes på Stockholm. Laxfisket bedrifves uti så kallade Karsina byggnader, som äro ganska kostsamma. Skärgårdsfisket lemna många af kustboerne vissa år en god inkomst, men afkastningen afsättes mest inom Socknen. Skälfångst idkas äfven ehuru ej af många. För en tunna Lax erhålles 33 1/3 à 50 R:d och för en tunna Sik eller Strömming 10 à 12 R:d Banco. Fiske till husbehof i elfven och insjöarne äfvensom vid kusten, efter lake, Gädda, Abborre, Mört, Id och Harr idkas mera allmänt, men är föga lönande.

Förtjensten vid Selets Bruk med Kolning, Malm- och jernforsling, Skjutsningar åt enskildte i synnerhet i Luleå Stad, samt arbetsförtjensten derstädes och vid Skeppsvarfven lemna allmogen i denna Socken betydlig sysselsättning och inkomst. Forslande åt andra äger mest rum vintertiden och sker hufvudsakligen af Bönderne, men arbetsförtjensten under sommaren sökes förnämligast af Soldater och Backstugusittare.

Tjärutillverkning och försäljning af skogseffecter är i anseende till Skogarnas medtagne tillstånd af ringa betydenhet, och kan, såsom redan nämnt är, endast på få ställen vara att tillgå.

Tegel tillverkas i Sunderbyn. Försäljes mest inom Socknen och i Luleå Stad, samt en mindre del till Öfver-Luleå Socken.

Jagt idkas endast af några få och mest till förströelse. Harar, Änder, Tjädrar och Orrar, ägo jagtens förnämsta föremål. Äfven Räfvar fångas vintertiden. Tillgången på vildt är ej heller så stor, som man i en skogsbygd skulle hafva skäl att förvänta.

Hela inkomsten af dessa nu uppräknade binäringar, kan ej med någon tillförlitlighet upgifvas eller beräknas, men säkert är, att inkomsten af binäringarne icke är tillräcklig att betäcka utgifterna för de nödvändigaste behofven. Näst Åkerbruk och Boskapsskötsel såsom hufvudnäringar, synes Salpetertillverkningen som binäring härstädes förtjena uppmärksamhet, och böra upmuntras. Införandet af husslödjer för beredande af arbetsförtjenst under den långa vintern, skulle utan tvifvel på innevånarnes ekonomiska välstånd hafva det mest fördelaktiga inflytande.

Bruk: Selets Bruk som består af Masugn, Stångjerns Smedja, Knipp- och Spikhammare, är anlagdt i slutet af förra och början av detta århundrade utaf Bergsrådet Friherre S. G. Hermelin, som erhållit Bergs- Collegii privilegier för masugns anläggning den 1 mars 1798, för 600 Skeppund årligt Stångjerns smide den 19 December 1799, samt för 50 Skeppund Manufactur smide den 17:e Junii 1800. Malmtillgången utgöres af en betydlig andel i Gellivara Malmberg, hvilket ligger 21 mil ifrån Bruket och äger ofantliga tillgångar. Malmen transporteras 12 mil Skogsväg vintertiden till Edeforss, der efter 7 ½ mil med båtar efter Lule elf till Hedens by och vidare 1 ½ mil landsväg till Bruket. Smidet sker i vanlig tysk-smedshärd och lämnar ett särdeles mjukt, lätt och segt jern. Tillverkningen, som sista året uppgick till 1.000 Skeppund stångjern och 50 Skeppund manufactur smide och årligen anses böra gå till minst samma belopp, transporteras dels med hästar till Afva lastageplats, dels vidare med båt till Luleå Stads jernväg. Under Bruket, som i Öfver-Luleå Socken har flera hemman och stora skogar, lyder inom denna Socken Selet 1/2 mantal Säteri, Ericsberg 1/2 mantal frälse, hemmanen n:o 7 och 11 i Ahlviks by tillsammans 69/128 mantal Krono Skatte, N:o 1 i Bjursträsk 1/8 mtl krono, samt Krono Nybygget Kroktjern skattlagdt till 7/16 Mantal. Skogs och Koltillgången är tillräcklig, och hafva Brukets egna skogar icke ännu i betydiligen mån till kolning behöft anlitas, emedan Kolbehofvet till större delen kunnat erhållas ifrån omkringboende allmogesskogar. Vid Bruket sysslesättes 42 arbetare, hvarförutom allmogem deromkring för kolning, skjutsning och diverse betjening till Bruket, årligen kan påräkna omkring 8.000 R:d Banco, hvaraf högst hälften kan anses komma denna Socken till godo.

Vid Bruket finnes jemväl en tvåramig Sågqvarn med privilegier för 2.000 Timmer årlig afverkning, men i anseende till Skogarnas aflägsenhet kan Sågverket icke drifvas för afsalu, utan endast till Brukets eget behof.

Selets Bruks Tullmjölqvarn med 2:ne par stenar anlitas såväl för Brukets eget behof, som af angränsande byars allmoge, och är fri från grundränta.

Fällans tullmjölqvarn uti det vattendrag, som ifrån Bålingsträsket och flera mindre sjöar, utfaller vid Afva by, är inrättad för 3:ne par stenar.

Höbäckens tullmjölqvarn med 2:ne par stenar ligger längre upp i samma vattendrag som förenämnde. Dessutom är i Ahleån norr om Ahle by nyli- gen en Tullmjölqvarn med 3:ne par stenar anlagd, men hvilken ännu icke ingått i skatt. Dessa qvarnar som anlitas icke allenast af Sockne- borna utan äfven af Luleå Stads invånare, äro icke tillräckliga för hela Socknens behof, utan finnas derjemte i byarna flera såkallade Sqvaltqvarnar till husbehof, hvilka under höst- och vårtiden begagnas.

Skeppsvarf: finnas 2:ne inom Socknen, det ena Sofie-Varf å Tomholmen inom Sunderbyns område, tillhör enskildt person, det andra Afva Varf vid byn med samma namn, äges af ett bolag. Å båda ställen äro flera byggander de sednare åren utförda, men byggnadsvirket måste till största del hämtas ifrån Öfver-Luleå Socken.

4. POLITISK FÖRFATTNING

Kammarverk:

Neder-Luleå Socken utgör särskildt Härad med samma namn, hörer i ad- ministrativt och kameralt hänseende till Norrbottens Län, Luleå Fög- deri, och utgör ett regalt Pastorat af 1:a Klassen under Hernösands Stift. Häradets Höste- och Vähr- Ting hålles uti Socknens eget Tings- hus i Kyrkostaden.

Hemmanen inom socknen utgöres af:

Säteri	1/2	mtl
Allmänt Frälse	1/2	do
Skatte- Frälse	2 55/64	do
Krono Skatte	88 109/192	do
Krono	4 253/384	do
Boställen: Militie	81/128	do
Eclesiastique	1 53/64	do
Krono Nybyggen med frihetsår	2 11/32	do
<hr/>		
Tillsammans	101 57/64	mtl

Dessa hemman utgöra inalles 790 besutna hemmansdelar. Utom 13 hemman, som innehafves af Embetsmän och Ståndspersoner, och ett något färre antal, som besittes af Landtbönder, eller äro utarrenderade för omyn- digas räkning, innehafves alla de öfriga af Bönder, af hvilka dock en och annan kan vara ägare till 2:ne särskildta hemmansdelar i samma by.

I allmänhet förefinnes ej någon annan skillnad i godheten mellan lika beskattade hemman i samma byalag, än som kan anses vara tillkommen genom olikhet i verkställda odlingar. Större är skillnaden mellan hemman i olika byar, hvilken skillnad mest torde härleda sig ifrån o- likheten i jordmon och odlingstillfällen, innom särskildte byar, men äfven till någon del synes föranledas deraf, att vid bestämmande af hemmantalen, fiske mer och mindre blifvit taget i beräkning för en del kustbyar, hvilka i allmänhet hafva magrare och mindre fruktbara ägor.

Alla gamla byar äro i slutet af 1700 och början af 1800 talet Stor- skiftade, icke allenast till inägorne, utan en stor del äfven till Skogsmarken. Men emedan dessa äldre delningar i många afseenden icke motsvara sitt ändamål och Jordbrukets behof, hafva i sednare tider

14 särskildta skifteslag, tillsammans utgörande 32 53/64 mantal undergått laga skifte, och flera byar, äro för närvarande under Skifteshandläggning. Dessa laga skiften hafva på det verksammaste bidragit till Jordbrukets framsteg och förkofran.

Hemmansklyfningar äga rum allmänt inom Socknen och tilltaga med befolkningens tillväxt allt mer och mer; så att hemmansdelar om 1/16 mantal, det minsta hvarå besutenhet hittills vanligen beviljats, nu mera förekomma i de flesta byar. Äfven antalet af Jordtorpare och i synnerhet Backstugor har de sednare åren mycket tillvuxit, och utgöra nu de förra 42 och de sednare icke mindre än 298, hvilkas befolkning till stor del faller fattigförsörjningen till last.

STATSBIDRAG

Summan utaf alla Statsbidrag upgår till 6 procent af egendomarnas för beviljning uppskattade värde. Som utgifterna i allmänhet äro någorlunda jemt fördelade, kännas de mindre betungande. Största olikheten härutinnan förekommer i afseende på Jordeboks- och Hemmantalsräntan, hvilken de Kronan behållne hemmanen få lösa efter Markegångspris, hvaremot indelta hemman betungas med en svår transport om räntan lefvereras in natura, eller i annat fall måste lösa densamma efter ett vida högre pris än Markegången. De kommunala afgifterna äro sammanräknade ganska stora, men då de fleste utgöras med dagsverken, körslor och egna producter, äro de för den skattdragande lättare att afbördas. Detsamma är äfven förhållandet med Ordinarie roteringen, så snart husen för Soldaten blifvit uppbyggda och nödig jord till Torp uparbetad.

Enligt den särskildt bifogade Tabellen utgörs beloppet af

1:mo <u>Beviljning</u>	B:co Rd	2.606: 11	7
2:o <u>Ständige Räntor</u>		5.237	20 8

Jordeboks- och Hemmantals-räntan utgår i penningar, spannmål och smör, och utgör för hvarje helt Mantal 3 Rd 23 sk 4½ rst B:co i penningar, 2 tunnor 8 Kappor korn samt 2 Lispund 15 1/8 skålpund smör, upgående efter medium af 5 års Markegångspris till 35 Rd 32 sk 1 8/25 rst. Hela Socken är betungad med 3.307 Rd 40 sk 3 rst Jordeboks- och Hemmantalsräntor, hvaraf 1.357 Rd 14 sk 1 rst äro Kongl. Maj:t och Kronan behållna och återstoden indelt, till åtskillige Militarie och Civile Embets- och Tjenstemän.

Kronotionden upgår till 165 Tunnor 10 2/3 Kappor Korn, beräknade efter medelpris till 1.243 Rd 17 sk 1 rst, hvaraf 1/40-del utgår till milda Stiftelser, omkring 60 tunnor äro utanordnade, och återstoden är Kronan behållen. Omkring 40 tunnor som utgå till Presteskapet i Lappmarkena, lefvereras in natura, men den öfriga delen får lösas efter Markegång.

3:o <u>Arrende Medel</u>		516	14 3
--------------------------	--	-----	------

4:o Kostnad för Rotering

B:co Rd 3.551 15 3

Jorden inom Socknen är åsatt dels ordinarie, dels extra ordinarie Rotering. I ordinarie rotering svarar vanligen ett Mantal för hel rota, och hela Socknen underhåller 86 Soldater vid Kongl. Norrbottens Fältjägare Corps. Deraf höra 61 Rotar till Lif-Compagniet och 25 till Råneå Compagnie.

5:o Clericie-Statens underhåll

B:co Rd 3.846

Lön till Pastor utgår efter öfverenskommelse. Enligt sednaste, som ännu följes, ehuru tiden för densamma ändalupit utgår lönen med omkring 1 1/3 tunna Korn samt 3 lispund 4 skålpund smör på hvarje helt Mantal, förutom tiondefår och halm. Pastors alla inkomster kunna upgå till 3.333 1/3 Rd B:co. Comminister upbär 8 Kappar Korn af hvarje hemman om 1/4-dels Mantal eller däröfver och 4 Kappar af mindre hemmansdelar. Klockaren som tillika är Orgelnist och lärare vid fasta folkskolan får 4 kappar Korn af hvarje rök.

6:o Fattigförsörjning

B:co Rd 1.647: 46

Enligt Sockenstämmo beslut i öfverensstämmelse med Kongl Förordningen om Fattigvården i Riket, bidraga årligen alla i Församlingen Mantalsskrifna personer till fattigvården med 8 sk för man och 4 sk för qvinna. Derjemte utgår omkring 1 1/2 tunna Korn på hvarje Mantal. Dessa utgifter är i beständigt tilltagande, och hota att blifva ganska tryckande.

7:o Skjuts

B:co Rd 1.443: 45

Hållskjutsningen bestrides genom entreprenad vid de 4 gästgifvaregårdarne inom Socknen och utgör kostnaden vid Ersnäs 194 Rd, vid Gäddvik 300 Rd, vid Luleå gl Stad eller Kyrkostaden 875 Rd samt vid Persön 450 Rd. Uti dessa kostnader, hvartill kommer entreprenadsumman för gästgifverierna i Öfver-Luleå, deltaga Neder- och Öfver-Luleå Socknemän gemensamt efter skatt.

8:o Väghållning

B:co Rd 2.353: 34

Allmänna vägar inom Socknen äro:

- a) Stora landsvägen från gränsen emot Piteå Socken till Råneå Socken rå 5 11/24 mil,
- b) vägen åt Luleå Stad ifrån Kyrkan till Stadens område vid Kalfhalsen 5/12 mil,
- c) vägen till Öfver-Luleå Kyrka ifrån Kyrkostaden till Sockenrådet 1 3/8 mil, eller tillsammans 7 1/4 mil.

Dessa vägar tillika med 1 5/8 mil väg inom Öfver Luleå Socken och alla derå förekommande broar, samt 2:ne färjekarlar vid Gäddviksundet, underhålles gemensamt af Neder- och Öfver- Luleå Socknar efter hemmantalet, och svarar Neder-Luleå Socken ungefärligen emot 3/5 af hela skatten. Väghållningen bestrides in natura, och landsvägen genom Socknen äfvensom vägen åt Luleå Stad äro i godt skick. Deremot är vägen till Öfver-Luleå Socken dels på åtskilliga ställen för smal, dels ock i allmänhet uti mindre godt skick.

9:o Diverse afgifter, onera och allmänna besvär
 utgöra tillsammans

B:co Rd 4.348: 2 8

och bestå uti byggnad och underhåll af Kyrka, Prestgård, Tingshus, Skola, Tionde och Munderingsbodas, Kurhusmedel, Riksdagsmans arfvode, Brandstods afgift, kostnader för ved och ljus vid Ting och stämmor, aflöning till Sockenskrifvare, Barnmorska, Fjerdingsmän och flera särskilda utgifter. Som nytt torn af sten, Tings och Skolhus de sista åren äro nybyggda, hafva dessa utgifter varit ganska betungande.

Uti det för Norrbottens Län år 1849 inrättade Brandstods Bolag hafva inom denna Socken 15 10.453/19.200 Mantal ingått med ett försäkringsvärde för Byggnader och lösören af 156.044 Rd och lägenheter utan Mantal för 18.750 Rd. För den öfriga delen af Socknen utgår Brandstodsafgift efter hemmantal vid inträffande eldsvådor.

Markegångspriset för de förnämsta Räntepersedlarne Korn och Smör, har de fem sednaste åren utgjort:

		Korn	Smör
		Tunnan	Lispundet
för år 1846	B:co Rd	7: 32	5
" " 1847		9: 16	5: 16
" " 1848		8: 8	5: 16
" " 1849		7: 16	5
" " 1850		7: 16	5
	Summa	39: 32	25: 32
deraf medium för alla fem åren		7: 44 $\frac{3}{5}$	5: 6 $\frac{4}{5}$

POLITIE

För Barnundervisningen är en fast skola inrättad vid Kyrkostaden, enligt 1842 års folkskole Stadga, hvarest undervisningen besörjes af församlingens Klockare. Ännu har denna Skola af högst få varit anlitad, hvartill orsaken upgifves vara lärarens oordentlighet. Ambulatoriske Skolor, som synas vara lämpligast i denna vidsträckt och glest befolkade ort, hafva härstädes ej ännu kunnat åstadkommas af brist på lärare. Någon undervisnings anstalt för Slöjder finnes ej inom Socknen.

De i författningarne stadgade allmänna föreskrifter för Sedlighetens och Ordningens vidmagthållande iagttages, men några särskilde anstallter i detta afseende finnas ej.

Fattigförsörjning: Se föregående 6:te punct under rubriken "Statsbidrag".

Socken-Magazin: inrättades 1838 med en fond af 350 tunnor Korn, som af Kronans influtna undsättningslån, utlämnades till Socknemännen emot skyldighet att återbetala 1/10-del hvarje år med penningar. Grundfonden har nu ökat sig till nära 1.300 tunnor, och kommer att bringas till 1.500 tunnor genom tilläggande af upgålden eller räntan för de gjorda utlåningarne. Så snart grundfonden efter 2 à 3 år, upnår detta belopp, kommer räntan, som är 4 kappor å tunnan att utdelas mellan delägarne uti Magazinet.

Hälsovården ombesörjes af den i Luleå Stad boende Provincial-Läkaren, till hvars district denna Socken hörer.

Koppymningen verkställes af dertill serskildt utsedde personer.

Någon särskild öfverenskommelse eller anställt för Rofdjurs utödande finnes ej inom Socknen.

Fornlemningar finnas inga. Af märkvärdiga personer ifrån denna Socken må nämnas: Pet. And. Grubb, Prestson, Phys. Professor i Upsala 1596. Eric Benzelius d.ä. född i Bensbyn 1632; Erke-Biskop 1700. Tre hans Söner blefvo efter hvarandra Erke-Biskopar. Hans efterkommande adlades under namnet Benzelstjerna. Zacharias Nordmark, Prestson, född 1751, Phys. Professor i Upsala. Död 1828.

Neder-Luleå Kyrka: belägen å en kulle 1/8 mil ifrån Lule elf der landsvägarne ifrån Luleå Stad och Öfver-Luleå Socken sammanträffa med allmänna landsvägen, är af sten 81 alnar lång och 27 alnar bred utan torn. Kyrkan är byggd i Göthisk stil med högt hvalf i flera afdelningar. Om dess grundläggning saknas tillförlitliga underrättelser, men den antages vara byggd i 14:de Seklet. Invändigt är Kyrkan öfverlastad med en mängd smaklösa och långt framskjutande läktare. Fönstren äro vid reparationer i sednare tider utvidgade och till formen förändrade.

Kyrkan äger många dyrbarheter, deribland 4 större Silfverkannor, samt Kalk, Patén och Oblatask af Silfver, 4 större Ljuskronor af malm, mässkrudar och Altarklädnad. Af bildverk, sculpturer och målningar märkes: Altartaflan som skall vara tillverkad i Italien och hafva kostat 2.400 ducater. Den utgöres af helt uphöjdt arbete i träd med rik förgyllning, föreställande i afskilda grupper Josephs uppenbarelse i sömnen, Jesu födelse, de tre vice männens besök, omskärelsen, Maria Kyrkogång, utgången till Golgatha, Korsfästelsen och nedtagningen från Korset, alltsammans väl utfördt och af högt värde. I sednare tider äro dörrar tillsatte, hvarå finnes målningar föreställande herdarnes besök vid Jesu födelse, Christi förklaring samt 2:ne Serapher m.m. utan egentligt konstvärde. Under denna Altartafla finnes en oljemålning å träd, som föreställer Jesu sista samtal med sina lärjungar. Denna målning är gammal men väl bibehållen och af utmärkt värde. I taflan finnes ingräfvit "L. O. G. 602". Vidare märkes en Maria bild af träd om 2 1/4 alns högd, äkta förgyld. I hufvudet finnes en urhålkning, hvarifrån till ögonen, som på stålsträngar äro rörliga, finnes öppen communication. Ifrån bildens bakre sida har genom draperiet gått trådar, fästade vid en plåt öfver urhålkningen, hvarmed en derstädes inlagd våt svamp kunde sammantryckas, och bilden sålunda efter behag fälla tårar och vända ögonen. Afsigten med detta sällsamma minne ifrån catholska tiden, att härmed förmå folket till gåfvor, för att utverka sig munkarnas förböner om förskoning ifrån de hotande olyckorna och syndastraffen, synes vara påtaglig. Samma ändamål hade troligen en annan bild, som stått på en längre vriden stång bakom altartaflan, föreställande en engel, hvars högra arm är rörlig, och som i handen hållit ett ris. Ifrån midten af stången går ett hål ända uppigenom bilden, hvilken äfvensom altartaflan varit synlig. Genom detta hål har en tråd varit ledd till handen, hvilken sålunda jemte riset kunnat sättas i rörelse för att dermed hota folket. En mängd öfriga bilder äro så stympade, att deras betydelse och ändamål ej kan utletas. Alt hvad man kan inse är, att de stått under munkarnes omedelbara styrelse. Ibland curiositeter torde böra nämnas ett mindre bräde, hvaruti genom utskurna hål 3:ne stora utstående oxhorn äro fästade. Huruvida den förmodan äger

grund, att förbrytare emot sjette budet undergått penitens i denna sällsamma hufvud prydnad, lämnas derhän.

Predikstolen öfverlastad med bild-arbete, är förfärdigad 1712, enligt följande inscription: "Deo et ecclæsiæ sacrum hoc opus cura M. Joh. Undi perfecit N Flur Anno 1712" och förbättrad år 1745 enligt denna inskrift "Hoc cathedra ecclesiastice adeenato est et splendidim facta cura Jac. Renmark et opera Er. Fellström AQ MCCXLV".

De tolf Apostlarna i upphöjdt arbetet uti nicher mellan vridna torser utgöra förnämsta decoration. Förgyllningar, målningar och öfriga Zerater äro under medelmåttan. I Kyrkan förvaras 3:ne särskildta minnestaflor: öfver Upsala Mötes beslut år 1593, öfver Konung Carl XI^s död samt öfver Konung Carl XII^s Seger vid Narva, försedda med bilder och inscriptioner samt vidlyftigt trädsnideri-arbete utomkring, men i en dålig stil och utan all smak.

Orgelverket, som består af 7 stämmor är gammalt och bristfälligt.

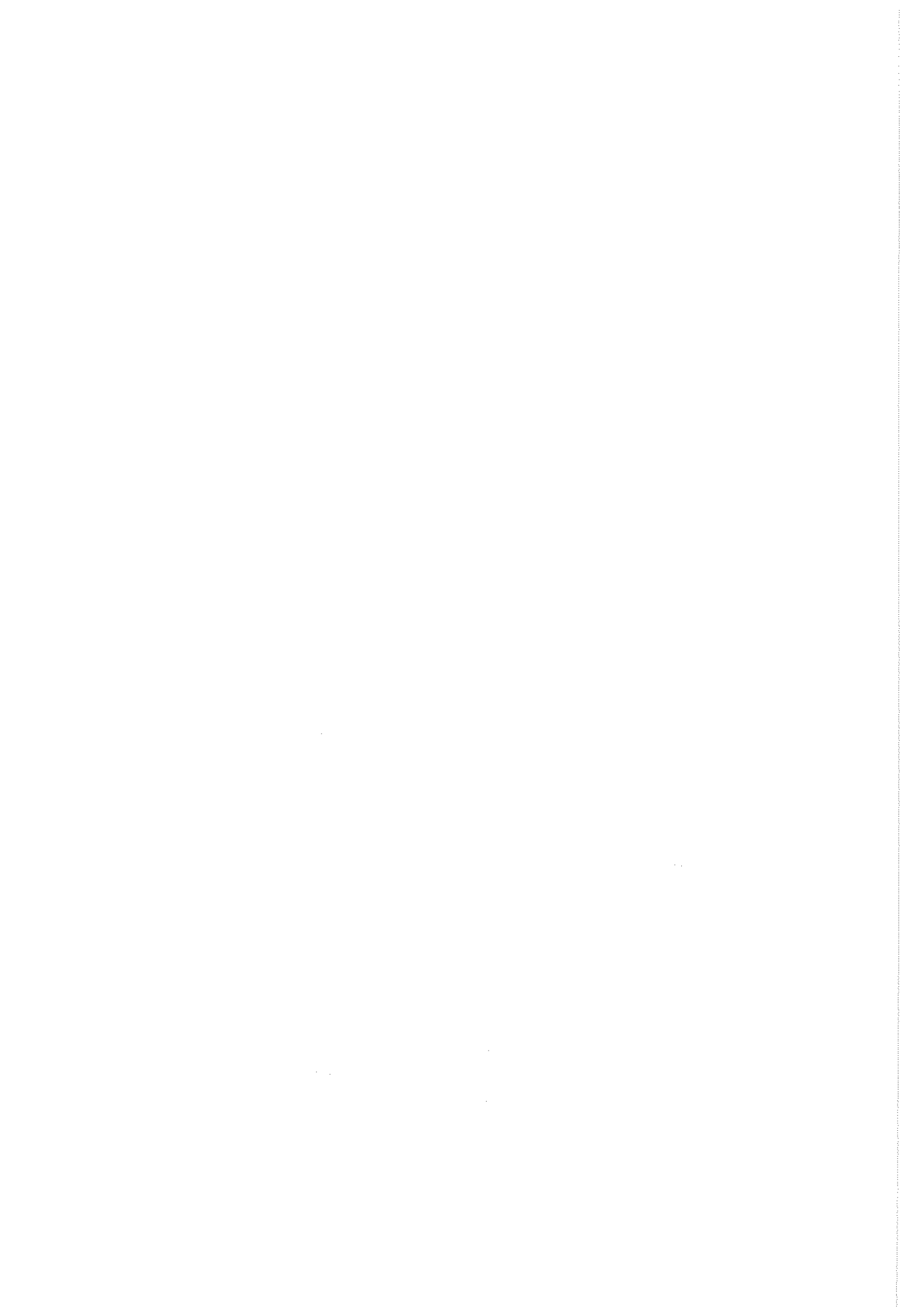
Kyrkogården på alla sidor om Kyrkan är omgifven af en massiv stenvmur täckt med ett förfallet spåntak. Vid sydöstra sidan är ett grafhus af sten med jernbeslagen dörr och öfverskrift inhuggen i en marmorsten med förgyllda bokstäfver: "Här hvilar Premier Majoren och Riddaren af Kongl. Maj:ts Svärds Orden Herr Fredric Frisell, född den 16:de November 1710, död den 20:de Mars 1804. Jemte dess hustru Margaretha Svahn, född den 20:de Juni 1721, död den 17:de September 1794, och förvänta Frälsarens ankomst". I Kyrkan och Sacristian, äfvensom å Kirkgården finnas flera grafstenar med epitafier och uthuggna figurer, mest öfver Kyrkoherdar i 1600 och 1700 talet.

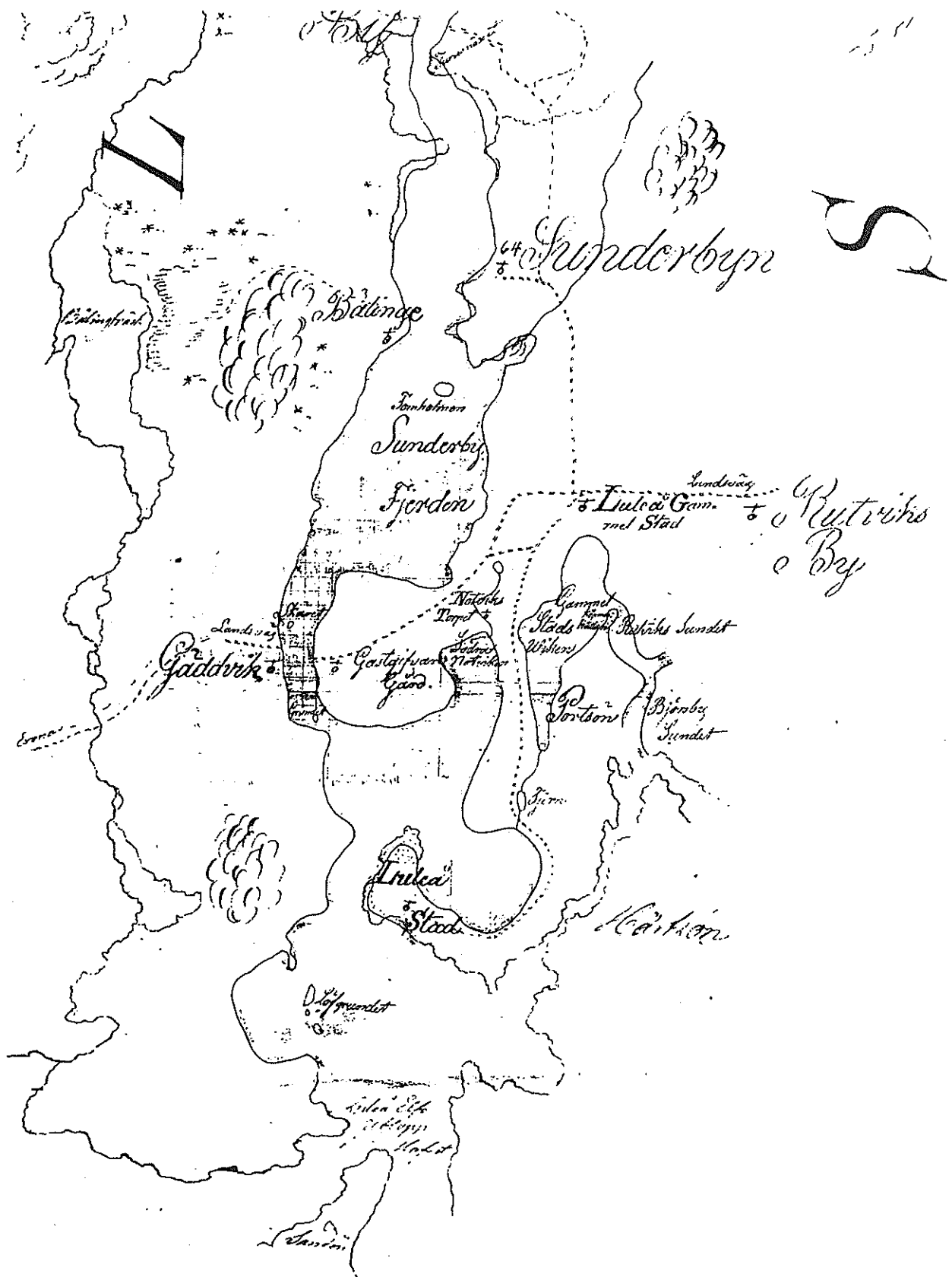
I stället för den gamla och förfallna Klockstapeln af träd, börjades år 1849 en nu fullbordad tornbyggnad af sten, som är anlagd i Kirkgårdsmuren gent emot Kyrkans vestra gafvel. Stenmuren 16 alnar i fyrkant har 43 alnars höjd och öfverbyggnaden af träd är 19 $\frac{3}{4}$ alnar hög. Den större Kyrkoklockan lär vara gjord 1554 och väger 13 Skeppund 1 Lispund 5 Skålpund. Inskriften å ena sidan är: "Joel 2 Helger ena fasto. Kaller menigheten tillhopa och kommer villigt när mitt ljud eder kallar. Ack kommer, hörer till hvad Herrans mun befaller. Then villigt kommer nu får saligt komma tå, när Guds basuna ljud oss alla kalla må". Å andra sidan: "År 1726 under Konung Fredrics then förstes regering är thenna Luleå Församlings Stora Klocka andra gången omguten i tå varande Prosten och Kyrkoherden Magister Johan Undi tid, med Socknens bekostnad, samt fram och återförd af Råd-männen i Luleå Stad Paul Ström, Eric Engman och Claes Govenius. År 1747 under samma Konungs regering är thenna Klocka tredje gången omguten i Prästens och Kyrkoherdens Magister Jacob Renmarks tid af Kongl. Styckgutaren Arh. Meijer på församlingens omkostnad, samt bort och hemförd af Rådman Petter E. Kråka". Mindre Kyrkoklockan, hitköpt 1684, omgjuten 1762, 1807 och 1851, väger omkring 9 $\frac{1}{2}$ Skeppund. Inskriften å ena sidan är 'Vaka upp du som sofver och statt upp ifrån de döda. Så varder Christus dig uplysand. Eph 5. 14". Å andra sidan: "Omgjuten af N. P. Lindberg i Sundsvall år 1851".

Till grund för detta arbete är följande materialier begagnade

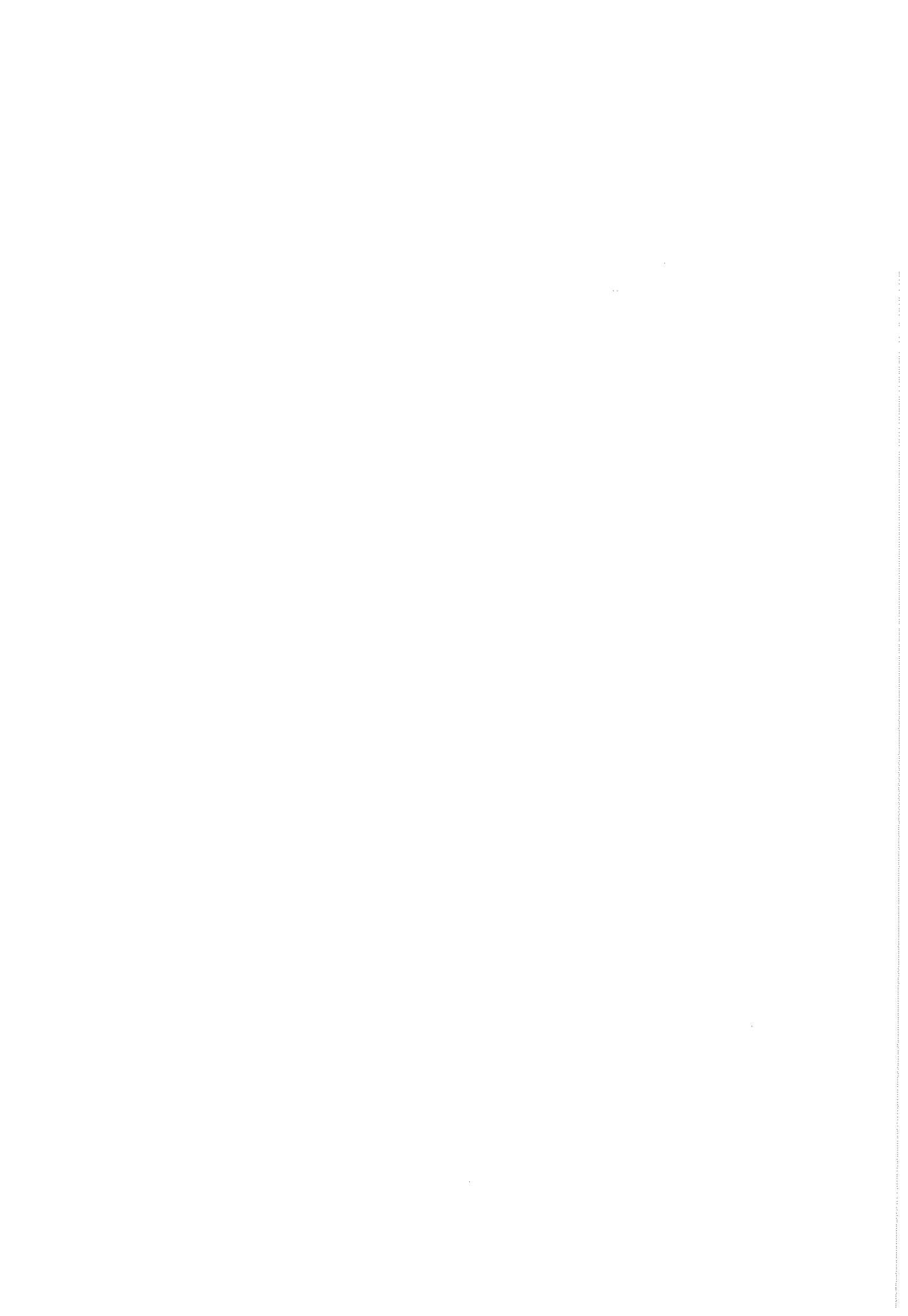
För Kartans uprättande: I Province Landtmäteri Kontoret befintlige Special Kartor öfver byar och hemman författade för skiften och afvittring.

För beskrifningens författande: hafva, utom officiella meddelande från vederbörande Embetsmyndigheter, egna i orten samlade underrättelser och gjorda iakttagelser legat till grund.

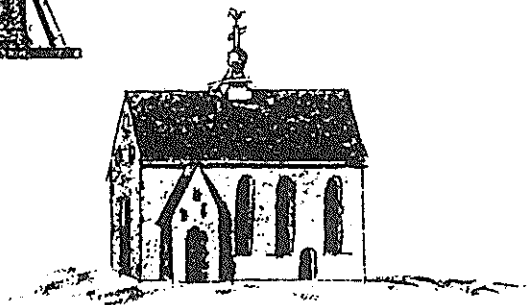
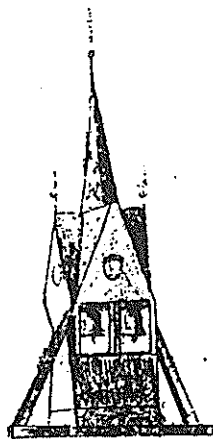

Utdrag ur geometrisk karta från år 1817.
Original: Akt Nederluleå 200, länslantmäterikontoret, Luleå.

Luleå Lands Kyrka.

Luleå Lands Kyrka

Detaljer ur äldre kartor över Luleå stads donationsjord å Stadsön.

Övre bilden: År 1789 (akt P 3), ritad av Gustaf Esaias Winblad von Walter
Undre bilden: År 1816 (akt P 17), ritad av Matts Boström

BESKRIFNING
ÖFVER
RÅNEÅ SOCKEN OCH HÄRAD

UPPRÄTTAD I MAJ 1853 AF
N.P.BRÖMS L.RUUTH J.E.NYSTRÖM

KÄLLA: AKT Å 29 RÅNEÅ SN NR 1:7
LANTMÄTERIVERKETS ARKIV I GÄVLE

BESKRIFNING ÖFVER RÅNEÅ SOCKEN OCH HÄRAD

1. SOCKNENS ALLMÄNNA BESKAFFENHET

Råneå socken, hvars kyrka är belägen vid $65^{\circ} 51'$ nordlig latitud och $4^{\circ} 25'$ östlig longitud från Stockholms observatorium, ligger i norr $102\frac{1}{2}$ mil landsväg från Stockholm, $9\frac{1}{2}$ mil från Piteå, $4\frac{1}{2}$ mil från Luleå och 13 mil från Haparanda Stad; gränisar i nordost till Neder och Öfver Calix Socknar, i nord till Gellivara Lappmark, i sydvest till Öfver och Neder Luleå Socknar, samt i sydost till Bottniska Viken. Hufvudsträckningen af Socknen ligger i sydost och nordvest från nämnde vik till gränsen mot Gellivara, och utgör $8\frac{9}{20}$ mil, hvaraf fasta landet är $7\frac{1}{5}$ mil. Största bredden är från röset vid Tallbergsrå i nordost och sydvest och utgör $3\frac{2}{3}$ mil. Socknen, som, med undantag af några öar, holmar och skär, utgör fast land, upptager en areal af 451.066 Tunmland, eller nära $19\frac{1}{2}$ kvadratmil. Af denna ägorymd utgör 407 Tunmland Tomtplatser, 1943 Tunmland Åker, 15.918 Tunmland Äng, 1.740 Tunmland betesmark, 328.525 Tunmland Skogsmark, hvaruti berg, vägar och samfäldta platser äro inbegripne, samt 72.740 Tunmland mossar och myror, hvaraf en del kan i afseende på gagnbarhet med Skogsmarken jemföras, och slutligen 29.793 Tunmland Sjöar, bäckar och träsk.

Denna Socken har fordom hört till Luleå församling under namn af Råneå fjärding, och blef år 1642 inrättad till ett Capell samt år 1654 afskiljd till ett serskildt pastorat, sedan kyrkovall på Rånberget blifvit inköpt jemte ett hemman i Rånbyn till kyrkoherde boställe. Den folkstam, som nu befinnes i denna och öfriga Svenska Socknar i Länet, antages hafva i tolfte Seklet inkommit och bosatt sig i öfra delen af Bottniska Viken, samt utgöra dels Norrmän, hvilka laxfisket lockat öfver fjällen till elfvarnes utlopp, dels uppflyttade Svenskar, hvilka sedan drifvit Lapparne, länets förra inbyggare, ifrån kusten längre och längre upp emot fjällen. Ibland Socknarne i Länet, är väl Råneå underlägsen några andra i afseende på folkmängd, men innehar dock jemförelsevis en betydlig vidd. Den äldsta by i Råneå anses vara Jemtö by, hvars första bebyggare skola begifvit sig Sjöledes från Luleå, och till en början lifnärt sig af fiske, samt sedan äfven af Åkerbruk. I öfrigt består socknen af ett mot hafvet sluttande bergland, som är uppfyllt af en mängd kärr, myror och sjöar, ett större och flera mindre vattendrag, samt har några långt inträngande hafsvikar jemte en större skärgård.

Fremst ibland vattendragen märkes Råneå elf, som har sin upprinnelse från en i Gellevare Lappmark varande sjö vid namn Hanijärv (anm. överstruket och ändrat till Aborrträsk), några mil vesterom kyrkan derstädes, samt löper genom Lappmarken och Råneå socken ner till Bottniska viken. Denna elf, som gifvit Socknen dess namn, har sannolikt erhållit sitt eget namn af Raunaträsket i Lappmarken, hvilket träsk åter torde hafva fått sitt namn af en der växande ört, som af Lapparnes renkor ätits och gjort dem ofruktsamma, hvilket ord på Lappska betyder rauna. Efter inträdet i socknen upptager elfven först Randaträskelfven, sedan Lilla elfven, så Lappträsk elfven,

som förut förenat sig med Spikelfven och slutligen Bjuråelfven, uti hvilken Meldersteins Bruk med Såg är beläget. Såväl Råneå Elf, hvilken har en mängd forsar, som de öfriga vattendragen inom Socknen, äro icke farbara för Storbåtar, än mindre för fartyg, men med mindre båtar kan Råneå Elf befaras ända ifrån öfversta byn Degersel ner till kyrkan, utgörande något öfver tre mil. I denna Elf samlar sig likväl höst och vår betydligt vatten, till några alnars större höjd än vanligt.

Förrän Elfven för några år sedan blef på Statens bekostnad rensad i vissa forsar, kunde den icke utan lifsvåda och olyckor befaras med båtar och flottor, men numera kan sådant ske med någorlunda trygghet, om inöfvade forskarlar begagnas.

Bland öfriga vattendrag förtjenar att märkas Hvit- eller Storån, som äfven har sin upprinnelse i Gelleware Lappmark, och löper genom Socknen nästan parallellt med gränsen mot Neder och Öfver Calix Socknar, samt utfaller i Hvitåfjärden. Detta vattendrag, i hvars nedra del Afvafors Masugn samt Hvitåfors Bruk och Sågverk äro belägna, har många forsar, och kan endast med svårighet begagnas för timmerflottning.

Å båda sidor om Råneå Elf i den stora dalsträckningen, ligger den mest bebyggda och odlade delen af Socknen. Återstående delen af den odlade jorden inom Socknen utgöres af spridda byar och hemman, dels vid hafskusten och dels vid Insjöar och mindre vattendrag. Dalsträckningarne omgifvas i det mästa af större berg, som gå i samma riktning som vattendragen eller ifrån nordvest till sydost. Bergen, som vid kusten icke uppnå någon betydlig höjd, äro till största delen beklädda med skog, ehuru flera af dem uppträda i fast klyft. Af dessa beskrifves Rånkölen, liggande $\frac{3}{8}$ mil sydvest från kyrkan, hafva 345 alnars höjd öfver hafvet, samt för sitt trekantiga utseende vara en god landkänning tio till tolf mil i hafvet. Likaledes anses Snöberget, beläget vid pass tre mil från kyrkan och utmärkt för en å bergets höjd varande tjern, samt för en samma tjern omgifven granskog, vara en god landkänning för sjöfarande.

Ifrån flera höjder och deribland vid kyrkan och Prestholmsby, njuter åskådaren af en vidsträkt och vacker utsigt öfver stora och i allmänhet väl bebyggda byar med odlade fält. Af det stora antal nyhemman, som i denna Socken finnas, hafva flere såsom planerade vid sjöar, eller större vattendrag rätt behagliga boningsplatser men några åter, belägna i de dystra skogarne eller i närheten af stora ofruktbara mossar, icke afvundsvärda ställen att bebo. Och ehuru det således kan antagas att Socknen, i en framtid då laga Skiften hunnit öfvergå de gamla byarne, och desse såväl som Nyhemmanen, genom odlingar, blifvit upbragte till sin högsta afkastning, får ett ännu fördelaktigare och kanske något af Rikets södra landskaper liknande utseende, kvarstår dock alltid det hårda klimatet i närheten af polcirkeln; der både land och sjömer än halfva året ligga insvepta i sin vinterbädd under det kölden ej sällan går till 40 grader. Naturen i dessa nordliga trakter bär i allmänhet en prägel af kraft och ihärdighet, af ett oändligt dystert och högtidligt alfvar, egenskaper som äfven blifvit karaktersdrag hos den befolkning, som under oupphörlig strid måste bekämpa och öfvervinna denna hårda natur.

Inom Råneå Socken är väl jordmonen mycket omvexlande, men den kan dock i allmänhet anses såsom en bland de bättre i Länet. Åkerjorden utgöres till betydlig del af lera, mer och mindre uppblandad med sand eller mylla, dels på lös och dels på fastbotten. Öfverallt förekomma dock

större och mindre trakter, som icke äro odlingsbara; och i många byar vid elfven och vid kusten är den stor del af odlingsmarken betydligt stenbunden. Att kalk eller mergel finnes i åkerjorden på åtskilliga ställen, ehuru derom ej blifvit undersökt, är så mycket mer att förmoda, som det finnes i närheten vissa kalkberg och man har exempel derpå, att några åkrar i Orrbyn och Degersel gifva god afkastning i många år, utan att begödas. I allmänhet kan antagas att jordmonen för sädesproduktion är i denna Socken lika fördelaktig som i Luleå och Calix, samt fördelaktigare än i Piteå, der sandjorden är mera rådande.

Ängesmarken består till större delen af naturliga slottermyror och uparbetade kärrängar samt uppländningar och till en mindre del af Lindor och hårdvall. Att genom odling af Ängeslindor föröka foder-tillgången, har, ehuru Meldersteins och Hvitåfors Bruk egare samt flere ståndspersoner i sådant fall föregått med goda exempel, icke ännu vunnit önskad efterföljd hos Allmogen.

Skogsmarkerna bestå dels af en otalig mängd skoglösa eller med små, gles går-tall bevuxna myror och mossar, upptagande mer eller mindre djupa lager af föga förvandlad Sphagnum och andra mossväxter, oftast på sand, sten eller grusbotten, dels ock af hög och sidlända mer och mindre stenbundna, grus, sand och torfjordstracter. Inom dessa båda slag af Skogsmark, som med bergbackar, höjder och kärr öfverallt omvexla, finnas dock många tracter, som med fördel kunna odlas till åker och äng.

Bergarten utgöres så vidt känt är till en obetydlig del af kalk men till största delen af gråsten, hvaruti gneisen är den mäst rådande beståndsdel, men äfven fältspat och glimmerskiffer samt kvarts till en betydlig mängd förekomma. Och ehuru det således synes att bergen äro plutoniska, eller tillkomna under värmets inflytande, finnas dock många jemväl högt belägna ställen, som bära tydliga spår af vattnets medverkan till jordytans daning. Men då geologiska forskning ar öfver denna landsort saknas, är dock detta lika viktiga som intressanta ämne för litet utredt för att härutinnan med framgång kunna beträda någon annan väg än gissningarnas obegränsade fält.

Några användbara malmanledningar hafva icke inom Socknen kunnat upptäckas. Väl uppstod för några år sedan hos befolkningen i denna och angränsande Socknar en nästan allmän hog och ifver för uppsökande af malmanledningar, hvarpå nedlades ett icke obetydligt arbete, och mången trodde sig hafva påfunnit jern-, koppar- och silfvergrufvor, men som det sedermera visat sig, att ingen af dessa anledningar varit lönande att förarbeta, så har vidare eftersökande afstannat och hågen för nya upptäckter afstannat. Emedlertid är det dock otvifvelaktigt att nämnde metaller, ehuru till en obetydlig del, äfven inom denna Socken på flera ställen förekomma.

I Socknen finnas inga andra djur eller vexter än de som allmänt förekomma i provinsen. De rofdjur som visa sig äro Björnen, Vargen, Järfven (*Gulo borealis*), Räfven (*Vulpes*) och Uttern (*Lutra Vullgaris*). Af dessa äro Vargen och Uttern mera sällsynta, men Björnen och Järfven rätt ofta synliga och göra skada, den förre å större och den sednare på mindre boskap. Vissa år och sednast i April och Maj Månader 1840 hitkom ifrån Fjällen, i hopar samlade, ett oräkneligt antal fjell-lemmlar (*Lemmus borealis*), hvaraf en del kvarstannade öfver sommaren, gjorde skada på årsvexten, aftågade mot hafvet i östlig riktning och försvunno helt och hållet under vintern.

I historiskt afseende förekommer här ingenting af särdeles märkvärdighet. Den skräck Ryssarnes härjningar i Skärgården 1716 och deras besök i Piteå 1721 föranledde, upphörde vid underrättelsen om freden i Nystad och plundrarnes aftågande från Piteå, utan att besöka denna Socken. Under sednaste kriget mellan Sverige och Ryssland genomtågade en Rysk armé landet både på fram och återresan, men några träffningar föreföllo dervid icke inom Socknen. Från våld och plundring förskönades äfven innevånarne denna gång, men ledo dock mycken skada och förlust genom inqvarteringar och stölder af fienden, samt genom transporter och lefverancer för deras behof.

Af de inom Socknen på flera ställen befintelige Mineral källor, begagnas såsom hälsobrunnar årligen huvudsakligast tvänne, den ena belägen några hundra alnar från kyrkan och den andra vid Meldersteins Bruk. Springkällor med utmärkt godt dricksvatten förekomma på många ställen.

I afseende på climatiska förhållanden torde böra anmärkas, att största värmen inträffar i Junii och Augusti Månader, samt skarpaste kölden i Januarii och Februarii. Värmen i skuggan uppgår till + 28° á 30 grader och kölden till - 35° á 40 grader Celcii. De förstörande nattfroster, som i denna Socken hvart tredje eller 4:de år öfver hufvud taget skada och förstöra sädesväxten, inträffa vanligen i slutet af Julii och medlet af Augusti. I October månad tillfryser vanligen jorden och i slutet af denne eller början af November månad, isbeläggas sjöar och vattendrag då äfven snö faller och ofta blifver liggande för vintern. Största nederbörden är regn i September och October samt snö i Januarii och Februarii. Tiden före och efter sommarsolståndet är alltid den torraste, så att all vegetationen ej sällan deraf lider. Många vintrar faller ända till 2 à 2½ alnars djup snö. Vanligen blir det ej bar mark förrän i början och medium af Maij Månad, och ibland ligga snöfläckor kvar ända till slutet af samma månad. I medlet och slutet af sistnämnde månad inträffar vanligen islosningen, men den yttre skärgården är sällan isfri förrän i medlet af Junii. - Några fullständiga Meteorologiska observationer öfver nederbörden, samt jordens och luftens medeltemperaturer, hafva, i denna Socken, icke veterligen blifvit hållna.

Helsotillståndet är i allmänhet godt, och inga svåra sjukdomar äro egna för orten. Också hafva nio personer af den nuvarande befolkningen uppnått 85 men ingen 90 års ålder.

2. INNEVÅNARE

Enligt femårstabellerna utgjorde folkmängden

<u>År</u>	<u>Mankön</u>	<u>Qvinkön</u>	<u>Summa</u>
1846	2.085	2.246	4.331
1847	2.170	2.310	4.480
1848	2.253	2.382	4.635
1849	2.317	2.443	4.760
1850	2.407	2.514	4.921

Hvaraf synes att folkmängden under hela denna tid varit i jemn tillökning, och att tillökningen i medeltal utgjort 80 2/10 personer för hvarje år. Befolkningens tillväxt under detta qvin-

qvenium, föranledd i det närmaste endast genom nativitetens och mortalitetens förhållanden, enär inflyttningarne till Socknen öfverstiga utflyttningarne endast med 25 personer, uppgår således i medeltal till 1,73 procent, hvarföre folkmängden i Socknen efter 100 år med samma tillökningsprocent, skulle komma att bestiga sig till 12.663 personer.

Till upplysning om innevånarnes antal efter stånd m.m., intages från sistå femårstabellerna, deri hushållens antal finnes upptagna till 680, följande:

	Gifte		ENKL.	ENKOR	Ogifte öf 15 år		Ungdom und 15 år		Summa		
	m	qv			m	qv	m	qv	m	qv	summa
Ridderskapet och adel	1						1		2		2
Presteståndet	2	2			1	2	2	2	5	6	11
Ståndspersoner o Borgare på landet	11	11	1	1	4	3	11	6	27	21	48
Bondeståndet	369	369	26	16	511	505	560	544	1468	1434	2902
Alla andra*	371	373	12	132	92	120	294	286	769	911	1680
Summa	754	755	41	149	608	630	868	838	2271	2372	4643

*) Hit räknas Soldater, handtverkare, backstugusittare, torpare, inhysesshjon m fl.

Enligt Häradsskrifvarens godkända uppgifter, som blifvit följda vid tabellens uppsättande, utgjorde folkmängden år 1847, 4.156 personer, hvaraf 904 män och 911 kvinnor erlade Mantalspenningar, samt 1.106 af mankön och 1.235 av qvinkön derifrån voro befriade. Den stora skilnad af icke mindre än 324 personer, som förekommer mellan sistnämnde uppgifter och de enligt kyrkoboken uppgjorda femårstabellerna, måste härleda sig ifrån något misstag, såvida icke någon äldre mantalslängd för uppgifternas meddelande varit begagnad.

Utom några få fattiga Lappfamiljer, hvilka nedsatt sig i en och annan by och lifnära sig dels såsom Wallhjon eller på annat sätt och dels genom tiggeri, består hela Socknens befolkning af Svenskar. Allmogen, hvilken här likasom öfverallt i länet med få undantag, äger jorden som den odlar, är till följe deraf sjelfständig i hvarje afseende. Den lydnad och vördnad för Öfverhet och Lagar, som hos Norrländningen i allmänhet anses råda, finnes väl äfven hos allmogen härstädes, men skulle vara fullkomligare, om icke den inrotade föreställningen att Allmogen ensam uppehåller Staten, förminskade vördnadens rätta värde. Allvarsamt och nästan långmodigt till lynnet, eger folket en så stor förkärlek för Fädrens vanor och bruk, att det sällan vill antaga nyare tidens förbättringar. Likaväl har folket afvikit från sina förfäders enkelhet och sparsamhet i kläder och lefnadssätt. Och må till skuggsidorna i allmogens karakter äfven läggas en tilltagande hog för tvister och rättegångar, samt ett inrotadt misstroende emot Ståndspersoner och Embetsmän, hvilket, vanligen underblåst af åtskillige personer, som velat göra sig bemärkta, dock börjar vika för ett humant behandlingssätt ifrån Embetsmännens sida.

Så kallade läsare finnas äfven i Socknen, ehuru till antalet mindre än förut. Af dessa, hvaraf en del synes eftersträfva en sann Gudsfruktan, men andra urartat till förvillelser i lära, hafva några egna andaktsöfningar och iakttaga icke kyrkoordningar, under förevändning att de nya böckerna äro felaktiga.

För handaslöjder saknar allmogen i allmänhet ej fallenhet, hvarföre den ock till det mesta tillverkar sin åkerbruks- och körredskap samt behöfliga husgerådspersedlar.

I denna Socken, liksom i allmänhet inom länet, är folket till seder ett ibland de minst fördervade. Vål förekomma en och annan gång stölder och nidingsdåd, som dock egentligen begås af Backstugusittare och lösa personer, men något gröfre brott har likväl i sednare tider icke blifvit föröfvadt.

Folket, som i allmänhet har god och sund föda, lefver vanligen i sitt hvardagslif nyktert och ordentligt, hvarifrån likväl något undantag eger rum hvad inhysingar och lösdrifvare angår. Visserligen får man vid större folksamlingar i kyrkostaden, eller vid marknader, Stadsresor och andra tillfällen, se en och annan öfverlastad af brännevin, liksom det i byarne kan träffas sådana, som endast söka efter tillfällen och utvägar att förskaffa sig rusgifvande drycker, men dessa äro ej många; ty ibland den större mängden brukas alldrig brännvin till daglig förtäring, och finnes numera sällan i något hus, sedan husbehofbränningen nästan allmänt upphört, och Caffedrickning blifvit en allmän och begärlig njutning. Men ehuru det kan antagas att brännvinssupandet något aftagit, och att Socknens utgifter för denna vara nu endast uppgå till 10 à 12.000 Rd Banco årligen, så är det dock en obestridlig sanning att förbrukningen af Caffé med en förvånande hastighet under den sednare tiden tilltagit. Denna dryck nyttjades för tjugu år sedan endast såsom en raritet vid högtidliga tillfällen, men är numera till den grad så allmän att caffepannan utgör ett nödvändigt husgeråd öfver allt, äfven hos de fattigaste, hvarföre ingen koja finnes der ej caffé dagligen förtäres och mången, isynnerhet qvinnor, försakar allt annat till och med det nödvändigaste, heldre än denna dryck, som således är en svår kräfta i ekonomiskt hänseende. Den lindrigaste beräkning utvisar, att allmogen till utgifter för colonial varor skattar mångdubbelt mera än till Staten, och att hvarje hushåll i medeltal consumerar 50 à 80 skålpund caffé och Socker årligen, så att all Socknens årliga utgifter för denna vara uppgå till minst 20.000 Riksdaler banco. Lägges nu härtill värdet för gräddan, uppgående till många tusende Riksdaler, så kan med skäl sägas att caffébrukandet, i den scala här ofvan uppgifvits, icke allenast motverkar allmogens ekonomiska oberoende, utan äfven i väsendtlig mon bidrager till densammas skuldsättning.

Ibland skattehemmansegare finnes ingen större rikedom, likasom, med få undantag, ej heller något egentligt armod; Och kallas här en Bonde rik om han i contant eller fordringar blott eger Ett eller två tusen Riksdaler. De byar, som i allmänhet anses mest skuldsatta äro Rånbyn och Jemtön. Orsaken dertill antages vara dels brist på kännedom och nit för att ändamålsenligt bruka jorden, hvilket och på flesta ställen i öfrigt inom Socknen är förhållandet, dels ock den i Rånbyn florerande landthandeln och dermed nästan alltid förenade lönnkrögeriet. Högst en åttondel af Skattebönderna anses förmögna eller ega tillgångar utöfver hvad de till sin utkomst behöfva; en fjerdedel antaes vara behållna, eller hafva sin utkomst utan att behöfva sätta sig i någon egentlig skuld; tre åttondelar anses mer

och mindre skuldsatta, och återstående fjerdedelen utgöres af fattige eller sådana som egentligen äro bönder till namnet. Kronohemmans-åboer och Landtbönder äro i allmänhet i fattiga omständigheter och ännu mer Soldater, Torpare och Backstugusittare, af hvilka många lefva i stort armod.

I allmänhet hafva bönderna stora och vackra åbyggnader, bestående af en mannbyggning, indelad i kök, samt en, två å tre kamrar och en större sal; en flygelbyggning eller bagarestuga; ett fähus med foderlada; ett stall, ett redskapshus, ett vedhus, ett häbbare och en kornlada eller en lång tröskloge, der säden med häst och vagn urtröskas. Alla dessa hus äro välbygda, äfvensom boningsrummen äro ljusa och rymliga, samt alla försedda med eldstäder, som i kamrarne ej sällan utgöres af kakelugnar, hvarjemte väggarne i köket och kamrarne vanligen äro målade med vattenfärg. Köket såsom hela familjens arbets- och sängrum under vintern, samt på några ställen äfven bakrum, är stort och försedt med en stor spisel i ena hörnet, hvarifrån en flammande brasa under den mörka årstiden både morgon och afton upplyser och värmer rummet. Bagarstugan, som vanligen är inredd i 2:ne rum begagnas till boningsrum under sommarmånaderna. Och har hvarje bonde dessutom i kyrkostaden, en liten stuga till herrberge under vistandet derstädes.

Om folkets plägseder vid bröllopp, finnes icke något egendomligt att anmärka, sedan den gamla plägseden att gifva brölloppsgåfvor numera i det närmaste försvunnit. Att begravva lik på lördag är ännu vanligt. Likaledes är brukligt att nästan endast ungdom beivstar kyrkan vissa högtidsdagar och äldre personer åter andra, hvaraf namnen ung- och ålderdomshelg uppkommit.

Allmogens dialekt i denna och öfrige Svenska Socknar i Länet, anses likna gamla göthiskan. Dess uttal, som är svårt att stafva, är i denna Socken ungefär följande: Hvoni sko do gå: hvarest skall du gå: Hvo se do: hvad säger du. Huri há do föri uti äjträ när do ant häjr: huru har du farit i örat när du ej hör.

Klädedrägten är ibland männen mera enkelt, än bland qvinnfolken. Utom några få, som begagna rockar af vadmal eller kläde, bära vanligen männen jackor och benkläder af grått, men vid högtidliga tillfällen utaf mörkblått hemväfdt vadmal. Deremot utgöra qvinnfolkens högtidsdräkter mest köpta fabrikstyger och annan grannlåt. Hvardagskläderna för båda könen, äfvensom linne tillverka qvinnfolken af bomull, bomullsgarn, ull och lin.

Tjenstefolket består af ogifta personer, som alltid äro i husböndernas hus och bröd. Dess uppförande är i allmänhet sedligt, nyktert och ärligt. Vanliga årslönen för en dräng är omkring 40 å 50 Riksdaler Riksgäldssedlar och för en piga 18 å 20 Riksdaler samma mynt, då dessutom består såkallade slitkläder eller åtskilliga vardagsklädspersedlar, hvilkas sammanräknade värde kan uppskattas till femton å tjugo Riksdaler för en dräng och 10 å 15 Riksdaler alt nämnde mynt för en piga.

Priset för ett mansdagsverke, med egen kost under den mörka årstiden, utgör 30 å 36 sk, samt under vår och sommarmånaderna En Riksdaler å En Riksdaler 12 sk, och då kost består 16 sk mindre, allt riksgälds. För ett qvinsdagsverke med fri kost betalas under förra tiden tolf skillingar och under den sednare 24 sk Rgs.

3. NÄRINGAR

Åkerbruk och Boskapsskötsel äro, såsom redan nämndt är, Socknens hufvudnärings; men de befinnas på en låg ståndpunkt och skulle kunna uppbringas till dubbelt större afkastning, isynnerhet hvad åkern angår, om ett bättre brukningssätt iakttages och nya odlingar med mera allvar utvidgas, hvartill lägenheter ej saknas. Den ringa åkervidden besås nästan årligen med samma sädeslag, utan att den får ombyta sina näringskrafter på olika växter. Oaktadt denna dåliga skötsel erhålles likväl i goda år tillräckligt spannmål för hemmansåboernes hushåll och stundom något deröfver, men under missväxtår, som öfverhuvudtaget inträffa hvart tredje eller femte år, uppkommer en betydlig spannmålsbrist, som försätter både bönder och andra innevånare i stort betryck, och medför en nära allmän skuldsättning för inköp af bristande spannmål. För åboer på kronohemman och Nybyggen, som äfven i goda år, med få undantag, på långt när icke skörda spannmål till husbehof, äro missväxtårena ännu mer kännbara, och föranleda tillökning i fattigförsörjningen.

I Orrbyn och Mjöfjerden, der laga skifte äro verkställda, hafva, synnerligast på det förra stället, betydliga nyodlingar skett, och åkerbruket hunnit den höjd, att spannmål säljes årligen derifrån till andra byar, hvilket förhållande utgör ett talande bevis på den förbättring i jordbruket, som laga skiften åstadkomma. Genom okunnighet om rätta sättet att utdika och odla både sidländta och vatten-dränkta tracter, der ofta den bördigaste jorden förekommer, samt de på flera ställen befintliga kärr och mossar, som hafva tillräckligt affall och god botten, ligga stora sträckor af dylik mark icke allenast onyttiga, utan äfven till skada för den odlade jorden i anseende till den köld och fuktighet de innehålla. Likväl har man anledning förmoda, att denna Allmoge snart skall vakna till besinning och vidtaga södra orternes förbättrade jordbrukssätt, helst sedan laga skiften hunnit verkställas, och synnerligast om i orten tillsattes ständiga Agronomer, hvilka kunde lemna den undervisning, som för jordbrukets upphjelpande, här är så nödvändig.

Korn är det hufvudsakligaste utsädet, och endast en åttondel af åkervidden besås med Råg. Hafra, som här sällan mognar, förekommer hos ganska få och på ringa vidder, samt användes blott som foder. Potatis odlas till husbehof och kålrötter endast på en liten serskild täppa om ett eller två kapplands vidd. Hampa odlas högst obetydligt och Lin aldeles intet. Få humlegårdar finnas och kryddgårdar endast hos Ståndspersoner, hvilka der odla åtskilliga köksväxter.

Åkerjordens brukningssätt är i ensäde, och såsom nämndt är besås åkern flera år å rad. Den gödes stundom årligen, men vanligen hvart annat och hvart tredje år. Endast när ogräset börjar taga öfverhand lägges den i träde för ett år, hvarigenom blott omkring en sjettedel af den öppna åkervidden kommer på detta sätt att ligga i träde, eller besås med potatis, som sättes så långt från hvarandra, att åkern mellan raderna kan öfverfaras med smalare åkerbruksredskap. De år åkern svartträdes, gödes den icke, men om potatis sättas på trädesjorden, hvilket sällan sker, brukas ibland att strö litet gödsel i fåroarna.

Detta oriktiga brukningssätt af Åkern har nyare tidens vetenskap och erfarenhet fullkomligt ådagalagt. Då jorden fortfarande tvingas att bära halmsäd år efter annat, går jordbrukaren miste om en stor del af de näringskrafter, som med samma åtgång af gödsel, men med

en förändrad och naturligare växtföljd, kunde komma flere slags foderexter till godo, hvarigenom ladugården och med detsamma för underhållande af en större öppen åker, skulle förökas. Utom detta hufvudsakliga fel vid åkerskötseln inom denna Socken, hvilket är så mycket större som åkern ofta måste lida af gödselbrist, finnes äfven ett annat i försummad eller ofullständig dikning, hvarigenom nästan endast högre belägna och följaktligen oftast magrare ställen kunna till ständig åker begagnas.

Åkern bearbetas vanligen sålunda, att sedan säden är inbergad plöjes jorden en gång om hösten, och köres om våren före sådden en eller två gången med gräfahl, hvarefter säden med samma redskap och pinnharf nedmyllas. På den åker som skall gödslas under året, utföres spillningen om vintern eller våren, och utsprides på plogtiltorna, samt nedköres med gräfahl. Trädesjorden plöjes äfven om hösten och bearbetas under följande sommare flitigt med gräfahl eller myll, sällan med plog. Ett stort hinder för Åkerns skötsel utgöra de i densamma uti flera byar förekommande jordfasta stenar och rösen, samt de öfverallt varande små och irreguliera häfdetegarne.

Mineraliska förbättringsmedel användas här alldrig. Artificiella gödselberedningar äro äfven sällsynta och förekomma endast på få ställen sålunda, att sönderhackad torf eller granris strös under hästarne, och sammanblandas med gödseln. Animaliska gödningsämnen behandlas utan synnerlig omsorg.

Jordbruket vid både Melderstein och Hvitåfors, har, med Agronomers biträde på de sednare åren utvidgats, och är nu, mot vanligheten i denna nordliga landsort, ganska betydligt. Vid Hvitåfors äro för närvarande Trettio geometriska Tunnländ dels odlade och dels under odling, och vid Melderstein, der Circulationsbruket mest råder, är ett betydligt fällt indeladt för anläggning af betäckta diken, samt flera tunnländ redan underdikade efter denna nya i länet hittills obegagnade method. Önskvärdt är derföre att dessa odlingsföretag fortgå, så mycket mer som allmogen redan lysnar dertill, och sannolikt kommer att efterfölja exemplet.

Åkerbruksredskapen utgöres af plogen som här kallas vält, gräfahlen, ett slags extripator med tre eller fem nära handsbreda framåt krökta billar, pinnharf och myll, ett redskap för jordens brukning med en enda krökt bill.

Kornet utsås vanligen i slutet af Majj och början af Junii, samt skördas i slutet af Augusti och början af September. Vinter-rågen utsås i Augusti, och skördas följande år samtidigt med kornet. Potatis sås samtidigt med vårsäden, och skördas något sednare än denna.

Det besvärliga och tidsödande sättet att med handskära verkställa åkerskörden, brukas här allmänt. Torkrior äro sällsynta, hvarefter ock säden till största delen sammanbindes i mindre kärvar, och torkas på åkern i såkallad långskyl. Rågsäden torkas i hässjor. Höafkastningen från ängarne torkas merändels på marken, men äfven i hässjor, och inberges i lador, som öfverallt finnas på ängarna.

Säden tröskas dels i korta logar med handslaga och dels i långa, eller runda logar, der såkallade tröskvagn, som drages med en häst, begagnas, jemte handslaga. Hos några finnes väl ett nyligen infördt tröskverk, men detta har inte vunnit något serdeles förtroende.

I goda år betalas för en tunna korn 10 à 12 Riksdaler, för en tunna råg 13 à 15 Riksdaler och för en tunna potatis 3 Riksdaler Riksgälds Sedlar, men i missväxtår uppgå desse priser till 50 procent högre.

Ängarne äro vidsträkt, men såsom redan nämnt är, till större delen af sämre beskaffenhet, så att deras afkastning i medeltal ej kan skattas till högre än 1 1/4 vinterlass eller 50 Lispund på hvarje tunnland. Största delen består af myror och afröjda kärr, som lemna ett kraftlöst och föga närande foder, såsom utgörande mest starr (carex) och något fräken (Eqvisetum) blandade med ängsull (Eriophorum). På sidvallsängarne, som utgöra en mindre del af Ängesvidden, förekomma jemte starren äfven arter af Scirpus, Agrostis, Alopecurus och Poa, och på hårdvallsängar växer, utom åtskilliga af de sistnämnda grässlagen, äfven arter af Aira, Vicia, Trifolium m.fl.

Oaktat allmänt öfverklagas, att de naturliga ängarnes afkastning årligen förminskas, fortfar icke dess mindre deras vanvårdnad. Ingenting göres hvarken för att befria dem ifrån den öfverallt inrotade mossan, som fördärfver alla andra vexter, eller för att genom en ändamålsenlig bevattning öka vextligheten, der sådant är verkställbart. Om våren och ofta långt in på sommaren vallas boskapen på ängen, till oersättlig skada för den nya gräsbrodden, och hela tiden efter höbergningen upplåtes ängen till bete för kreaturen, hvarigenom bladskotten för följande årets gröda förstöres, och gräsrötterna på sankta ställen söndertrampas. Mycket är således att göra till de gamla ängarnes förbättrande. Genom anläggande af såkallade Silängar, skulle otvifvelaktigt stora sträckor af de naturliga ängarne kunna bringas till en ojemförligt högre afkastning, men då något försök i den delen ännu ej skett, är allmogen i okunnighet om både sättet vid - och fördelarne, utaf sådane anläggningar.

Änges odlingen verkställes hufvudsakligen genom skogensafrödjande från kärr eller våtländig mark. De ängar, som derigenom erhållas aftaga årligen, och blifva snart ringa lönande, så framt de ej öfversvämmas af något rinnande vatten, eller ega en serdeles god och något fuktig jordmon.

Såkallade Ängs lindor odlas väl äfven, men i en alltför liten scala, hvilket är en stor förlust, enär lindorna gifva det bästa och kraftigaste fordret, och höbordet är hos de flesta ganska inskränkt. Denna odling behandlas sålunda, att marken, de första åren efter uppodlingen, besås med korn, och starkt gödes, samt sedan igenlägges till gräsväxt, hvilken efter jordens bördighet kan fortfara i 10 à 15 år eller mera, då lindan ånyo måste vändas med plog och gödas. Vid igenläggningen till Äng besås jorden sällan med gräsfrön, och derföre inträffar den förlusten att afkastningen under första och andra året innan fodervexter hunnit rota sig, blir helt ringa och utgöres mest af sådana vexter, som förekomma såsom ogräs i åkern.

Vanligen kostar ett Lispund vallhö 12 sk och Ett Lispund sämre hö åtta skillingar riksgälds.

Betesmarken utgöres förnämligast af de oinhägnade skogstracterna, der kreaturen dels vallas och dels gå fria under smmarmånaderna. Betet i Skogarna eller på myrorne är svagt och föga närande i de gamla byarne, men i öfra delen af Socknen någorlunda godt och tillräckligt.

Boskapsskötseln, som i denna ort, der felslagna sädesskördar ofta

inträffa, borde vara förnämsta källan till inkomst, är inskränkt i anseende till den knappa höafkastningen, som dock, enligt hvad ovan berört är, skulle kunna, genom nya odlingar och förbättringar, blifva nära dubbelt större. Några hundra Lispund Smör afyttras väl årligen i Socknen emot fem riksdaler banco pundet, men genom en bättre sparsamhet med gräddan, som i det mesta förtäres, skulle minst dubbelt mera smör kunna produceras och försäljas.

Hornboskapen är inhemska och småväxt, samt lemna i allmänhet betydligt mindre afkastning än de ädlare och constanta racerna vid stamholländerierna. Att hit införa sistnämnda racer synes dock betänkligt, såvida betet och höfodret ännu är af svag och dålig beskaffenhet. Heldre torde uppmärksamheten böra riktas åt det hittills försummade bemödandet, att genom parning af de vackraste och bästa kreaturen söka förädla den inhemska racen. Boskapen, som ifrån September till Junii månad underhålles med foder uti varma fähus, utfordras i allmänhet omsorgsfullt, dock antages finnarnes utfordringsätt vara mera ändamålsenligt.

Hästarne äro till största delen af inhemska race och af medelmåttig storlek. De skötas i allmänhet lika omsorgsfullt som boskapen, och utfordras mest med hårdvallshö. Oxar användas högst sällan till dragare; Och är det derföre så mycket nödvändigare att en större uppmärksamhet lemnas åt hästafvelns förbättrande.

Fårafveln motsvarar icke Socknens behof af ull. Fåren äro små och grofulliga, och lifnäras med finare hö, som i godhet väl understiger trädeshöet, men vida öfverträffar det för hornboskapen vanliga fodret. I allmänhet utsläppas fåren tidigt om vårarne på de vid byarne belägna skogsmarkerna, eller i någon hägnad, eller på öar, der de igensökas om hösten för att sedan öfver vintern insättas antingen uti ett serskildt bygd fårhus, eller uti en i fähuset afbalkad kätte, å hvilket sednare ställe de ofta måste lida af alltför stark värme.

Svinafveln är högst obetydlig, och de Svinkreatur, som i Socknen finnas, hållas i beteshägnader sommartiden.

För en ko betalas 40 à 50, för en häst 100, 200 à 300:de och för ett får 3 à 4 Riksdaler riksgälds sedlar.

Skogen består hufvudsakligen af tall och gran (*Pinus Sylvestris* och *abies*), Björk (*Betula alba*) och Asp (*Populus tremula*). Rönn (*Sorbus Aucuparia*), Hägg (*Prunus padus*), Al (*Alnus incana*) och åtskilliga salixvexter förekomma mest å gärdesbackar eller vid diken, bäckar, åar och sjöstränder.

Här i Socknen, likasom öfver allt i länet, finnes ingen hushållning med skogarne utan förstöras de på allt sätt. De unga och späda träden tillgripas likaväl som de större och ingen beräkning för nödig återväxt iakttages; Vindfällena samt qvistar och toppar af de hemförda träden få qvarligga på marken, och förhindra uppkomsten af nya plantor; Skogsmarkerna betas öfverallt, hvarigenom de unga plantorna afbitas eller nedtrampas; Stora sträckor härjas ofta af skogseldar, och nya odlingar förminska allt mer och mer skogsvidderna. En nära allmän skogsbrist synes således uppkomma inom en ej långt aflägsen tid, derest en bättre vård om skogarna icke vidtages, heldst skogsbehovet oupphörligt ökes i förhållande till folkmängden.

Denna misshushållning, som härleder sig icke blott från okunnighet,

utan äfven från gammal vana och likgiltighet för framtida behof, har, i nedra delen af Socknen, som är mäst bebygd, redan förorsakat skogsbrist så att nödig vedbrand måste hämtas på långt afstånd. I öfra delen af Socknen är väl skogstillgången ännu tillräckelig, men torde, genom den betydliga afyttring deraf, som nu årligen eger rum, snart blifva utödd.

Byggnadssättet är det i orten allmänt vanliga, och husen täckas i allmänhet med näfver och takved. I anseende till mängden af hus och takvedens korta varaktighet, är detta takläggningssätt ganska förstörande för den unga skogen.

Stängselsättet består deri, att täta gärdesgårdar uppföras af granstör och kluvna träd af yngre tall och gran. Då hvarje hemmansdel har att underhålla ända till flera tusen famnar dylik stängsel, som vanligen ej räcker längre än femton år, inses lätt huru den växande skogen dertill förödes.

Af binäringarne är Tjärutillverkningen den största, ehuru det är tvifvelaktigt om den är den förmonligaste. Omkring 5000 tunnor skola årligen de sednare åren afyttrats från Socknen emot ett medelpris af 5 $\frac{2}{3}$ Riksdaler banco tunnan. Ehuru denna tillverkning synes vara i aftagande, förmodas dock att densamma kommer att fortfara intill dess ämnena dertill blifva så sällsynta och kostsamma, att allmogen tydligen finner näringen ej lönande, och således tvingas till mera arbete på åkerbruket. Sjelfva tillverkningssättet tillgår sålunda, att tallstubbar om hösten medan marken är bar upphämtas och hopsamlas, under vintern hemforslas och sönderhuggas, och om våren långsamt förbrännas i en innesluten eld, hvars hetta utprässar tjäran, som tillvaratages och derefter flottas utföre vattendragen till lastageplatserna. Då detta arbete upptager höst och vårtiderna, som äro mest tjenliga för jordbrukets iståndsättande och förbättrande, så kan med säkerhet antagas, att Tjärutillverkningen till icke ringa del hindrar jordbrukets framåtskridande.

Skogshandteringen har, genom höga priser på trädvaror, de sednare åren utgjort en betydlig binäring, ehuru den vissa år, när priserna mycket nedfallit, föga begagnadts. Åren 1845, 46 och 47 var den florerande, hvarefter den under några år i det mästa upphörde, men är nu åter i full utöfning. Det höga värde skogseffecterna nämnde år och nu åter ega, har lockat en mängd jordbrukare från sina hemman till skogarne, för att derifrån skörda en rik utkomst, men derigenom har jordbruket blifvit försummadt; Och ehuru betydliga penningssummor influtit i Socknen för de afyttrade trädvarorna, har likväl penninge tillgången ej ökats, emedan den åtgått i lyxarticklar och ett mera öfverflödigt lefnadssätt. Några undantag härifrån ega likväl rum hos vissa förståndiga och sparsamma jordbrukare. Och vill man äfven hoppas att slöseriet med skogsinkomsterna skall genom vunen erfarenhet åtminstone förminskas om ej alldeles upphöra.

De Skogseffecter, som, hufvudsakligast från öfre delen af Socknen, afyttrats, hafva utgjort Bjelkar, Sparrar och Sågtimmer. Af dessa hafva de förra blifvit försålda till Handlande och Sågtimret till Sågverken. Och ehuru medgifvas måste att inkomsten för skogseffecter, rätt använd, kunnat verka fördelaktigt äfven på Jordbruket, är det dock sannolikt, att, om densamma skulle upphöra antingen genom låga priser eller medtagen skog, förlusten blefve föga kännbar, enär ersättning därför kan vinnas af större hug och drift vid jordbruket.

Fiske idkas i Skärgården förnämligast efter strömming och i Råne elf efter Lax och Sik. Skärgårdsfisket lemnar vissa år någorlunda god fångst, men ingalunda tillräcklig för Socknens behof. Lax- och Sikfisket bedrifves i såkallade Patbyggnader och med not, men är ej så lönande att deraf utom Socknen något kan afyttras. Skälfångst idgas högst obetydligt. Fiske i elfven och insjöarne, äfvensom vid kusten efter lake, gädda, abborrar, mört, id och harr, idkas mera allmänt, men är föga lönande och för husbehof otillräckligt.

Salpetertillverkningen är högst obetydlig i denna Socken. Endast några Lispund hafva de sednare åren afyttrats.

Förtjenster vid Bruken med kolning, malm- och jernforsling, vid Sågarne med timmer-huggning, forsling och försågning, skjutsningar åt enskildte, samt arbetsförtjenster vid lastageplatserna, lemna allmogen i denna Socken betydlig sysselsättning och inkomst.

Kalksten finnes hufvudsakligast på Bergsträckningen norrom Rånbyn, Böle och Prästhalm, hvarifrån den hämtas till gårdarne, och der förbrännes till kalk i en qvantitet, som något öfverstiger Socknens behof, så att någon inkomst häraf erhålles. Vanliga priset för en tunna kalk är $1\frac{1}{2}$ à $1\frac{2}{3}$ Riksdaler Riksgälds Sedlar.

Jagt idkas af några få och mest till förströelse. Jagtens förnästa föremål äro Harar, Änder, Tjädrrar samt Räfvar. Häraf afyttras största delen inom -, men någon mindre del, egenteligen Skogsfogeln, utom Socknen. En och annan Björn fångas vintertiden. I öfrigt är tillgången på villebråd obetydlig och i allmänhet ej så stor, som man i en skogsbygd skulle hafva skäl att förvänta.

Hela inkomsten af dessa nu uppräknade binäringar, kan ej med någon tillförlitlighet uppgifvas eller beräknas, men säkert är att den icke förslår till betäckande af hemmanens onera och andra utgifter.

Innom denna Socken finnas följande Werk och inrättningar, som för närvarande egas af Hans Majestät Konungen, nemligen:

Meldersteins Bruk, som består af tvänne Stångjerns hamrar och 4 härdar jemte två knipp- och en spikhammare, är anlagdt af Lieutenant G. Tingvall den 24 Mars 1738, och privilegieradt den 24:de September 1798 till 400 Skeppund manufactur smide, samt den 28:de November 1800 till 800 Skeppund årlig Smidesrätt emot enkel Hammarskatt eller 8 Skeppund. Den Smidesmethod, som först begagnades, var såkalladt butsmide, hvilket sedan blifvit förvandladt till tysksmide, som fortfor till slutet af 1852, då dem gamla Smedjan refs och en ny uppbygdes för Lancaschier smide, hvilket i Januarii detta år börjades. Tillverkningen, efter tysksmides method, har vid detta bruk högst uppgått till 1000 Skeppund årligen; men i år, efter den nu införda methoden, lærer tillverkningen stiga till 44 Skeppund i veckan eller omkring 2000 Skeppund på året. Manufaktur smidet har deremot på sednare tiden drifvits så obetydligt, att tillverkningen föga öfverstigit inom Socknen varande Verks egna behof.

Meldersteins Såg är anlagd år 1849 af såkallade Råneå bolag, enligt derföre den 11 September samma år, utfärdade privilegier, som medgifva begagnandet af tvänne ramar, hvarmed Sågen äfven är försedd. Årliga tillverkningen är mycket beroende af det antal timmer som kan anskaffas, och har, af förvaltningen, uppgifvits till

circa 5000 tolfter bräder i enkel räkning.

Strömsunds Masugn, anlagd utaf kapten och Proffessoren J. Meldercreutz på grund af den 5:te Junii 1742 utfärdade privilegier, har sedan Afvafors Masugn inrättades, blifvit nedlagd, och får förfalla. Vid denna Masugn, finnas, utom åtskilliga hus för en derstädes anställd vaktmästare, ett magazin, en jernbod och en slaggstamp. Stället begagnas nu blott såsom Lastageplats, och är, såsom sådan, af mycken vigt för Melderstein och Hvitåfors.

Rånby Tullmjölqvarn, belägen i Elfven nära landsvägen, är, enligt privilegier den 8:de April 1767, på 1790 talet anlagd för tvänne par stenar och sigt. Utgör den enda Tullmjölqvarn i Socknen med ständig ränta, och lemar ett årligt arrende af 25 à 30 Tunnor korn.

Under Meldersteins Bruk, som inom andra socknar har flera hemman, lyda inom denna Socken Meldersteins Säteri 3 1/16 mtl, 1/16:dels mtl i Högsöby, Frälsehemmanen Krokträsk 1/4 mantal, Grundträsk 1 3/4, Ängsträsk 2 3/16, Mjöträsk 1, Mjöträsklommen 1/8:dels, Holmsvattnet 17/32:dels, Degervattnet 19/96:dels, Furudahl 5/8:dels och Fredricafors 3/4:dels mantal, samt 1/4 mtl skatte i Orrbyn, tillsammans utgörande 10 19/64 mantal. Hvarförutan, till skatterätten, lyda under Bruket N° 22 25/128 mtl, N° 23 1/8:dels mtl och 3/32 mtl i Rånbyn, N° 5 23/128 mtl, N° 12 1/8:dels mtl och N° 16, 29/128:dels mtl i Jemtön, samt N° 1 45/128:dels mantal i Mjöfjerden, eller tillsammans 1 19/64:dels Mantal.

Hvitåfors Bruk, som ligger 1 1/8:dels mil från Afvafors Masugn, 1/4 mil från Hvitå by och 1/16:dels mil från allmänna landsvägen, är anlagdt af General Major Louis de Camps på grund af den 25:te Augusti 1828 erhållne privilegier, och består i Stångjernssmedja med en kammare och tvänne härdar för 900 Skeppund årligt smide af det tackjern, som vid Afvafors Masugn tillverkas, emot en hammar-skatt af 18 Skeppund. Igenom Kongl. Brefvet den 4:de Junii 1832, har Bruket erhållit frihetstiden förlängd till och med år 1865. Smidet som till en början varit butsmide, är nu tysksmide, och årliga tillverkningen har på de sednaste åren uppgått till 1100 Skeppund Stångjern.

Hvitåfors Såg, belägen nära intill Stångjernssmedjan, och anlagd af Handlanden F. Stenhagen på grund af privilegier, utfärdade den 22:a October 1821, är likasom Meldersteins tvåramig och dess årliga tillverkning ungefärligen densamma.

Afvafors Masugn är anlagd af Major de Camp enligt privilegier af den 11:te December 1827. Hufvudsakliga malmen till denna Masugn, som förser både Melderstein och Hvitåfors med tackjern, hämtas från Gellivare outtömliga malmborg, och transporteras till större delen af Lappar med renar. Då tillverkningen sålunda är beroende af denna Allmoges lust att forsla malmen, har densamma mycket varierat i årlig kvantitet, men likväl på de sednare åren uppgått till circa 2200 Skeppund.

Under Hvitåfors egendom lyda dessutom följande lägenheter nemligen skattehemmanen N° 12 1/8:dels mtl i Hvitån och N° 1 och 2, 3/16 dels mantal i Hoflös, Frälsehemmanen Storliden N° 1, 2 1/16 mtl och Hoflös N° 3, 1 mtl, kronohemmanen Heden N° 1, 2 3/8:dels mtl och Storånäs N° 1, 1/16 mtl, tillsammans 3 13/16 mtl, samt krononybyggna Dödfiskträskheden 19/64:dels mtl, Fiskelträsk 7/16:dels Mantal, Hatt-

träsk 5/32:dels mantal, Ormyrholmen 7/8:dels mantal, Renberget 7/12:dels mantal, Tallträsklandet 1/4:dels mtl, Tallberget 23/32:dels mantal, Orrträsk 21/32:dels mtl, Tallträsk 1/4:dels mantal och Qvarnberget 7/12:dels mantal eller tillsammans 4 155/192:dels mantal.

Korpfors Masugn och Rensunds Stångjernsanläggningar, som ännu icke blifvit uppförde, äro, af Kongl. BergsCollegium den 31:a Mars 1828 privilegierade och grundade på skogar från de nybyggen, som då voro anlagde och derunder kunde anläggas å krono Allmänningen. För Smedjeanläggningen, privilegierad till fyra härdar och 1800 Skeppund årligt smide, samt först tillagd fem frihetsår, har flera gånger frihetstiden blifvit förlängd, och fortfar ännu.

Till anläggningarne lyda Skattehemmanet N° 10 11/64:dels mantal i Degersel, samt krono Nybyggena Åträsk 45/64:dels mantal, Myrträsk 1/4:dels mantal, Hummelträsk 45/64:dels mantal, Rörån 51/64:dels mtl och Lillåholmen 1/4:dels mantal, tillsammans 2 7/8:dels mantal.

Enligt ofvannämnda privilegier hafva offantligt stora kronomarker blifvit anslagne dels till Hvitåfors Bruk och Sågverk samt Afva-fors Masugn och dels till Korp och Rensundsfors jernverks anläggningar. Å dessa marker, som upptaga en areal af 226.468 Tunnländ eller mer än hälften utaf Socknens vidd, äro, vid Afvittringen, föreslagna till Nyhemman 131.513 Tunnländ, deruti jemväl inräknade ofvannämnde krono hemman, hvarefter öfverloppsmarker uppkommit till en vidd af 94.955 Tunnländ. Såväl ifrån dessa privilegierade marker, och de under Verken lydande Frälse och Skattehemmanen, som ock, genom köp af allmogen ifrån byaskogarne, erhålles kol och sågtimmer. Vid Hvitåfors och Afva-fors är koltillgången tillräcklig, men icke vid Melderstein, hvarest den för Brukets framtida bestånd dock nyligen lærer blifvit understödd af någon del utaf den till Korp- och Rensundsfors anslagna marken. Timret tages på ömse sidor om Råneå, Bjurå och Hvitå elfvar, på hvilka det flottas ner till Sågarne. Från Bruken forslas jernet landsvägen till Strömsunds lastageplats, hvilken ligger 1 1/4 mil från Melderstein och 1 3/4 mil från Hvitåfors. Bräderna flottas från Melderstein efter Råneå elf till Brännholmen och från Hvitåfors efter Hvitå elf till Jemtösund, på hvilka båda ställen brädupplag finnas.

Utom förenämnde Verk finnas inom Socknen:

Mjösunds Sågverk, beläget invid Niemiholmen 1 3/4 mil från kyrkan, och tillhörigt Handlanden Eric Asplund i Haparanda, samt Kronofogden Eric Julius Sundbaum m.fl. Under Sågverket, som är privilegieradt för tvänne ramar och grundadt på köptimmer, lyder, förutom några hemmansdelar, äfven fyra Tunnländ jord, som blifvit inköpta från hemmanet N° 6 i Orrbyn till utmål för Sågverket. Årliga tillverkningen är ej känd, men torde kunna antagas till 4 à 5 tusende tolfter bräder, enkel räkning.

Hasafors Blästerverk. Detta Verk är efter erhållet tillstånd, inrättadt af Bonden Olof Andersson i Orrbyn år 1782. Det ligger på Orrby mark 3/8 mil från Melderstein, och tillverkar sina producter af myrmalm.

Ett Färgeri finnes i Rånbyn med dertill erforderligt stampverk vid Prästholmsforsen.

Så kallade Sqvalteqvarnar, hvilka äro tillräckliga för många hemmans husbehofsmäld, finnas såväl vid Prästholmsforsen, som på flera andra ställen inom Socknen.

2:ne Skeppsvarf finnas äfven, det ena vid Strömsundet och det andra å Brändholmen. Fordom skola flera fartyg här blifvit bygda men ej något på sednare tider. Varfven nyttjas för närvarande såsom lastageplatser.

Vid Lappträsk har början till en enbladig såganläggning blifvit gjord, och vid Lassbyn i Degersel lærer snart en Sågbyggnad för minst tvänne ramar komma att uppstå. Ansökning, för anläggandet af en ny Tullmjölkvarn i Rånbyn vid Elfvens södra gren, är äfven gjord, men någon byggnad är likväl icke påbörjad.

En mängd arbetare sysselsättas uteslutande vid ofvannämnde Verk, och en stor del af Allmogen påräknas årligen derifrån för kolning, skjutsning och diverse betjening, en icke obetydlig inkomst. Den penningesumma, som i sådant fall årligen utgår till Allmogen, är mycket olika, såsom beroende af större eller mindre tillverkningar och andre företag, men den kan endast i och för tillverkningen af jern och bräder i den scala, som häröfvan finnes upptagen, antags uppgå till Fyratio å Femtio tusende Riksdaler Riksgälds Sedlar.

4. POLITISK FÖRFATTNING

Kammarverk:

Råneå Socken utgör ett serskildt Härad, hörer till Calix Fögderi och utgör ett Consistorielt pastorat under Hernösands Stift. Häradets Höste och Vår Ting hållas vid Socknens eget Tingshus vid kyrkan.

Hemmanen inom Socknen utgöras, efter förmedlade hemmanstalet af

Säteri	3	21/160	Mantal
Frälse	12	149/160	dito
Krono Skatte	48	11/32	dito
Krono	53	2795/3840	dito
Boställen Militie		1/4	dito
dito Ecclesiastique		7/8	dito
<hr/>			
Tillsammans	119	199/768	Mantal

Utom 18 hemmansdelar, som innehafvas af Embetsmän och andre Ståndspersoner, samt ett större antal, som besittas af Landtbönder eller äro utarrenderade för omyndigas räkning, innehafvas alla de öfriga hemmanen af Bönder och kronoåboer, utaf hvilka dock en och annan Bonde kan vara ägare till tvänne serskildta hemmansdelar i samma by.

Emellan lika beskattade hemman i samma byalag, förefinnes icke någon annan egentlig skilnad i deras godhet, än som kan anses vara tillkommen genom olikhet i verkställda odlingar; Men emellan hemman i olika byar, är skilnaden betydlig i afseende på ägor, jordmon och odlings-tillfällen.

Alla gamla byar äro i slutet af 1700 och början af 1800 talet Storskiftade till Inägorne och en del äfven till Skogsmarken. Men emedan dessa äldre delningar i många afseenden icke motsvara sitt ändamål eller Jordbrukets behof, så hafva i sednare tider tvänne serskildta Skifteslag, undergått laga Skifte, och de flesta af Socknens äldre byar äro för närvarande under skifteshandläggning. De verkstälde laga skiftena hafva, såsom förr sagt är, på det verk-sammaste bidragit till jordbrukets framsteg och förkofran inom samma skifteslag, samt tillika sannolikt ingifvit andra byars hemmans-egare huf att söka laga skifte.

Hemmansklyfningar inom Socknen äga allmänt rum, och tilltaga med be-folkningens tillväxt, så att hemmansdelar om 1/16:dels mantal, det minsta hvarå besuttenhet hittils vanligen beviljats, numera förekomma i de flesta byar. Antalet af jordtorpare är obetydligt, och utgör för närvarande endast tre; Men antalet af Backstugu-sittare, som till stor del falla fattigförsörjningen till last, har de sednare åren mycket tillvuxit, och uppgår nu till 161.

Statsbidrag:

Summan utaf alla Statsbidrag uppgår till nära 6 procent af egen-domarnes för beviljning uppskattade värd. Som utgifterna i allmänhet äro någorlunda jemt fördelade, kännas de mindre betungande af de skattedragande. Någon skillnad förekommer likväl i afseende på Jordeboks och Hemmantals räntans utgörande så till vida, att de kronan behållne hemmanen får lösa densamma efter markegångspris, hvaremot de indelta hemmanen måste antingen vidkännas en lång transport om räntan lefvereras in natura, eller i annat fall, en vida högre lösen än markegångspriset. De kommunala afgifterna sammanräknade äro ganska stora, men då de flesta utgöras med dags-verken, körslor och egna producter, äro de för den skattedragande lättare att afbörda. Det samma är äfven förhållandet med Ordinarie roteringen, sedan Soldattorpet blifvit bebygdt och med nödige ägor försedt.

Enligt den serskilt bifogade Tabellen utgör beloppet af

1:o Beviljning	B:co Rd	1.346:	29:	10
2:o Ständige Räntor	" "	3.278:	40:	8

Jordeboks och Hemmantalsräntan utgår i penningar, Spannmål och smör och utgör för hvarje helt mantal krono och skatte 3 Rd 23 sk 4½ rst Banco i penningar, 2 Tunnor 8 kappor korn, samt 2 Lispund 15½ skålpund smör, uppgående efter medium af fem års markegångs-pris till 35 Rd 32 sk 1 8/25 rst. Af Frälsehemmanen utgår Jordeboks- och Hemmantalsräntan efter 40 sk på Mantalet och för Andholmens Lieutenants Boställe erlægges räntan utan förvandling. Hela Socknen är betungad med 1610 Riksdaler 25 sk 4 rst Jordeboks- och Hemman-talsräntor, hvaraf 1021 Riksdaler 7 sk 10 rst äro Kongl. Maj:t och Kronan behållne och återstoden indelt till åtskillige Militaire och Civile Embets och Tjenstemän.

Kronotionden uppgår till 100 Tunnor 17 1/4 kappor korn, beräknade efter medelpris till 797 Riksdaler 29 sk 4 rst, hvaraf 1/40:del utgår till milda stiftelser, omkring 40 Tunnor äro utanordnade, och återstoden är kronan behållen. Omkring Tolf Tunnor, som utgå

till Prästerskapet i Gellivare Lappmark, måste lefvereras in natura, men den öfriga delen får lösas efter markegång.

3:o Arrendemedlet B:co Rd 33: 36: 10

4:o Kostnad för rustning och Rotering " " 1832: 11: 6

Undantagandes Säterier, Boställen, Post och Gästgifveri hemmanen, som äro frie, samt Frälsehemmanen, som, enligt privilegierne för Meldersteins Bruk äro befriade från rotering, men erlægga rusttjänst bevillning med En Riksdaler 32 sk 8 rst på Mantalet, hvilken blifvit intagen under rustnings och roteringstiteln; är jorden inom Socknen åsatt dels Ordinarie och dels extra ordinarie rotering. I Ordinarie rotering svarar vanligen ett mantal för hel rota och hela Socknen underhåller 41 Soldater vid Råneå Compagnie och Norrbottens Kongl. Fältjägare Corps. Vakance afgiften efter tio års medeltal utgör 39 Riksdaler 34 sk 6 rst banco på hvarje rota.

5:o Clerecie Statens underhåll B:co Rd 3138: 34: 2

Lön till Pastor utgår dels efter äldre författningar och dels efter öfverenskommelse. Enligt den sednaste, upprättad den 9:de Augusti 1846 och gällande för nuvarande Pastorns tjänstetid i Socknen, utgår lönen af skatte och kronohemman i allmänhet med Två Tunnor korn, Tre Lispund fyra skålpund smör, 2 2/3 får och 32 Lispund halm på hvarje helt mantal; dock njutes lindring i smöret för vissa hemman och de såkallade tillökningsskatterna, af hvilka de sistnämnde blott erlægga hälften. I stället för en likstolko erlægges En Riksdaler sexton skillingar, men 32 sk efter den, som egt 4 och 5 kor, 16 sk under 4 kor, samt efter barn 4 sk banco. Fisktiondet, afgifter vid lysningar och påskpengar, utgå på sätt förut vanligt varit. Bruk och qvarnar utgöra till Pastor en åttondel af Hammar skatten och grundräntan och till Comminister en fjerdedel deremot.

I öfrigt uppbär Comminister fyra kappor korn och två skålpund smör af hvarje hemman om ett åttondels mantal. Till kyrkobetjeningen utgöres likaledes tillsamman en tunna korn och sexton skålpund smör av hvarje mantal.

6:o Fattigförsörjningen B:co Rd 2515: 19: 6

Enligt Sockenstämmo- och Fattigstyrelsens beslut, utföres fattigförsörjningen sålunda

- 1:o) att de värnlösa och mest fattiga barnen inaccorderas hos välkända hemmansegare för billigaste priser, hvilka hittills varit 10 till 50 Rd Rgs
- 2:o) att de äldre utfattiga hållas på rotar, der de efter tour åtnjuta uppehälle i hvarje gård, eller derifrån upbära något betingat quantum i spannmål och penningar; och
- 3:o) att fattiga familjer understödjas med spannmål och penningar, hvartil Embetsmän, Handlande, Handtverkare och bönder efter extra taxering serskildt bidraga. Dessa utgifter äro i beständigt tilltagande och nu så stora att de uppgå till 37 Riksdaler 32 skillingar på mantalet.

7:0 Skjuts B:co Rd 1505: 37: 9

Medan Hållskjutsningen bestreds genom hålligging, har skjutsnings-

kostnaden beräknats utgöra 25 Riksdaler Sexton skillingar på hvarje mantal och således förestående summa: Men sedan Hållskjutningen nyligen ställdts på entreprenad vid de tvänne gästgifverierne inom Socknen, utgör kostnaden vid Rånbyn eller kyrkostaden 500 Riksdaler och vid Hvitån 260 Riksdaler alt Banco, förutom något hö från hvarje hemmansegare. Uti entreprenad Summorne deltaga Socknemännen efter skatt. Någon lindring i denna kostnad förmodas likväl blifva, då, igenom den nu under brytning varande nya landsvägen emellan Rånbyn och Töre i Neder Calix Socken, Hvitå Gästgifveri kan indragas.

8:o Væghållning

B:co Rd 1355: 24: 11

Den nuvarande allmänna landsvägen inom Socknen från gränsen mot Neder Luleå till Neder Calix Socken rå, är i längd 2 2/3 mil. Men genom den nya landsvägen, som aftager från den gamla circa 1/4:dels mil norr om kyrkan, samt går förbi Strömsund och Jemtö by och skall vidare brytas till Töre by, förkortas allmänna landsvägen inom denna Socken minst 1/2 mil. Denna väg, hvartill ett Statsbidrag af 8666 2/3 Riksdaler Banco är beviljadt, skall af Socknemännen efter skatt upparbetas, är redan bruten till Jemtösund, och bör vara färdig 1855. Öfver nämnde sund är en större bro under byggnad. Såväl allmänna landsvägen, som de tvänne vackra och starka trädbroar, hvilka Socknemännen öfver båda Elfsgrenarne i Rånbyn åren 1822 och 1823, utan Statsbidrag uppfört med en kostnad af 7000 Riksdaler Banco, underhållas af Socknemännen efter skatt. Plogskyldigheten utgår i penningar äfven efter skatt, och ställes på Entreprenad. Årliga væghållningen för hvarje helt mantal kostar 21 Rd 16 sk banco. I Bropengar öfver Råneå elf erlägges 4 sk riksgälds fram och lika åter för hvarje häst med åkdon.

9:o Diverse afgifter, Onera och allmänna besvär utgöra tillsammans

B:co Rd 869: 21: 9

och bestå uti byggnad och underhåll af kyrka, Prestgård, Tingshus, Skola, Tionde- och Munderingsbodas, Riksdagsmannas arfvode, Brandstodsafgift, kostnader för ved och ljus vid Ting och Stämmor, aflöning till Sockenskrifvare, Barnmorska, Fjärdingsmän m.m.

Uti det för Norrbottens Län inrättade Brandstods Bolag hafva inom denna Socken 63 personer ingått med ett försäkringsvärde för byggnader och lösören af 67.110 Riksdaler Banco. De öfriga innevånarne i Socknen erlägga brandstod på gamla sättet efter hemmantalet.

Markegångspriset för de förnämsta Råntepersedlarne korn och smör, har utgjort

	Korn Tunnor	Smör Lispundet
för år 1846	7: 32	5: --
" 1847	9: 16	5: 16
" 1848	8: 8	5: 16
" 1849	7: 16	5: --
" 1850	7: 8	5: --

Summa

39: 32 25: 32

deraf medium för alla fem åren är

7: 44: 9 ³/₅ 5: 6: 4 ⁴/₅ Bco

POLITI

För barnaundervisningen är, enligt 1842 års Folkskole Stadga, en fast- och en ambulatorisk skola inrättad. I fasta skolan aflönas läraren med 133 Riksdaler 16 sk banco, fri bostad, ved, ljus, samt ett kofoder och i den Ambulatoriska med 150 Riksdaler samma mynt jemte fri bostad, ved och ljus. Tillgången härtill utgöres af halfva kapitations afgiften och kronans ytterligare anslag, samt af in-skrifningspengar 32 sk och veckopenningar 4 sk alt banco för hvarje barn, hvars föräldrar anses hafva tillgång. Antalet af de barn, som begagna undervisningen i fasta skolan, varierar mellan 20 och 60, och skulle sannolikt vara högre om icke veckopenningar erfordrades. I Ambulatoriska Skolan är antalet beroende af byarnas barnantal.

Någon undervisningsanstalt för Slöjder eller dylikt finnes icke inom Socknen.

För Sedlighetens och Ordningens vidmakthållande, finnes ej några serskildta anstalter, utom de som i författningarne äro stadgade.

Sockne Magazin inrättades 1838 med en grundfond af 600 Tunnor korn, som af kronans influtne undsättningslån, utlemnades till Socknemännen emot skyldighet att inom tio år återbetalas. Utom Bruken och de hemman som derunder lyda, äro alla Socknemännen uti Magazinet delegare. Genom de årliga utlåningarne och uppgäldens samt straff-räntornes läggande till grundfonden, har densamma så betydligt ökat sig att icke allenast grundfonden är betald, utan äfven en betydlig behållning Magazins delegarne tillgodo uppkommit.

Sparbank finnes nyligen inrättad för hela Länet, men endast några obetydligare summor hafva från denna Socken blifvit insatta.

Helsovården ombesörjes af den i Neder Calix boende Provincial läkaren, till hvars district denna Socken hör.

Koppymningen verställes af dertill serskildt utsedde personer.

För Rofdjurs utödande finnes icke någon serskild öfverenskommelse eller anstalt inom Socknen.

Fornlemningar äro af så ringa märkvärdighet att de ej förtjena nämnas, och märkvärdigare män hafva icke från denna Socken upstådt.

Råneå Kyrka, belägen vid allmänna landsvägen och Råneå Elf, å en kulle, fordom kallad Rånberget, är bygd af träd år 1646, och innehåller i längd 36 och i bredd 18 alnar. Kyrkan är bygd i Göthisk stil med hvalf af bräder, samt yttre taket af furuspån. Invändigt är kyrkan öfverlastad med en smaklös långt framskjutande läkta, som, jemte det fönstren äro otillräcklige både i storlek och mängd, gör kyrkan mörk.

Utom tvänne större kannor, tvänne kalkar, tvänne Patén och en oblatask af silver, samt 5 ljuskronor af gjuten malm, 8 stycken drifna Lampeter af messing, mässkrudar och altarprydnad, som tillhöra kyrkan, anmärkes Predikstolen, inköpt 1693 af kyrkoherden Blix, och prydd med bildhuggeri och oljemålade bilder, föreställande: Salvator Mundi, Johannes, Marius, Paulus, Petrus och Bartolomeus; Bildhuggeri arbetena omkring fyra fönster, utaf hvilka arbeten ett är skänkt af

Gulick Blix och bär hans namn, det andra af Anders Andersson och Anna Måns dotter, det tredje af Anders Andersson och Kerstin Onnes dotter och det fjerde har till öfverskrift: "Salige äro the som i thino huse bo", Ett Chorskrank med tvänne höga Pyramider till större delen förgyllda. En dopfont af brun marmor och 4 Grafstenar i Choret med inskrifter; Trenne Oljemålade Taflor, den första föreställande Frälsaren med Segerfanan och de andra kyrkoherden Blix och hans hustru med omskrifter, 5 tryckta och en skrifven tafla innehållande den 1:o ett loftal öfver Konung Carl den XI år 1693 på Vers, den andra ett åminnelsetal vid samma konungs jordfästning 1697, den tredje ett loftal öfver Konung Carl den XII år 1700 på Vers, den fjerde ett dylikt öfver den sistnämnde på Tysk vers 1707, den femte Konung Gustaf den III:s Tal vid 1771 års Riksdag och den sjette en beskrifning öfver Carl den XI:s resa genom Socknen 1694, lydande sålunda:

"Den store Konung Carl den XI genomreste denna Nordiska orten om sommaren 1694 och med sin höga svite, anlände hit till Råneå församling den 13:de Junii om aftonen. Härifrån Kongl. Maj:t med sin förnämsta Herrar, efter hållen måltid i Länsmans gården, samma dag uppå båtar sjöledes reste till Torneå, 11 mil efter hafsvikarne. Den 16:de Junii något efter middagen kom åter Kongl. Maj:t landsvägen ifrån Torneå hit till Råneå, då han i Nåder lät sig behaga uppå underdånig gjord bön af dåvarande kyrkoherden, at upstiga uti detta Herrans hus, och det besigtiga, visande således sin Höga Kongl. Nåd, så deruti, som allt annat, hvarpå Kongl. Maj:t fortsatte resan (till Luleå)". - Öfvan stora kyrkodörren, straxt framför hvilket ett litet skepp hänger i läktaren, står: "Herrar Guli Blix samt dess värde efterträdare, Sonen Samuel Blix, hafva genom sin frikostighet, osparda flit och omsorg anskaffat större delen af den prydnad som visar sig i detta Herrans hus eller tempel. Skrankverket och Choret samt Pyramidarne och den nya klockstapeln är i kyrkoherden Magistern Z. Undi tillkomne samt golfvet och alla bänkarne och orgelläktarn fram i kyrkan ånyo anlagdt och målat, hvilket till efterkommandes underrättelse härstädes antecknad varder år 1759."

Orgelverket, som består af tio stämmor, är förfärdigadt af Carl Wählström och anses vara det bästa i landet utaf de äldre, undan- tagandes Orgelverket i Öfver Torneå.

I klockstapeln, som är smaklös och byggd av trä år 1748, finnas tvänne klockor, af hvilka den större är sex kvarter fyra tum i diameter, och har till inskript å läggen: "Anders Johansson Lulensis, Eric Ericsson i Årrby Luleå Socken och Råneå kapell anno 1648", å ena sidan "En Ego Lampona, numquam denuntio vana, Anno 1648", å andra sidan der Drottning Christinas bild och tvänne Lejon stå "Drottning Christina till Sverige, Furstinna till Finland, Hertiginna till Estland och Carelen, Fröken öfver Ingermanland 1648", samt på brädden: "Durch gottes hülf mich, Gerdt Meijer in Stockholm anno 1648". Å läggen af den mindre kyrkklockan läses: "Soli Deo Gloria 1680. Denna klocka hörer Ranea församling till", och på brädden: "Gloria in excelsis Deo - Holmiæ fundebat."

Kyrkogården på alla sidor om kyrkan, är med klockstapeln, som står några alnar från kyrkans vestra gafvel, omgifven af ett svartmålat staket. Inga märkvärdiga grafstenar, men väl några kors finnas på grafvarne.

Som kyrkan en lång tid varit otillräcklig för Socknens befolkning, och kyrkokassan eger fordringar till ett belopp af nära Sjutusende Riksdaler Banco, hvarmed contanta utgifterne vid en ny kyrkobyggnad få bestridas, så har blifvit beslutadt och af Kongl. Maj:t i Nåder tillåtet att en ny kyrka skall af träd, der den gamla står, byggas. Projekt ritning är äfven derföre uppgjord, men ännu vetterligen icke fastställd; Och skall enligt densamma, kyrkan blifva 70 alnar lång och 30 alnar bred, samt med torn, i stället för den nuvarande klockstapeln, förses. Huruvida icke Socknemännen togo miste då de beslöto bygga kyrkan af träd i stället för sten, hvartill tillgång icke saknas, är en fråga som framtiden skall besvara. Emedlertid är början med kyrkobyggnaden gjord, och torde dröja många år innan den är slutad.

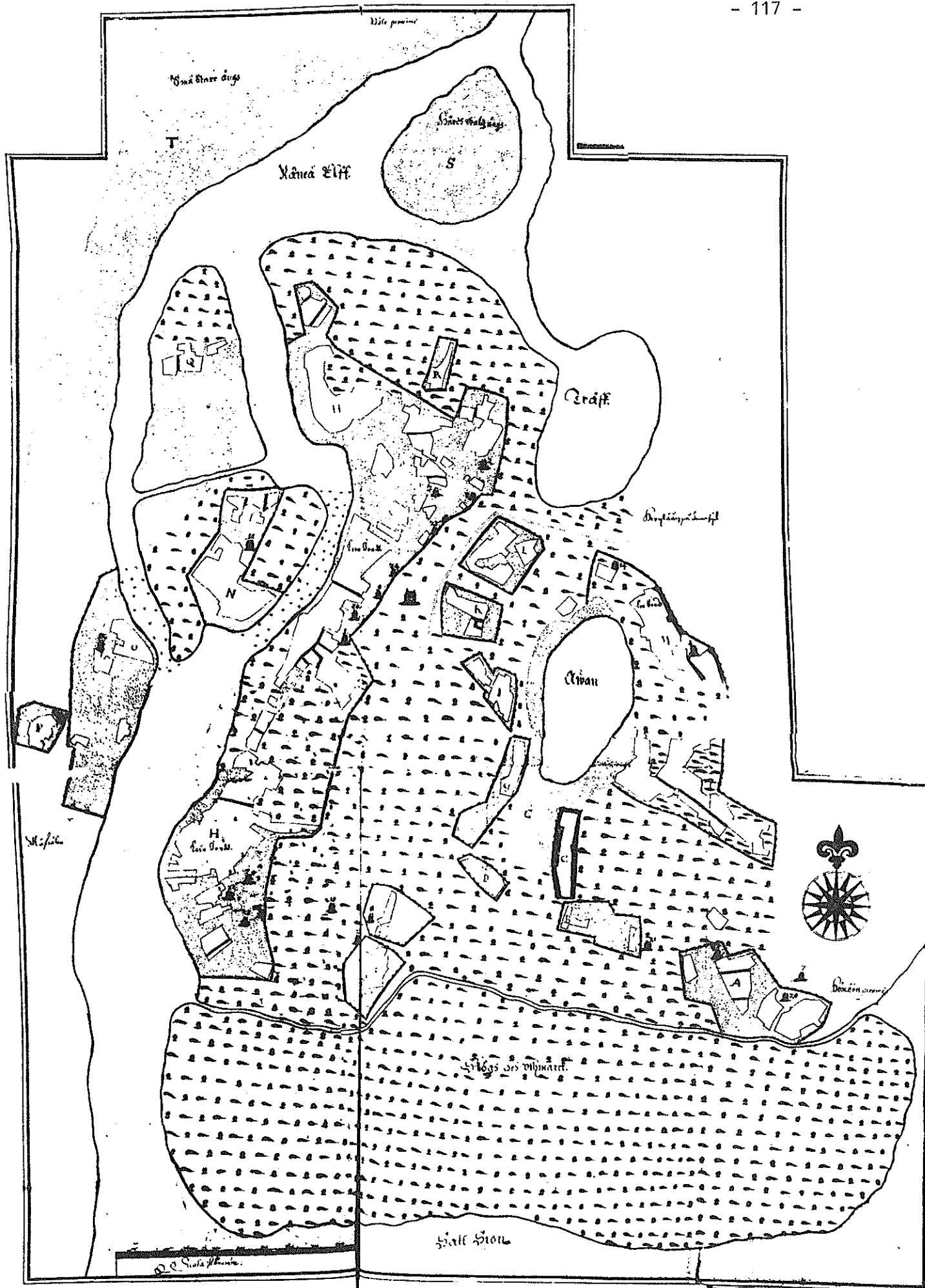
Till grund för detta arbete är följande materialer begagnade:

För Kartans upprättande: I Province Landtmäteri Kontoret befintliga Specila kartor öfver byar och hemman författade för Skiften eller afvittring.

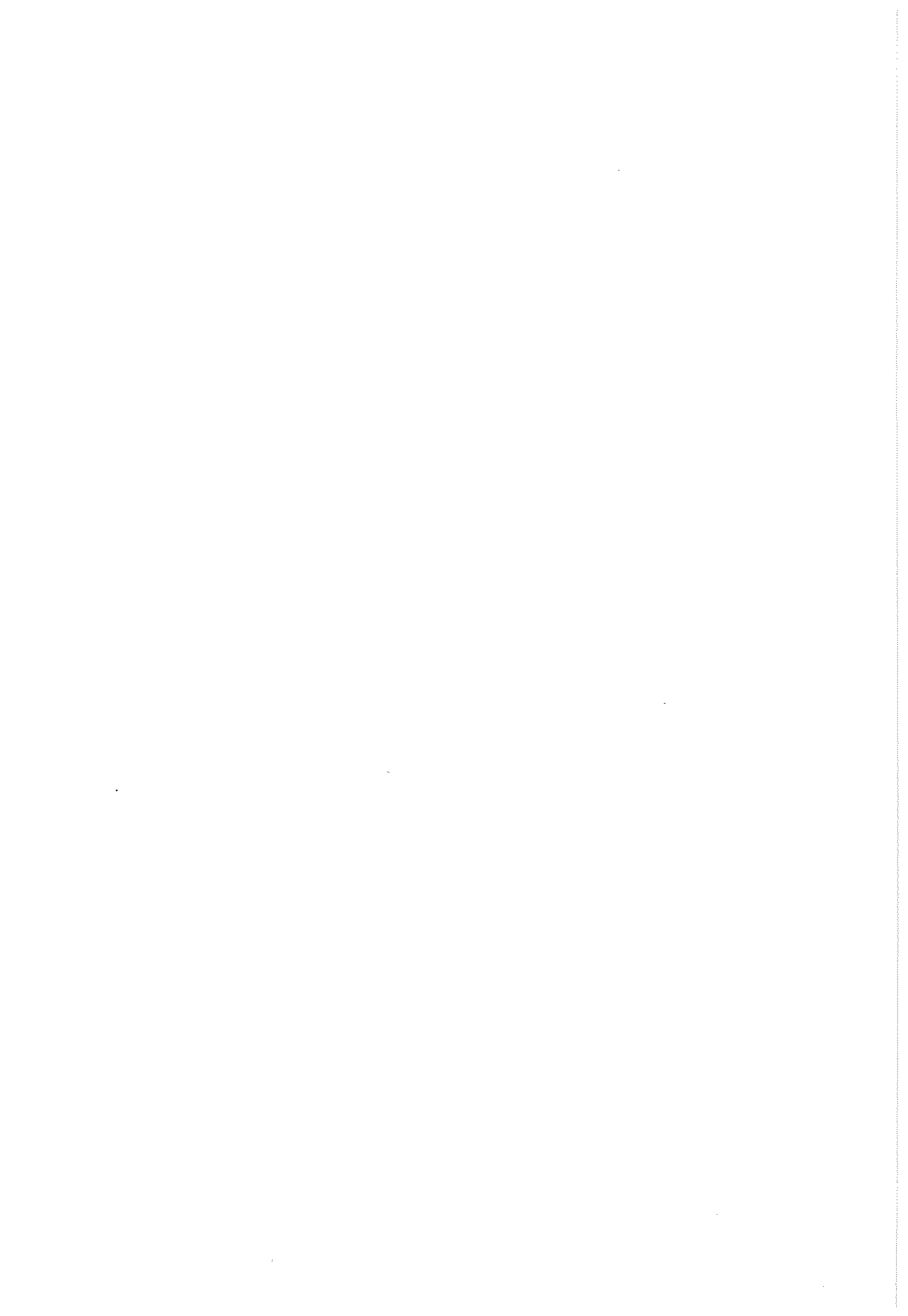
För beskrifningens författande hafva, utom officiella meddelande från vederbörande Embetsmyndigheter, egna i orten samlade underrättelser och gjorda iakttagelser legat till grund.

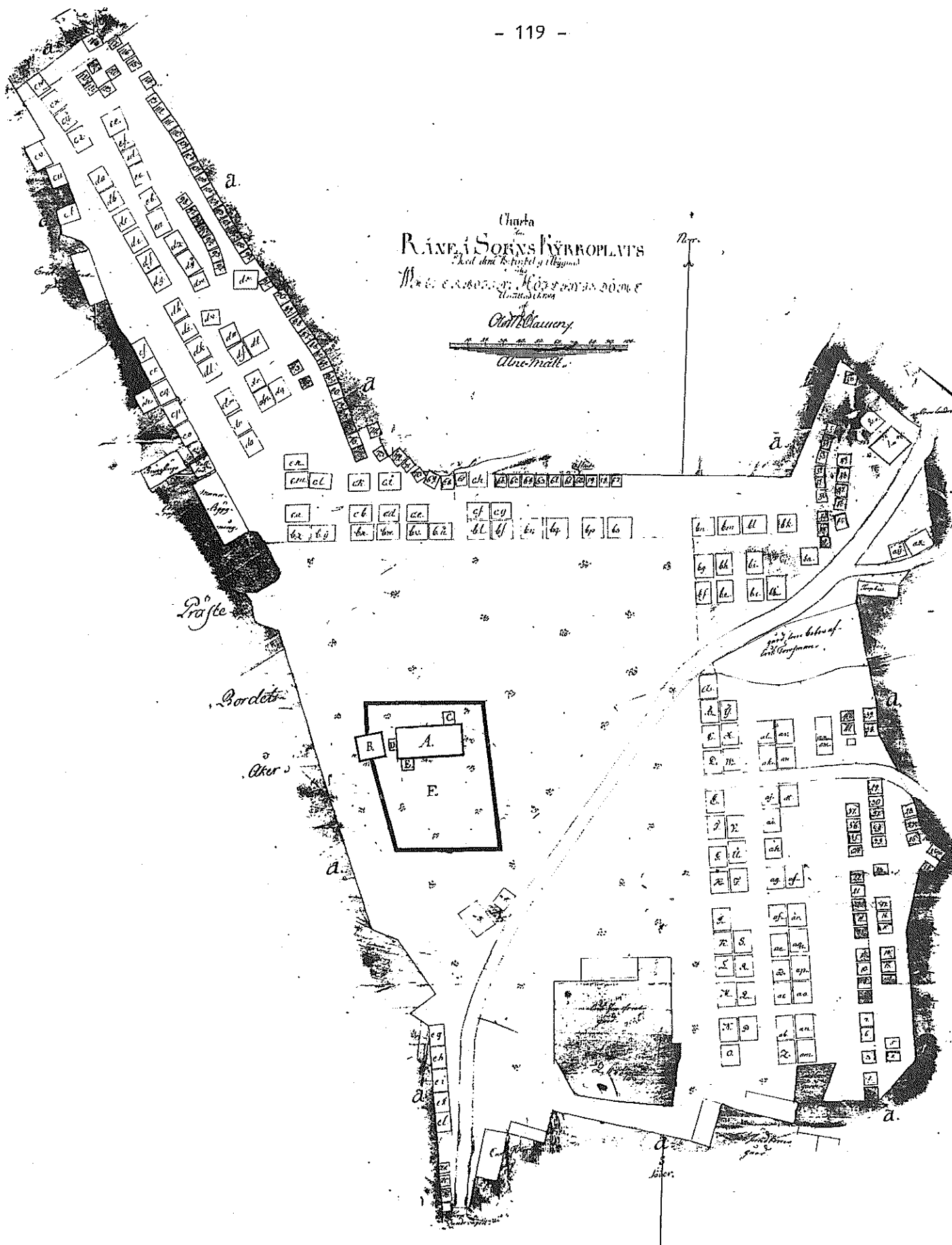
Råneå i Maij 1853

N. P. Bröms L. Ruuth J. E. Nyström

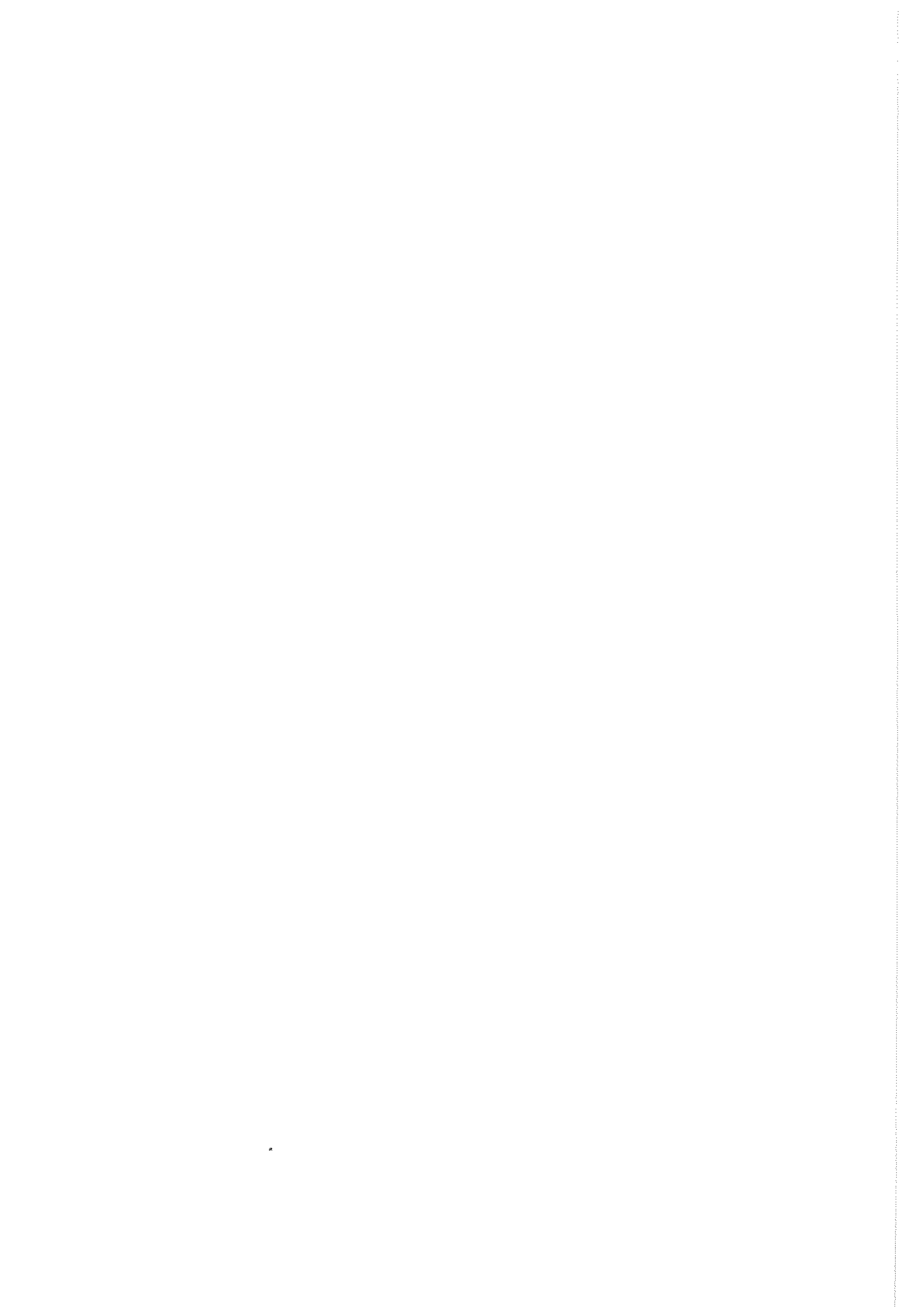

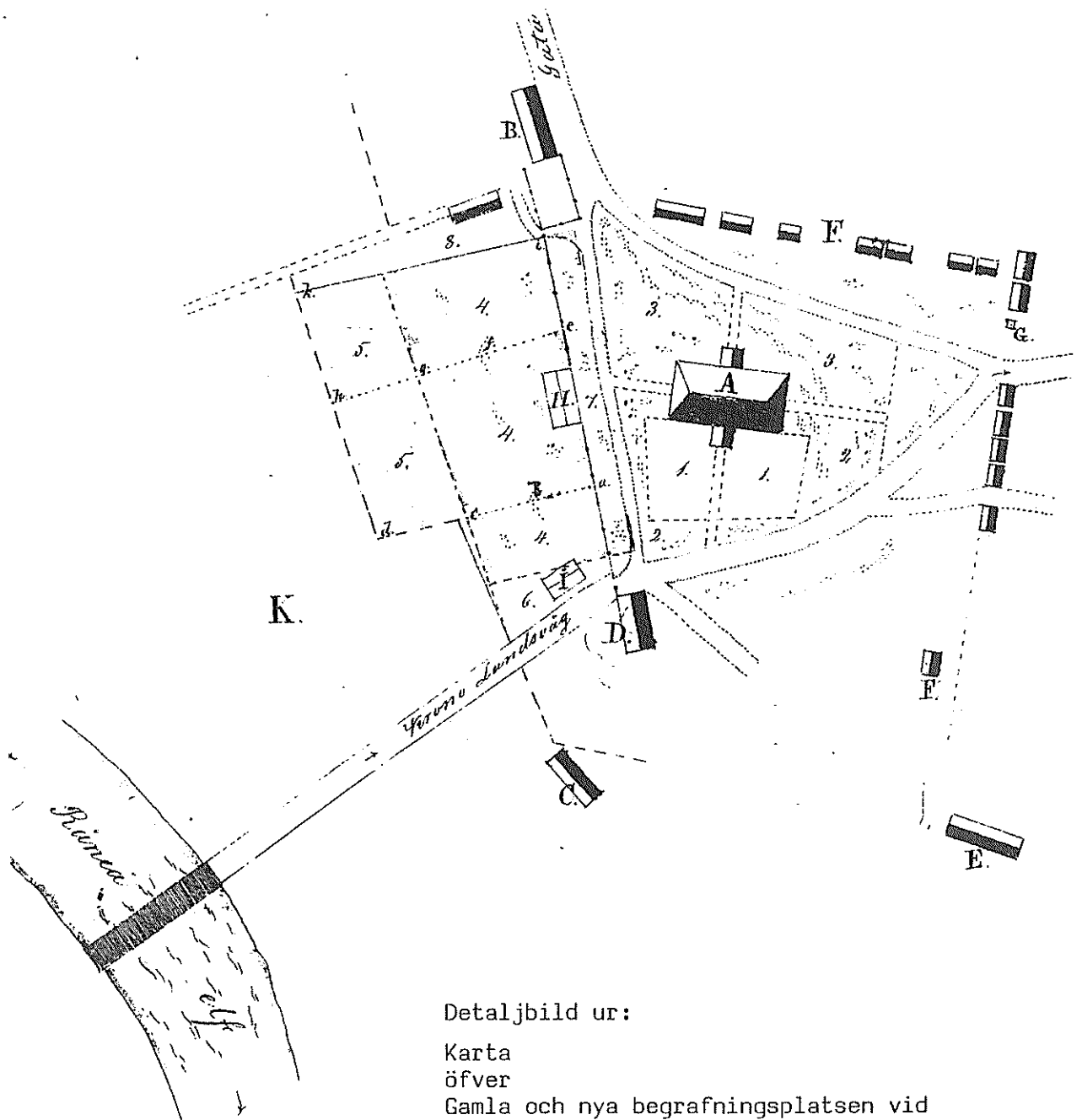
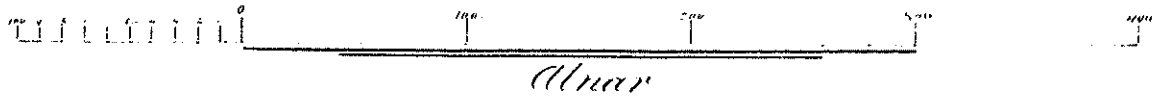
Rånbyn år 1645. Ur geometrisk jordebok, upprättad av E. E:son Widman. Akt Å 1:86-88, lantmäteriverkets arkiv i Gävle.

Charta öfver Råneå Sokns Kyrkoplats med derå Befintelig Åbyggnad.
Upprättad år 1794 av Oluf N Clausén, Akt Råneå 39 i länslantmäteri-
kontorets arkiv i Luleå.

Detaljbild ur:

Karta
öfver

Gamla och nya begravningsplatsen vid
RÅNEÅ KYRKA

jemte profil öfver afvägningen af den sednare
Upprättad år 1860 af C.G.Hollström

Originalakt: Råneå 134, länslantmäterikontoret, Luleå
Beskrivning, se nästa sida.

Beskrifning

Mått	Beskrifning	Mått		Summa
		Arb.	Stämpel	
1	Gammal kyrkogården Den till begravningsplatsen beqvämade delen	1	49	1188 ² / ₃
2	de till utvidgning bestämde delen och hvarä en större graf vid kyrkans östra grafväll befrens upptagen	1	49	
3	de öfriga delar, upslutna	2	83	
4	Nya kyrkogårdens Den del därut, som är antagen jäfom lammelig	5	74	1483 ² / ₃
5	de liggande trakter (äng)	2	62	
6	de utslutna delen, jäfom smygande och ofvorföddig anlägg	0	52	
7	Utm. (Staketet, lammeligare till förens med nr 4 än 2 och 3)	1	01	280 ⁵ / ₉
8	de hörande till kyrkocallan, men ansedd olämplig till intagas.			

- Se A. Kyrkan.
- B. Prästgården.
- C. Hovstamns gård, belägen, efter gränsernas bestämmande, 94 abt från fig. nr 11.
- D. Fångsthuset.
- E. Örono Fogdens Sundbucms gård.
- F. Kyrkostugor och tornsten.
- G. Loken Brunns.
- H. Do Magasin.
- I. Gammalt, obrutbart, Skolhus.
- K. Hovstamns ägor norr om Allm. Vägen.

A. J. Holmström

